



**ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΗΠΕΙΡΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΜΟΥΣΙΚΗΣ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ**

ΤΜΗΜΑ ΛΑΙΚΗΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ

Τραγούδι: Μαρτί Φαγιόλι

ΣΤΟ ΠΑΙΟΥΔΙΟΥ ΜΑΤΙ
(FRESQUE DE MAY)

ΘΕΜΑ ΠΤΥΧΙΑΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:

**ΤΟ ΡΕΠΕΡΤΟΡΙΟ ΤΗΣ ΜΕΛΟΠΟΙΗΜΕΝΗΣ ΠΟΙΗΣΗΣ ΣΤΗΝ
ΠΡΩΤΟΒΑΘΜΙΑ ΚΑΙ ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ**

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΦΟΙΤΗΤΗ: ΠΕΤΡΟΣ ΝΤΑΝΟΣ

A.M. 560

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: κ. Θ. ΡΑΠΤΗΣ

ΑΡΤΑ, ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 2009

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	3
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. Εισαγωγή	4
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. Η μελοποιημένη ποίηση και η χρήση της στα σχολικά εγχειρίδια	5
2.1 Συνοπτική ιστορική παρουσίαση	8
2.2 Η διαθεματικότητα στο σχολείο και η θέση της μελοποιημένης ποίησης σε αυτήν	9
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. Μελοποιημένα ποιήματα της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης	14
3.1 Τα μελοποιημένα ποιήματα στα εγχειρίδια της Α' Δημοτικού	17
3.2 Τα μελοποιημένα ποιήματα στα εγχειρίδια της Β' Δημοτικού	19
3.3 Τα μελοποιημένα ποιήματα στο Ανθολόγιο της Α' και Β' Δημοτικού	21
3.4 Τα μελοποιημένα ποιήματα στα εγχειρίδια της Γ' Δημοτικού	22
3.5 Τα μελοποιημένα ποιήματα στα εγχειρίδια της Δ' Δημοτικού	23
3.6 Τα μελοποιημένα ποιήματα στο Ανθολόγιο της Γ' και Δ' Δημοτικού	24
3.7 Τα μελοποιημένα ποιήματα στα εγχειρίδια της Ε' Δημοτικού	25
3.8 Τα μελοποιημένα ποιήματα στα εγχειρίδια της ΣΤ' Δημοτικού	26
3.9 Τα μελοποιημένα ποιήματα στο Ανθολόγιο της Ε' και ΣΤ' Δημοτικού	27
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4. Μελοποιημένα ποιήματα της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης	28
4.1 Τα μελοποιημένα ποιήματα στα σχολικά εγχειρίδια του Γυμνασίου	30
Α. Τα μελοποιημένα ποιήματα στα εγχειρίδια της Α' Γυμνασίου	31
Β. Τα μελοποιημένα ποιήματα στα εγχειρίδια της Β' Γυμνασίου	32

Γ. Τα μελοποιημένα ποιήματα στα εγχειρίδια της Γ' Γυμνασίου	33
4.2 Τα μελοποιημένα ποιήματα στα σχολικά εγχειρίδια του Λυκείου	34
Α. Τα μελοποιημένα ποιήματα στα εγχειρίδια της Α' Λυκείου	35
Β. Τα μελοποιημένα ποιήματα στα εγχειρίδια της Β' Λυκείου	36
Γ. Τα μελοποιημένα ποιήματα στα εγχειρίδια της Γ' Λυκείου	38
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5. Κριτική και διδακτική αξία των μελοποιημένων ποιημάτων	39
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6. Συμπεράσματα-Προτάσεις	48
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7. Επίλογος	55
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8. Κατάλογος μελοποιημένων ποιημάτων που αναφέρονται στα σχολικά εγχειρίδια	56
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9. Κατάλογος μελοποιημένων ποιημάτων που εντοπίστηκαν στην έρευνα	60
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	64

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι η παρουσίαση του ρεπερτορίου της μελοποιημένης ποίησης στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Πιο αναλυτικά, η πτυχιακή ασχολείται με τη μελέτη της μελοποιημένης ποίησης στη διάρκεια του 20^{ου} αιώνα και κυρίως στο δεύτερο μισό του, καθώς σε αυτό το διάστημα παρουσιάστηκε άνθιση της μελοποίησης. Έτσι, επιχειρείται ο εντοπισμός των μελοποιημένων ποιημάτων στα σχολικά εγχειρίδια και γίνεται ανάλυσή τους, παραθέτοντας τον ποιητή, τον συνθέτη και το δίσκο στον οποίο εντάχθηκαν τα τραγούδια. Η έρευνα καλύπτει το σύνολο των σχολικών βιβλίων του Δημοτικού, του Γυμνασίου και του Λυκείου.

Στη διάρκεια της συγγραφής, διαπιστώθηκε πως το υλικό που είναι διαθέσιμο είναι σχετικά μικρό, παρόλο που η Ελλάδα είναι μία χώρα με παράδοση στη μελοποιημένη ποίηση τις τελευταίες τρεις δεκαετίες και που έχει εντάξει τη μελοποιημένη ποίηση – έστω πειραματικά – στα σχολικά εγχειρίδια ήδη από τη δεκαετία του 1980. Δεν υπήρχε προηγούμενη έρευνα που να έχει ασχοληθεί σε τέτοιο βαθμό με την ένταξη των μελοποιημένων ποιημάτων στο χώρο του σχολικού βιβλίου. Η μοναδική περίπτωση μελέτης και παράθεσης ποιημάτων που βρίσκονταν σε σχολικά βιβλία και ήταν μέρος της διδασκαλίας της λογοτεχνίας είναι το άρθρο του Ξανθουδίδη στο περιοδικό *Τα Εκπαιδευτικά*, το οποίο όμως ανάγεται στο 1990.

Η παρούσα εργασία σκοπεύει να καλύψει εν μέρει αυτό το κενό στην ερευνητική διαδικασία και να αποτελέσει ένα μικρό υπόβαθρο για μετέπειτα έρευνα στο θέμα της μελοποιημένης ποίησης στο σχολείο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. Εισαγωγή

Η μελοποιημένη ποίηση αποτελεί μία βασική πλέον πτυχή της διδασκαλίας των νέων ελληνικών στα σχολεία, τόσο στην πρωτοβάθμια όσο και στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Πρόκειται για μία προσπάθεια, η οποία ξεκίνησε στη δεκαετία κυρίως του 1960 και 1970, για να προχωρήσει και να ευοδωθεί κυρίως μετά το 1990. Η εποχή των μεταπολεμικών χρόνων ήταν σημαντική για την άνθιση της μουσικής, με πρωτεργάτες δύο μεγάλους συνθέτες, το Μάνο Χατζιδάκι και το Μίκη Θεοδωράκη¹. Το αποτέλεσμα ήταν η διαμόρφωση της σύγχρονης έντεχνης μουσικής με βάση τη νεοελληνική ποίηση. Έτσι, με τον όρο «μελοποιημένη ποίηση» ονομάστηκε το σύνολο των ποιητικών έργων που επενδύθηκαν μουσικά εκ των υστέρων².

Ο συνδυασμός μουσικής και ποίησης έχει αποδειχθεί επιστημονικά ότι προσφέρει πολλά ψυχολογικά οφέλη στους μαθητές, όχι μόνο του νηπιαγωγείου και του δημοτικού, αλλά και του γυμνασίου και του λυκείου. Η μουσική και η ποίηση, και συνεπακόλουθα η μελοποιημένη ποίηση, έχουν γίνει αντικείμενο μελέτης των τομέων της παιδαγωγικής και της ψυχολογίας³.

Η συγκεκριμένη πτυχιακή έχει ως στόχο καταρχήν να ασχοληθεί εισαγωγικά με το ίδιο το φαινόμενο της μελοποιημένης ποίησης και με την παρουσία της στο Διαθεματικό Πλαίσιο (Δ.Ε.Π.Π.Σ.) και στα αναλυτικά προγράμματα. Θα ακολουθηθεί συγκεκριμένη μεθοδολογία, σύμφωνα με την οποία θα αναλυθούν τα μελοποιημένα ποιήματα ξεχωριστά για κάθε τάξη της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Τα ποιήματα αντλούνται από τα καινούρια σχολικά εγχειρίδια που διδάσκονται και εντάχθηκαν στην Πρωτοβάθμια εκπαίδευση το σχολικό έτος 2006-2007, ενώ αυτά που διδάσκονται στο Γυμνάσιο από το 2005 και στο Λύκειο από το 2000⁴. Η έρευνα θα επικεντρωθεί στο μάθημα της Γλώσσας στην Πρωτοβάθμια εκπαίδευση – το οποίο περιλαμβάνει τα εγχειρίδια της Γλώσσας και των Ανθολογιών - και της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας στη Δευτεροβάθμια εκπαίδευση.

Στη συνέχεια, θα γίνει εξέταση των παιδαγωγικών σκοπών που έχει η ένταξη της μελοποιημένης ποίησης στα σχολικά εγχειρίδια, με βάση τη σημασία της

¹ Μητσάκης Κ., *Νεοελληνική Μουσική και Ποίηση (Ανθολογία)*, εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα 1981, σελ. 2.

² ό.π., σελ. 3.

³ Ακριτόπουλος Α., *Η ποίηση για παιδιά και νέους – Έρευνα, Μελέτη και Διδασκαλία*, εκδ. Ηρόδοτος, Αθήνα 2003, σελ. 25.

⁴ Η έρευνα θα διεξαχθεί στα σχολικά εγχειρίδια που έχουν κυκλοφορήσει για τη χρονιά 2008-2009.

διαθεματικότητας, αλλά δίνοντας βαρύτητα και στη σημασία της λογοτεχνίας στο Αναλυτικό Πρόγραμμα. Θα ακολουθήσει μία κριτική επισκόπηση των ποιημάτων και θα επιχειρηθεί να εξεταστεί η διδακτική αξία των μελοποιημένων έργων για τους μαθητές. Τέλος, συνάγονται κάποια συμπεράσματα και παρατίθεται ένας αναλυτικός πίνακας των μελοποιημένων ποιημάτων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. Η μελοποιημένη ποίηση και η χρήση της στα σχολικά εγχειρίδια

Όπως ήδη αναφέρθηκε στην εισαγωγή, η μελοποιημένη ποίηση κατακτά όλο και περισσότερο έδαφος στα σχολικά εγχειρίδια λογοτεχνίας και στη σύγχρονη διδασκαλία. Πριν όμως αναλυθούν τα μελοποιημένα ποιήματα, είναι σκόπιμη η αναφορά στη χρησιμότητα της ποίησης και της μουσικής στους μαθητές, καθώς και η δημιουργία και ανάπτυξη της μελοποιημένης ποίησης, μέχρι τη χρήση της στους κόλπους του σχολείου.

Οι πρώτες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα είδαν τη γέννηση ενός νέου κλάδου της φιλολογίας, της Ποιητικής ή θεωρίας της Λογοτεχνίας⁵, η οποία προσδιόριζε την ποίηση, εισχωρούσε στη βαθύτερη ουσία του και επιχειρούσε να καθορίσει στο βαθμό που ήταν εφικτό, τους νόμους που τη διέπουν. Αυτή η αντιμετώπιση όμως του ποιήματος αφαιρούσε συχνά τη δυνατότητα αισθαντικής προσέγγισης του έργου, δίνοντας βαρύτητα στην κειμενική καθαρά προσέγγιση. Με βάση την προσέγγιση και εξέταση του ποιητικού έργου δημιουργήθηκαν κατόπιν διάφορες ομάδες μελετητών και φιλολόγων, οι λεγόμενες «Σχολές», οι οποίες ανέπτυξαν διαφορετικές θεωρίες. Η πιο σημαντική για τη μετέπειτα εξέλιξη της μελοποιημένης ποίησης ήταν η Σχολή της Νέας Κριτικής, η οποία είχε υιοθετήσει μία εργοκεντρική θεωρία και είχε στόχο να αποκαταστήσει τη συγκινησιακή σχέση του αναγνώστη με το ποιητικό έργο⁶. Πρόκειται για μία θεωρία που επηρέασε βαθιά τον ποιητή Γιώργο Σεφέρη και συνέβαλε στη θέση της φιλολογίας ως ενός πολυδιάστατου χώρου, που συνδυάζονται η ευαισθησία και ο ορθολογισμός.

Η ποίηση έχει ιδιαίζουσα φύση. Ο ποιητικός λόγος είναι υποδηλωτικός, εκφραστικός, αλλά και υποκειμενικός. Ταυτόχρονα αποτελεί και μορφή γνώσης,

⁵ Ζερβού Α., «Σημειωτική, Γλωσσολογία και θεωρία της Λογοτεχνίας», *Γλώσσα*, τόμος 3, Αθήνα 1983, σελ. 8.

⁶ ό.π., σελ. 12.

επειδή δημιουργεί ένα «νόημα» στον αναγνώστη και ένα πολύπλοκο πλέγμα δομών σχετικό με το νόημα αυτό. Το πλέγμα δομών αποτελείται κυρίως από τέσσερις έννοιες, την εικόνα, τη μεταφορά, το σύμβολο και το μύθο, οι οποίες είναι οι συνισταμένες του ποιητικού έργου⁷. Η πολυπλοκότητα της ποίησης, ωστόσο, δεν την καθιστά απόμακρη από τους ενήλικες ή από τα παιδιά. Η ποίηση είναι ένας από τους σημαντικότερους τομείς της αισθητικής αγωγής, δηλαδή της επαφής του ατόμου με τις τέχνες, όπως τη ζωγραφική, το χορό, τη λογοτεχνία ή το θέατρο⁸. Η μύηση κυρίως του μικρού μαθητή στον έντεχνο λόγο πρέπει να κατέχει πρωτεύουσα θέση στους μαθησιακούς στόχους των δασκάλων και των καθηγητών, καθώς ο έντεχνος λόγος είναι μέσο γλωσσικής αγωγής, η οποία βοηθά τη νόηση των μαθητών. Παράλληλα, η ποίηση ανάλογα με τον τρόπο παρουσίασης και ανάλυσής της, ξεδιπλώνει το πλέγμα δομών της και αναδύει λυρισμό, φαντασία, μουσικότητα ή και διδακτικά-ιστορικά νοήματα.

Αυτός είναι ο λόγος που η ποίηση είναι το πρώτο είδος λογοτεχνίας με το οποίο έρχονται τα παιδιά σε επαφή. Η ομοιοκαταληξία και ο γοργός ρυθμός του ποιήματος είναι ενισχυτικά στοιχεία της γρήγορης και ευχάριστης από μέρους των μαθητών εκμάθησης των διαφόρων στοιχείων των ποιημάτων⁹. Ο ποιητικός λόγος συχνά υποστηρίζεται από τη μουσική και το τραγούδι, που διευκολύνουν ακόμη περισσότερο την εκπαιδευτική διαδικασία. Ειδικά στις πρώτες σχολικές τάξεις, η μετάδοση του λόγου μέσω του ρυθμού είναι βοηθητική, εφόσον οι μαθητές δεν κατέχουν ακόμα επαρκώς το φορέα του λόγου που είναι η γλώσσα¹⁰.

Με βάση την ίδια την εκπαιδευτική διαδικασία, επομένως, και τις ανάγκες της, το τραγούδι και η μουσική συμπορεύονται με την ποίηση. Το τραγούδι αποτελεί τη μουσική επένδυση ή απόδοση, δηλαδή τη μελοποίηση ενός στιχουργημένου κειμένου ή ενός ποιήματος. Επομένως, είναι εμφανές ότι οπωσδήποτε η ποίηση είναι τόσο σημαντική στην εκπαίδευση των μαθητών όσο είναι και η μουσική¹¹. Η μουσική αγωγή συγκεκριμένα συμβάλλει στην αρμονική καλλιέργεια των μαθητών και συντελεί στη δημιουργία ολοκληρωμένων ατόμων και στη διατήρηση της

⁷ Ακριτόπουλος Α., ό.π., σελ. 65.

⁸ Τίγκα Τ., «Η συμβολή της ποίησης στην αισθητική αγωγή του παιδιού», *Διαδρομές*, τόμος 11, Αθήνα 1988, σελ. 191.

⁹ ό.π., σελ. 195.

¹⁰ Ακριτόπουλος Α., ό.π., σελ. 135.

¹¹ Τίγκα Τ., ό.π., σελ. 192.

ψυχοπνευματικής τους ισορροπίας¹². Η παιδαγωγική αξία της μουσικής, όπως τονίστηκε και από έναν σπουδαίο παιδαγωγό, τον John Dewey του οποίου οι θεωρίες εφαρμόζονται στα σχολεία, αποδεικνύεται καθημερινά¹³. Καθώς η μουσική είναι η έκφραση των συναισθημάτων, το πρόγραμμα μουσικής εκπαίδευσης πρέπει να είναι κυρίως εκπαίδευση αισθητικής φύσεως. Σε κάθε μαθητή πρέπει να δίνεται η ευκαιρία να αναπτύξει την αισθητική του δυνατότητα στο μεγαλύτερο βαθμό, μέσω της εκφραστικής εμπειρίας με τη μουσική ή και με τη σύνθεση.

Επιπλέον, η μουσική συνεργάζεται με όλες τις υπόλοιπες τέχνες, δηλαδή με το χορό, το θέατρο και την ποίηση. Αυτή η δυνατότητα καθιστά τη μουσική όχι αντικαταστάτη αλλά επίκουρο των άλλων παιδαγωγικών μέσων και μεθόδων¹⁴. Με αυτόν τον τρόπο, η μουσική ανοίγει το δρόμο στην άσκηση της μουσικής αγωγής, αλλά και στην εφαρμογή άλλων μεθόδων, επειδή ενεργοποιεί διαδικασίες θετικές προς την επικοινωνία με το περιβάλλον, την κίνηση, την ανάπτυξη της ικανότητας το λόγου και τη νοητική ωρίμανση.

Η επαφή του λόγου με τη μουσική αποδεικνύεται πως δεν αποτελεί κάποια πρωτοτυπία, αλλά είναι αυτονόητη. Η ευρύτητα της μουσικής είναι τέτοια, ώστε σε σύζευξη με το λόγο, και ιδιαίτερος με την ποίηση, θα μπορούσε να ειπωθεί πως αποτελεί ένα από τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα του ανθρώπινου είδους¹⁵. Αυτό τονίζεται εξάλλου από την αρχαιότητα, καθώς ο Πλάτων στην «Πολιτεία» τονίζει την ύπαρξη της μουσικής και την ανάγκη παρουσίας της στην εκπαίδευση κάθε πολίτη¹⁶.

Με βάση τα προηγούμενα, συμπεραίνεται ότι υπάρχει μία γραμμή επαφής μουσικής και γλώσσας γενικότερα¹⁷. Η μουσική δίνει το κατάλληλο «χρώμα» ή υφή στο κείμενο, και ειδικά στο ποιητικό. Για αυτό το λόγο, η ποίηση που έχει μελοποιηθεί καταφέρνει να συνδυάζει για τους μαθητές τις ωφέλειες του ποιητικού λόγου με αυτές της μουσικής.

¹² Κώστιος Α., *Μουσικολογικά Ι*, Μουσικός εκδοτικός οίκος Παπαρηγορίου-Νάκας, Αθήνα 1999, σελ. 209.

¹³ Παπαζαρήs Α., *Η μουσική στην εκπαιδευτική διαδικασία: θέματα παιδαγωγικής της μουσικής, διδακτικής και μάθησης*, εκδ. Τέρτιος, Κατερίνη 1991, σελ. 11.

¹⁴ Κώστιος Α., *ό.π.*, σελ. 211.

¹⁵ Μπλάκινγκ Τζων, *Η έκφραση της ανθρώπινης μουσικότητας*, μτφρ. Μ. Γρηγορίου, εκδ. Νεφέλη, Αθήνα 1978, σελ. 15-16.

¹⁶ Παπαζαρήs Α., *ό.π.*, σελ. 20.

¹⁷ Μπαρτ Ρ., «Η υφή της φωνής», *Διαβάζω*, τεύχος 185, 17/02/1988, σελ. 23.

2.1 Συνοπτική ιστορική παρουσίαση

Η σχέση της μουσικής με την ποίηση ήταν ανέκαθεν στενή, όπως μπορεί να προκύψει και μέσα από μία συνοπτικότερη ιστορική προσέγγιση. Ήδη από την αρχαιότητα, η λυρική ποίηση ήταν μία πρώτη μορφή μελοποιημένης ποίησης. Το ίδιο και η μεσαιωνική εκκλησιαστική ποίηση, τόσο στο χώρο της βυζαντινής αυτοκρατορίας, όσο και στα δυτικά λατινικά κράτη. Στα χρόνια του νεοελληνικού κράτους, οι Επτανήσιοι είχαν συχνά προσπαθήσει να προχωρήσουν στη μελοποίηση ποιημάτων, προφανώς επηρεασμένοι από την ακμαία μουσική αγωγή και παράδοση της εποχής της βενετοκρατίας¹⁸.

Ο Πολυλάς στα *Προλεγόμενά* του για το έργο του Σολωμού αναφέρει πως ο Κερκυραίος μουσικοδιδάσκαλος Νικόλαος Μάντζαρος (1795-1873) είχε μελοποιήσει εκτός από τον *Ύμνο εις την Ελευθερίαν* και μία ολόκληρη σειρά από ποιήματα του Σολωμού¹⁹. Επομένως, ο Μάντζαρος θα μπορούσε να θεωρηθεί μία προδρομική μορφή στη σύζευξη της μουσικής με τον ποιητικό λόγο στη Νεοελληνική πραγματικότητα. Η προσπάθειά του όμως θα έμενε χωρίς συνέχεια για έναν αιώνα ακόμα.

Η μελοποιημένη ποίηση θα γνώριζε άνθιση μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, όταν η ποίηση αλλά και η μουσική αναπτύσσονταν ταχύτατα. Τότε έγινε περισσότερο κατανοητό ότι ο ποιητικός λόγος, αν και αυτοτελής, θα αποκτούσε ξεχωριστή δυναμική αν προβαλλόταν μέσω της μουσικής²⁰. Η μουσική ξεδιπλώνει το βαθύτερο συμβολισμό της λογοτεχνίας και της ποίησης, πάντα σε συνδυασμό με την προσωπικότητα του συνθέτη που προχωρά στη μελοποίηση συγκεκριμένων χωρίων ή ποιημάτων. Αυτή η σύνδεση μουσικής και ποιητικού λόγου αποτελεί ένα πολιτιστικό φαινόμενο με μεγάλη παιδευτική αξία, που δεν έχει προηγούμενο σε καμία άλλη περίοδο της νεότερης ιστορίας της Ελλάδας. Αυτό αποδεικνύεται από την απήχηση των έργων συνθετών όπως ο Μίκης Θεοδωράκης και ο Μάνος Χατζιδάκις.

Σημαντικό υπήρξε και το ερευνητικό ενδιαφέρον με την καταλογογράφηση και ταξινόμηση των μελοποιημένων ποιημάτων από Έλληνες συνθέτες. Αν και τα τελευταία χρόνια παρατηρείται μεγαλύτερο ενδιαφέρον για τις συνθέσεις που βασίστηκαν σε ποιητικά έργα, ήδη από τη δεκαετία του 1980 υπήρξαν κάποιες

¹⁸ Λεμπέση Λ., «Λογοτεχνία και Μουσική», *Διαβάζω*, τεύχος 185, 17/02/1988, σελ. 62.

¹⁹ Μητσάκης Κ., ό.π., σελ. 11.

²⁰ Καβροχωριανός Μ., «Λόγος και Μουσική – Αυτονομία και συνύπαρξη», *Διαβάζω*, τεύχος 185, 17/02/1988, σελ. 56-57.

προσπάθειες για να καταγραφούν τα μελοποιημένα έργα²¹. Η σημασία αυτών των προσπαθειών γίνεται ακόμα πιο φανερή αναλογιζόμενοι ότι τα έργα αυτά αποτείνονται όχι μόνο σε ακροατές, αλλά και σε αναγνώστες²².

Τα τελευταία χρόνια, η μελοποίηση ποιημάτων συνεχίζεται, αλλά ως πιο σημαντικό γεγονός κρίνεται η ένταξη της μελοποιημένης ποίησης στο πρωτοβάθμιο και δευτεροβάθμιο σχολείο και στα σχολικά εγχειρίδια. Οι ίδιοι οι στόχοι της εκπαιδευτικής διαδικασίας, η οποία αποτελεί εξάλλου σχήμα επικοινωνίας μεταξύ δασκάλου/καθηγητή και μαθητή, συμπεριλαμβάνουν την παρουσία της μελοποιημένης ποίησης, η οποία χρησιμοποιείται από το δάσκαλο για την καλύτερη κατανόηση από μέρους των μαθητών της ποίησης²³. Στη λογοτεχνία ο συνδυασμός του λόγου και της μουσικής στη λυρική ποίηση, στους Βυζαντινούς υμνωδούς και στο δημοτικό τραγούδι – ειδικά το τελευταίο αποτελεί προσφιλέσ ανάγνωσμα για τους μαθητές – ήταν κάποιες από τις μορφές εκείνες όπου απαντώνται τα πρώτα βήματα της επαφής της ποίησης με τη μουσική²⁴. Για αυτό το λόγο, ήταν τα πρώτα είδη μελοποιημένης ποίησης που βρέθηκαν σε σχολικά εγχειρίδια στις δεκαετίες του 1980 και 1990.

2.2 Η διαθεματικότητα στο σχολείο και η θέση της μελοποιημένης ποίησης σε αυτήν

Η χρήση της μελοποιημένης ποίησης στα σχολικά εγχειρίδια της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης σχετίζεται με την έννοια της διαθεματικότητας, η οποία εφαρμόζεται κατά κόρον στα σύγχρονα σχολεία της Ελλάδος και του εξωτερικού. Στη διαθεματική προσέγγιση στόχος είναι να εμπλουτιστεί η πείρα του μαθητή και να επιτευχθεί η σταδιακή οικοδόμηση της νόησης των μαθητών. Το σχολείο αντιμετωπίζεται ως δημιουργικό εργαστήριο, όπου ο μαθητής έρχεται σε επαφή με το περιβάλλον, επικοινωνεί με αυτό και επενεργεί σε αυτό.

Η γέννηση της διαθεματικότητας ανάγεται στην Προοδευτική Αγωγή, η οποία άνθισε στις Η.Π.Α. στις αρχές του 20^{ου} αιώνα και στο σχολείο εργασίας, το οποίο

²¹ Λεμπέση Λ., ό.π., σελ. 63-69.

²² Καβροχωριανός Μ., ό.π., σελ. 57.

²³ Ακριτόπουλος Α., ό.π., σελ. 135-136.

²⁴ Ζορμπάς Α., «Ποίηση μελοποιημένη για σχολική χρήση», *Νέα Παιδεία*, τεύχος 21, Άνοιξη 1982, σελ. 162.

επικράτησε στην Κεντρική και Δυτική Ευρώπη κατά τη διάρκεια του Μεσοπόλεμου. Ο κύριος εκφραστής της Προοδευτικής Αγωγής ήταν ο John Dewey, ο οποίος όρισε την εκπαίδευση ως μια κοινωνική διαδικασία. Υποστήριζε πως η εκπαίδευση είναι μια διαδικασία ζωής και όχι προετοιμασία για μια μελλοντική ζωή. Κατά την άποψή του το σχολείο όφειλε να εντάξει τα παιδιά στην κοινωνική ζωή, η οποία διακρίνεται για την πολυπλοκότητά της. Το σχολείο, ακόμη, θα πρέπει να αναπαριστά τη σύγχρονη και καθημερινή ζωή ενός παιδιού, εκκινώντας από την οικογενειακή ζωή και τα βιώματα των παιδιών²⁵. Με βάση όλα αυτά τα στοιχεία ήταν αναγκαία η σύνδεση των αντικειμένων διαφορετικών μαθημάτων, προκειμένου να προετοιμαστούν οι μαθητές για τη μελλοντική έξοδό τους στην κοινωνία, όπου θα πρέπει να συνδυάσουν τις διάφορες γνώσεις τους.

Η διαθεματικότητα όμως βρίσκει μεγαλύτερη εφαρμογή κυρίως στη σημερινή εποχή. Οι ποικίλες κοινωνικές, πολιτικές, οικονομικές και πολιτισμικές συνθήκες της εποχής μας έχουν ως κύριο χαρακτηριστικό τη ρευστότητα, η οποία επιτείνεται από τη ραγδαία επιστημονική και τεχνολογική ανάπτυξη. Στο πλαίσιο αυτό ο άλλοτε αδιαμφισβήτητος ρόλος του σχολείου, ως βασικού κοινωνικού θεσμού, στο θέμα της παροχής γνώσεων και της ανάπτυξης δεξιοτήτων, φαίνεται να υπόκειται σε κάποια αποδυνάμωση, καθώς οι συνθήκες διαμόρφωσης των γνωστικών δεδομένων είναι πολύτροπες και πολυποικίλες. Επιπλέον, η σημερινή πραγματικότητα διαμορφώνει ένα νέο πλαίσιο μορφωτικών και κοινωνικών αναγκών για το κάθε άτομο, κυρίως όσον αφορά την αναζήτηση, απόκτηση, διαχείριση και αξιοποίηση της νέας γνώσης²⁶. Είναι λοιπόν σημαντικό να υπάρχει σύνδεση των διαφόρων γνωστικών πεδίων και να προσεγγίζονται ολιστικά, ώστε ο μαθητής να είναι σε θέση να συνθέτει από τα δεδομένα και να προχωρά από τις γνώσεις στη γνώση.

Ταυτόχρονα, τα φαινόμενα της διεθνοποίησης του πολιτισμού και της παγκοσμιοποίησης της οικονομίας, σε συνδυασμό με τη «μείωση» των αποστάσεων συντελούν στη δημιουργία κοινωνικού περιβάλλοντος με ποικιλία πολιτισμικών, γλωσσικών, εθνοτικών και κοινωνικοοικονομικών χαρακτηριστικών. Για αυτό το λόγο πρέπει να ελαχιστοποιηθεί αφενός το πιθανό ενδεχόμενο της επιβολής ενός μονοδιάστατου πολιτισμικού μοντέλου και αφετέρου η ενίσχυση φαινομένων ξενοφοβίας και ρατσισμού. Η διαθεματικότητα στο σχολείο επιτρέπει την υλοποίηση

²⁵ Καραϊσκού Μ., *Θεωρητική θεμελίωση της διαθεματικής προσέγγισης*, Αθήνα 2007, σελ. 35.

²⁶ ΔΕΙΠΣ, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, http://www.pischools.gr/download/programs/depps/1Geniko_Meros.pdf, όπως ανακτήθηκε στις 12 Απριλίου 2009.

των παραπάνω παραμέτρων, φέρνοντας τους μαθητές, αλλά και τους διδάσκοντες σε επαφή με αντικείμενα και περιβάλλοντα που προέρχονται από διαφορετικές εθνικές και γλωσσικές κουλτούρες²⁷.

Το εκπαιδευτικό σύστημα αναμφισβήτητα αποτελεί βασικό θεσμό που συμβάλλει στη διαμόρφωση της προσωπικότητας του μαθητή και την αρμονική ένταξή του στην κοινωνία. Καθίσταται ωστόσο επιτακτική η ανάγκη να ενισχυθούν αποτελεσματικά οι μαθησιακές και κοινωνικοποιητικές λειτουργίες του σχολείου, ώστε να διαμορφωθεί ένα ισχυρό σχολικό παιδαγωγικό περιβάλλον. Κατά συνέπεια, είναι απαραίτητος ένας εκπαιδευτικός σχεδιασμός, με έναρξη από την υποχρεωτική εκπαίδευση και υπό το πρίσμα των νέων δεδομένων αλλά και των επιθυμητών επιδιώξεων. Ο σχεδιασμός αυτός πρέπει να οδηγεί στη διαμόρφωση ενός εκπαιδευτικού συστήματος το οποίο πρέπει να ανταποκρίνεται στη δυναμική των καιρών και να απαντά στις προκλήσεις της εποχής μας, καθώς η βασική διαμόρφωση του ισχύοντος εκπαιδευτικού συστήματος που ξεκίνησε με τη συμβολή του εκπαιδευτικού ομίλου στις αρχές του περασμένου αιώνα και κορυφώθηκε τη δεκαετία του 1960 με τον Ε. Παπανούτσο απαιτεί γενναίες προσαρμοστικές αλλαγές. Προς την κατεύθυνση αυτή θεωρείται αναγκαίο να προωθηθούν²⁸:

- α. η εξασφάλιση συνθηκών που επιτρέπουν στο μαθητή να αναπτύξει την προσωπικότητά του με ισχυρή αυτοαντίληψη, συναισθηματική σταθερότητα, κριτική και διαλεκτική ικανότητα καθώς και θετική διάθεση για συνεργασία και αυτενέργεια, να έχει μια προσωπικότητα υπεύθυνη, δημοκρατική και ελεύθερη, με κοινωνικές και ανθρωπιστικές αρχές, χωρίς θρησκευτικές και πολιτισμικές προκαταλήψεις,
- β. η δημιουργία συνθηκών που παρέχουν σε κάθε άτομο τη δυνατότητα της δια βίου ανανέωσης γνώσεων και δεξιοτήτων,
- γ. η καλλιέργεια της ικανότητας κάθε ατόμου για κριτική προσέγγιση των νέων τεχνολογιών της πληροφορίας και της επικοινωνίας,
- δ. η διατήρηση της κοινωνικής συνοχής μέσα από την παροχή ίσων ευκαιριών και την καλλιέργεια κοινών στάσεων και αξιών,
- ε. η καλλιέργεια της συνείδησης του ευρωπαίου πολίτη με την ταυτόχρονη διατήρηση της εθνικής μας ταυτότητας και της πολιτισμικής μας αυτογνωσίας και

²⁷ Ματσάγγουρας Η., *Η διαθεματικότητα στη σχολική γνώση, εννοιοκεντρική αναπλαισίωση και σχέδιο εργασίας*, εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα 2000, σελ. 17.

²⁸ ΔΕΠΠΣ, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, http://www.pischools.gr/download/programs/depps/1Geniko_Meros.pdf, όπως ανακτήθηκε στις 12 Απριλίου 2009.

στ. η ανάπτυξη πνεύματος συνεργασίας και συλλογικότητας.

Εξάλλου ανάλογος είναι και ο προσανατολισμός της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την εκπαίδευση. Η διαφύλαξη της δημοκρατικότητας του πολιτικού βίου, της ελευθερίας, της ανεξιθρησκίας, της αλληλεγγύης, της συλλογικότητας, του διεθνισμού, της δικαιοσύνης, του πολιτισμού, της εργασίας, της πνευματικής καλλιέργειας και της κοινωνικής συνοχής σε ανοιχτές πλουραλιστικές κοινωνίες, πλαισιώνουν τον κοινό μελλοντικό σκοπό της Ευρωπαϊκής Εκπαίδευσης²⁹.

Ο σκοπός αυτός αποτελεί κοινή επιδίωξη για την ανάπτυξη της εθνικής εκπαιδευτικής πολιτικής των επί μέρους ευρωπαϊκών χωρών, λαμβανομένου, βέβαια, υπόψη ότι το εκπαιδευτικό σύστημα κάθε χώρας διακρίνεται και καθορίζεται από τα στοιχεία εκείνα που ανταποκρίνονται στις εθνικές και τις άλλες ιδιαιτερότητες της κοινωνίας της. Στο πλαίσιο, λοιπόν, αυτό, και με γνώμονα την αναγκαιότητα ανάπτυξης της ποιότητας της εκπαίδευσης, πρέπει να ενταχθεί και το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα με τις κατάλληλες προσαρμογές, που θα το καταστήσουν περισσότερο ποιοτικό, περισσότερο δυναμικό, περισσότερο αποτελεσματικό. Σε αυτό το πλαίσιο, το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο συνειδητοποίησε την ανάγκη δημιουργίας ενός πλαισίου-προγράμματος, που θα λειτουργούσε σύμφωνα με τις παραπάνω συνιστώσες και θα ενέτασσε με συγκεκριμένες προτάσεις τη διαθεματικότητα στα σχολεία, η οποία – όπως προαναφέρθηκε – δίνει μία πολλαπλή πολιτισμική διάσταση στο γνωστικό πεδίο των μαθητών.

Στο Δ.Ε.Π.Π.Σ. (Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών), που έχει δημιουργήσει το Υπουργείο Παιδείας και το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, προτείνονται λύσεις στα θεωρητικά και πρακτικά προβλήματα που αφορούν την επιλογή και οργάνωση της σχολικής γνώσης στην υποχρεωτική εκπαίδευση. Στη διαδικασία αυτή λαμβάνεται υπόψη η ελληνική εκπαιδευτική πραγματικότητα, όπως έχει διαμορφωθεί τόσο από άποψη δομών όσο και από άποψη σκοπών και στόχων. Έτσι, στο Δ.Ε.Π.Π.Σ. διατηρούνται τα διακριτά μαθήματα, αλλά ταυτόχρονα προωθούνται ποικίλοι τρόποι συσχέτισης της γνώσης σε δύο άξονες διαθεματικότητας, τον κατακόρυφο και τον οριζόντιο άξονα, όπως εξάλλου υποδηλώνεται και από τον προσδιορισμό του Πλαισίου Προγράμματος Σπουδών ως

²⁹ Ματσάγγουρας Η., ό.π., σελ. 20.

Διαθεματικού, που είναι ο οριζόντιος άξονας, και Ενιαίου, που είναι ο κατακόρυφος άξονας³⁰.

Το Δ.Ε.Π.Π.Σ. στηρίζεται στις βασικές αρχές και τους σκοπούς της αγωγής και της διδασκαλίας, με τα οποία τίθεται το γενικό πλαίσιο και ορίζονται οι κατευθυντήριοι άξονες για τον προσδιορισμό του περιεχομένου σπουδών και της εκπαιδευτικής διαδικασίας της Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης. Τόσο το περιεχόμενο όσο και η διαδικασία επεξεργασίας των διαφόρων εννοιών και πληροφοριών, πρέπει να διασφαλίζει την εσωτερική συνοχή, τη συνέχεια και την ενιαία ανάπτυξη, τις διεπιστημονικές θεωρήσεις και συσχετίσεις καθώς και τις διαθεματικές προεκτάσεις. Τα στοιχεία αυτά περιλαμβάνονται στο Δ.Ε.Π.Π.Σ., για τη διαμόρφωση του οποίου ελήφθησαν υπόψη και οι σχετικές με την εκπαίδευση διατάξεις της ελληνικής νομοθεσίας και των αποφάσεων των συλλογικών οργάνων της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Από τα παραπάνω συνάγεται πως η χρήση της μελοποιημένης ποίησης στη διδασκαλία της νεοελληνικής γλώσσας και λογοτεχνίας, ήδη από την πρωτοβάθμια εκπαίδευση, κινείται στο πλαίσιο της διαθεματικής προσέγγισης της εκπαίδευσης και στοχεύει στον εκσυγχρονισμό του σύγχρονου εκπαιδευτικού συστήματος, καθώς και στην ανάπτυξη της προσωπικότητας και σκέψης των μαθητών³¹. Επιπλέον, η προσέγγιση ενός λογοτεχνικού κειμένου μπορεί να ολοκληρωθεί με διακειμενικές αναφορές όχι μόνο στα βιώματα του παιδιού, αλλά και σε άλλα κείμενα λογοτεχνικά ή εικαστικά ή μουσικά δημιουργήματα³². Επομένως, είναι ιδιαίτερος σημαντικό να συνδυάζεται η ποίηση με το μέλος όταν είναι δυνατό.

Η συμπλήρωση της διδασκαλίας με ακουστικό υλικό είναι σύμφωνη με δύο θεμελιώδεις παιδαγωγικές αρχές, την αρχή της εποπτικότητας και την αρχή της βιωματικότητας³³. Οι μαθητές, δηλαδή, αποκτούν πολύ ευρύτερη εποπτεία των νοημάτων του ποιήματος, ενώ διεγείρονται συναισθηματικά σε μεγάλο βαθμό.

³⁰ ³⁰ ΔΕΠΠΣ, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, http://www.pischools.gr/download/programs/depps/1Geniko_Meros.pdf, όπως ανακτήθηκε στις 12 Απριλίου 2009.

³¹ Αργυροπούλου Χ., *Η διαθεματικότητα στα φιλολογικά μαθήματα και τα σχέδια εργασίας*, εκδ. Μεταίχμιο, Αθήνα 2007, σελ. 20.

³² Κατσίκη-Γκιβάλου Α., «Η θέση της λογοτεχνίας στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Ζητήματα και προοπτικές της διδακτικής της», Καλογήρου Τ., Λαλαγιάννη Κ. (επιμ.), *Η λογοτεχνία στο σχολείο: θεωρητικές προσεγγίσεις και διδακτικές εφαρμογές στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση*, εκδ. Τυπωθήτω, Αθήνα 2005, σελ. 23.

³³ Ζορμπάς Α., ό.π., σελ. 163.

Επιπλέον, ο συνδυασμός αυτός ενισχύει τη γλωσσική ανάπτυξη, τη δημιουργική έκφραση και την αισθητική αγωγή των παιδιών³⁴.

Από τα παραπάνω, είναι πλέον φανερή η παιδαγωγική, ψυχολογική και μαθησιακή ενίσχυση που προκύπτει από την παρουσία της μελοποιημένης ποίησης στα σχολικά βιβλία³⁵. Το ρεπερτόριό της έχει γίνει πολύ πιο πλούσιο στα νέα σχολικά εγχειρίδια, καθώς οι συνθέτες εξακολουθούν να ενδιαφέρονται για τη μελοποίηση σύγχρονων ποιητικών έργων. Το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο έχει δώσει βαρύτητα στην ένταξη νέων, κυρίως μεταπολεμικών, ποιημάτων που έχουν μελοποιηθεί από τους Έλληνες συνθέτες και φροντίζει να εμπλουτίζει τα νέα σχολικά εγχειρίδια, σύμφωνα με τις παιδαγωγικές επιταγές.

Στα κεφάλαια που θα ακολουθήσουν, θα εξεταστεί το ρεπερτόριο της μελοποιημένης ποίησης αρχικά στο δημοτικό και κατόπιν στο γυμνάσιο και λύκειο, έτσι όπως προκύπτει μέσα από τα σχολικά εγχειρίδια.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. Μελοποιημένα ποιήματα της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης

Η μελοποιημένη ποίηση κάνει την παρουσία της τόσο στα βιβλία του δημοτικού, όσο και σε αυτά του γυμνασίου και του λυκείου και μάλιστα ήδη από το τέλος της δεκαετίας του 1970, όπως αποδεικνύεται από σχετικό άρθρο που ταξινομεί τη μελοποιημένη ποίηση των νεοελληνικών αναγνωσμάτων της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης³⁶.

Όπως έχει ήδη αποδειχθεί, η μελοποιημένη ποίηση αποτέλεσε από νωρίς αντικείμενο διδασκαλίας, κυρίως στο δημοτικό σχολείο. Ήδη στη δεκαετία του 1980 είχε γίνει μία μεταρρυθμιστική προσπάθεια στο αναλυτικό πρόγραμμα των σχολείων, με παράλληλη οργάνωση του Πειραματικού Προγράμματος Εκπαίδευσης (ΠΠΕ) *Μελοποιημένη Ποίηση*³⁷. Ο γενικός σκοπός του ΠΠΕ ήταν η εξοικείωση των παιδιών με τον εκφραστικό πλούτο και τους μηχανισμούς της ελληνικής γλώσσας, η ευαισθητοποίησή τους απέναντι στα λογοτεχνικά κείμενα και η ενθάρρυνση της ενασχόλησης με τη μουσική, παράλληλα με την ανάγνωση των ποιημάτων.

Ταυτόχρονα, αναγνωριζόταν ότι η διδασκαλία της μελοποιημένης ποίησης τονίζει την αδιάσπαστη ενότητα ποίησης, μουσικής και χορού που υπάρχει πολλούς

³⁴ Ακριτόπουλος Α., ό.π., σελ. 137.

³⁵ ό.π., σελ. 147.

³⁶ Ζορμπάς Α., ό.π., σελ. 167-174.

³⁷ Αναγνώστου Η., *Μελοποιημένη ποίηση: διδακτική αξιοποίηση*, εκδ. Δωδώνη, Αθήνα, σελ. 14-15.

αιώνες³⁸. Η επίδραση της μελοποιημένης ποίησης στον παιδαγωγικό τομέα είναι εξίσου σημαντική. Ο συναισθηματικός κόσμος αλλά και οι δεξιότητες των μαθητών αναπτύσσονται βαθμιαία, ώστε οι μαθητές να εξοικειώνονται βιωματικά με τη μορφή και το περιεχόμενο των ποιητικών έργων. Το αποτέλεσμα είναι να αποκτούν στενότερη σχέση με την ποιητική, λογοτεχνική και μουσική παράδοση του τόπου και με το λαϊκό πολιτισμό.

Ο πειραματισμός στο χώρο του δημοτικού σχολείου απέκτησε καρπούς με το σχεδιασμό του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Αρχική Επαγγελματική Κατάρτιση» (Ε.Π.Ε.Α.Ε.Κ) από το Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων στα μέσα της δεκαετίας του 1990. Το ΠΠΕ *Μελοποιημένη Ποίηση* εντάχθηκε στο πρόγραμμα ΕΠΕΑΕΚ, που είχε σκοπό την επιλογή, το σχεδιασμό, την ανάπτυξη, την πειραματική εφαρμογή και την αξιολόγηση καινοτόμων εκπαιδευτικών προγραμμάτων σε σχολεία της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης της χώρας. Με αυτό τον τρόπο, η μελοποιημένη ποίηση έγινε ευρύτερα αποδεκτή στα σχολικά εγχειρίδια και τη διδακτική πράξη, έχοντας ως σκοπό την ανανέωση του περιεχομένου της σχολικής γνώσης, την εισαγωγή σύγχρονων εκπαιδευτικών και παιδαγωγικών πρακτικών και τη βελτίωση του εκπαιδευτικού αποτελέσματος³⁹.

Στο πλαίσιο των εκπαιδευτικών προγραμμάτων, έχει διαπιστωθεί ότι στο δημοτικό σχολείο η ποιητική αγωγή οδηγεί στην εκμάθηση και εμβάθυνση της γλώσσας. Σε μεγάλο βαθμό, η διδασκαλία της ποίησης σχετίζεται με την ίδια την έννοια της ανάγνωσης⁴⁰. Καθώς η μουσική και ο λόγος υπήρξαν ανέκαθεν ενιαίο ζεύγος έκφρασης και ποιητικής δημιουργίας για την ελληνική πνευματική κληρονομιά, είναι λογικό ο μελισμένος νεοελληνικός λόγος να αποτελεί εκμεταλλεύσιμο πολιτισμικό προϊόν για τα αναλυτικά προγράμματα⁴¹. Η μελοποιημένη ποίηση, επομένως, εντάσσεται νωρίς στα σχολικά εγχειρίδια, ήδη από την Α' Δημοτικού, επειδή ο εμμελής λόγος προσλαμβάνεται ευκολότερα και πληρέστερα από τους μικρούς μαθητές. Είναι άλλωστε γνωστό ότι η πρώιμη ηλικία είναι περισσότερο δεκτική στο ρυθμό και στο συνδυασμό των στίχων με τη μουσική⁴².

³⁸ Ξανθόπουλος Ξ., «Μελοποιημένη Ποίηση και Διδακτική Πράξη στην Α/θμια Εκπαίδευση», *Τα Εκπαιδευτικά*, τεύχος 20, Φθινόπωρο 1990, σελ. 108.

³⁹ Αναγνώστου Η., ό.π., σελ. 17.

⁴⁰ Ακριτόπουλος Α., ό.π., σελ. 145.

⁴¹ Αναγνώστου Η., ό.π., σελ. 85.

⁴² Ακριτόπουλος Α., ό.π., σελ. 57.

Για τους παραπάνω λόγους, η μελοποιημένη ποίηση κρίθηκε απαραίτητη στη διδασκαλία της νεοελληνικής λογοτεχνίας. Ωστόσο, υπάρχουν κάποιες απαραίτητες προϋποθέσεις οι οποίες πρέπει να εκπληρώνονται προκειμένου να οργανώνεται αποτελεσματικά η διδασκαλία της μελοποιημένης ποίησης. Πρόκειται για τις εξής⁴³:

1. Οι δάσκαλοι οφείλουν να έχουν τις απαραίτητες φιλολογικές, ιστορικές, μουσικές και αισθητικές γνώσεις προκειμένου να ανταποκριθούν στη διδασκαλία. Μόνο εφόσον έχουν επιστημονική επάρκεια και εποπτεία του διδακτικού υλικού θα καταφέρουν να μεταδώσουν τις γνώσεις τους στους μαθητές.

2. Οι δάσκαλοι πρέπει να γνωρίζουν ποιοι είναι οι στόχοι της διδασκαλίας της μελοποιημένης ποίησης. Τα προσδοκώμενα αποτελέσματα είναι επιμέρους τα εξής:

- Η θετική ανταπόκριση των μαθητών στη διδασκαλία και το έντονο ενδιαφέρον τους. Οι ίδιοι οι μαθητές συχνά εκδηλώνουν την ευχαρίστησή τους στη διδασκαλία της μελοποιημένης ποίησης.⁴⁴
- Η επαφή με σημαντικά και υψηλής αισθητικής αξίας ποιητικά κείμενα.
- Η διαπίστωση από τους μαθητές ότι το ποιητικό κείμενο αποτελεί στοιχείο του περιβάλλοντος πολιτισμικού χώρου, δηλαδή δεν είναι μόνο μέρος της σχολικής ύλης, αλλά επίσης παρουσιάζεται στα μέσα μαζικής ενημέρωσης και γενικά στον κοινωνικό χώρο.
- Η διάκριση του ύφους των διάφορων ποιητών, αφού η μουσική παρακολουθεί το υφολογικά το ποιητικό κείμενο και συνολικά ωθεί τους μαθητές προς διάφορες συναισθηματικές καταστάσεις, όπως λύπης ή χαράς, έξαρσης και αισιοδοξίας.
- Η απομνημόνευση και η βαθιά γνώση κάποιων ποιημάτων.
- Η εξοικείωση των μαθητών με τις νέες τεχνολογίες και η συμπόρευση Τέχνης και τεχνολογίας⁴⁵.

3. Σημαντική είναι η πίστη των δασκάλων στους προαναφερθέντες σκοπούς, καθώς και το ήθος και η συνέπειά τους, κατά τη διάρκεια και προετοιμασία της διδασκαλίας. Ακόμα και η διαδικασία της ανάγνωσης απαιτεί την υιοθέτηση κανόνων προκειμένου να ενταχθούν οι μαθητές στα νοήματα του ποιητικού κειμένου⁴⁶.

⁴³ Ξανθόπουλος Ξ., ό.π., σελ. 110-111.

⁴⁴ Ζορμπάς Α., ό.π., σελ. 166.

⁴⁵ Αναγνώστου Η., ό.π., σελ. 85-86.

⁴⁶ Ακριτόπουλος Α., ό.π., σελ. 148.

4. Η διδασκαλία της μελοποιημένης ποίησης πρέπει να προσαρμόζεται στις δυνατότητες των μαθητών, στο γνωστικό και συναισθηματικό τους επίπεδο, ώστε να μπορούν να προχωρήσουν τόσο σε ατομικές όσο και σε ομαδικές δυνατότητες.
5. Το μελοποιημένο κείμενο πρέπει να εξετάζεται συνολικά και όχι στις λεπτομέρειές του. Με αυτό τον τρόπο συνδέεται το συνολικό έργο του ποιητή και του συνθέτη με τη γενικότερη πολιτισμική και κοινωνική προσφορά τους.
6. Τέλος, είναι απαραίτητο να βρίσκεται το κατάλληλο οπτικοακουστικό υλικό στη διάθεση των δασκάλων, προς διευκόλυνση του εκπαιδευτικού τους έργου.

Εφόσον οι παραπάνω προϋποθέσεις εκπληρώνονται, η διδασκαλία της μελοποιημένης ποίησης είναι πολύ πιο προσιτή και εύκολη, τόσο για τους δασκάλους όσο και για τους ίδιους τους μαθητές. Τα οφέλη της ποιητικής και μουσικής δημιουργίας γίνονται πληρέστερα αντιληπτά από τη μετάδοση νέων νοημάτων στους νέους μαθητές και το έργο των δημιουργών, των ποιητών και των συνθετών ταυτόχρονα, εκφράζεται με τον καλύτερο δυνατό τρόπο.

Τα επόμενα υποκεφάλαια περιέχουν την ανάλυση του ρεπερτορίου της μελοποιημένης ποίησης στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση, δηλαδή στα σχολικά εγχειρίδια των έξι τάξεων του Δημοτικού.

3.1 Τα μελοποιημένα ποιήματα στα εγχειρίδια της Α' Δημοτικού

Το βιβλίο της Γλώσσας της Α' Δημοτικού, όπως είναι αναμενόμενο, ανταποκρίνεται κυρίως στις ανάγκες των μικρών μαθητών να διδαχθούν ανάγνωση και γραφή και να εξοικειωθούν καταρχήν με τους χαρακτήρες του ελληνικού αλφαβήτου⁴⁷. Προκειμένου να καταφέρουν οι μαθητές να αναγνώσουν και να κατανοήσουν το κείμενο κάθε φορά, η παρουσία των μελοποιημένων ποιημάτων ή στίχων θα συμβάλλει στη διδασκαλία. Η αναγνωστική ικανότητα των μαθητών στην ηλικία των 6-8 ετών, δηλαδή στην πρώτη σχολική ηλικία, δημιουργείται από μηδενική βάση και σταθεροποιείται σταδιακά. Έτσι, η γλώσσα συναντά την ποίηση και η έννοια της ανάγνωσης διευρύνεται⁴⁸.

⁴⁷ Καραντζόλα Ε., Κύρδη Κ., Σπανελλή Τ., Τσιαγκάνη Θ., *Γλώσσα Α' δημοτικού – Βιβλίο δασκάλου*, ΟΕΔΒ, Αθήνα 2007, σελ. 7-8.

⁴⁸ Ακριτόπουλος Α., *ό.π.*, σελ. 145.

Στα δύο αναγνωστικά της Α' Δημοτικού⁴⁹ δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στα μικρά στιχάκια που θα βοηθήσουν τους μαθητές να αποκωδικοποιήσουν τις πρώτες λέξεις και γράμματα που διδάσκονται. Στο πρώτο τεύχος, υπάρχουν 26 ποιήματα, από τα οποία τα περισσότερα είναι μικρά τετράστιχα, πάντα με ομοιοκαταληξία⁵⁰. Ο ρυθμός τους είναι τέτοιος, ώστε να ακολουθείται εύκολα από τους μικρούς μαθητές. Μάλιστα, πολλά από αυτά τα τετράστιχα είναι δυνατόν να τραγουδηθούν από τα παιδιά προκειμένου να αποτυπωθούν πιο εύκολα.

Ας τονιστεί εδώ, ότι το βιβλίο του δασκάλου δίνει προτροπές στους εκπαιδευτικούς να χρησιμοποιήσουν ακουστικό υλικό, το οποίο έχει το ίδιο θέμα με το ποίημα το οποίο παρατίθεται στο δημοτικό σχολείο. Για παράδειγμα, κατά τη διδασκαλία του ποιήματος του Ζαχαρία Παπαντωνίου «*Ο παπαγάλος*», προτείνεται η ακρόαση του τραγουδιού «*Ως πότε παπαγάλοι*» της Μαριανίνας Κριεζή από το μουσικό έργο *Εδώ Λιλιπούπολη*⁵¹.

Εκτός όμως από τους στίχους, στο πρώτο τεύχος υπάρχει και ένα μελοποιημένο ποίημα. Πρόκειται για τα «*Πουπουλένια Σύννεφα*» του Θωμά Μοσχόπουλου και της Ξένιας Καλογεροπούλου⁵². Το συγκεκριμένο ποίημα έχει γραφεί για το θεατρικό έργο *Μία ιστορία με ιστορίες* του Τζιάνι Ροντάρι και έχει μελοποιηθεί από το Ν. Κυπουργό, στο δίσκο *Τα μυστικά του κήπου*⁵³ (MINOS-EMI).

Εκτός από το μελοποιημένο αυτό ποίημα, στο πρώτο τεύχος υπάρχουν επίσης τα *Κάλαντα Πελοποννήσου*⁵⁴. Αν και τα κάλαντα δεν μπορούν να συμπεριληφθούν στη νεοελληνική μελοποιημένη ποίηση, αποτελούν ωστόσο δείγμα της ιστορίας της σύζευξης μουσικής και ποίησης. Τα κάλαντα είναι μέρος της λαϊκής παράδοσης της Ελλάδος, στην οποία το τραγούδι είναι αδιάσπαστα δεμένο με το Λόγο⁵⁵.

Στο δεύτερο τεύχος, τα μελοποιημένα ποιήματα είναι περισσότερα και πιο συγκεκριμένα:

1. Διονύσιου Σολωμού, *Ύμνος εις την Ελευθερίαν*, απόσπασμα, στη σελίδα 40 του σχολικού. Είναι ο Εθνικός Ύμνος της Ελλάδος, ο οποίος έχει μελοποιηθεί από το

⁴⁹ Το παλιό Ανθολόγιο που δινόταν στους μαθητές του Δημοτικού (ένα ανθολόγιο ανά τρεις τάξεις) έχει αντικατασταθεί από το Ανθολόγιο Λογοτεχνικών κειμένων, το οποίο εκδίδεται σε τρία τεύχη, ένα ανά δύο τάξεις. Τα μελοποιημένα ποιήματα των ανθολογίων αυτών θα εξετάζονται ξεχωριστά, στο τέλος των δύο τάξεων στις οποίες διδάσκεται.

⁵⁰ Καραντζόλα Ε., Κύρδη Κ., Σπανέλλη Γ., Τσιαγκάνη Θ., *Γλώσσα Α' δημοτικού*, τεύχος Α', ΟΕΔΒ, Αθήνα 2007, σελ. 5.

⁵¹ Καραντζόλα Ε., *Γλώσσα Α' δημοτικού – Βιβλίο δασκάλου*, ό.π., σελ. 39.

⁵² Καραντζόλα Ε., *Γλώσσα Α' δημοτικού*, ό.π., σελ. 74.

⁵³ Καραντζόλα Ε., *Γλώσσα Α' δημοτικού – Βιβλίο δασκάλου*, ό.π., σελ. 50.

⁵⁴ Καραντζόλα Ε., *Γλώσσα Α' δημοτικού*, ό.π., σελ. 75.

⁵⁵ Ξανθόπουλος Ξ., ό.π., σελ. 109.

Νικόλαο Μάντζαρο στα μέσα του 19^{ου} αιώνα⁵⁶. Ο Μάντζαρος, όπως αναφέρθηκε στην εισαγωγή, αποτελεί έναν από τους πρώτους συνθέτες που ασχολήθηκαν με τη μελοποίηση σημαντικών ποιημάτων της εποχής τους.

2. Νίκου Γκάτσου, *Μία Κυριακή του Μάρτη*, που βρίσκεται στο βιβλίο Όλα τα τραγούδια, εκδόσεων Πατάκη, Αθήνα 2002. Το ποίημα έχει μελοποιηθεί από το Λουκιανό Κηλαηδόνη και βρίσκεται στο cd *Μία κόκκινη κλωστή*.

3. Οδυσσέα Ελύτη, *Τα τζίτζικια*, στη σελίδα 77 του σχολικού βιβλίου. Το ποίημα ανήκει στη συλλογή *Τα ρω του έρωτα*, εκδόσεων Ύψιλον, Αθήνα 1986. Το ποίημα μελοποιήθηκε από το Σταύρο Κουγιουμτζή στο δίσκο του *Θαλασσινό τριφύλλι*⁵⁷. Το συγκεκριμένο ποίημα αν και υπήρχε στα παλαιότερα σχολικά εγχειρίδια, δεν είχε ενταχθεί στη διδακτέα ύλη. Παρόμοια με το πρώτο τεύχος, υπάρχουν συχνές προτροπές προς τους δασκάλους για τη χρήση τραγουδιών και μελοποιημένων ποιημάτων με θέματα παρόμοια με αυτά των ποιημάτων που υπάρχουν στο σχολικό εγχειρίδιο. Συνολικά, μπορεί να υποστηριχθεί ότι ήδη από τα βιβλία γλώσσας της Α' Δημοτικού φαίνεται η έμφαση που δίνεται στο δίπτυχο ποίηση (ή έστω και σε μορφή λίγων στίχων) και μουσική.

3.2 Τα μελοποιημένα ποιήματα στα εγχειρίδια της Β' Δημοτικού

Στη Β' Δημοτικού, το βιβλίο της Γλώσσας περιλαμβάνει ποιήματα παιδικά, τα οποία φυσικά απευθύνονται σε παιδιά ωριμότερα από αυτά της Α' Δημοτικού. Στα τρία τεύχη της Γλώσσας, υπάρχουν 36 ποιήματα, από τα οποία μόνο ένα, στο δεύτερο τεύχος, είναι ένα απλό στιχάκι, με ρυθμό⁵⁸. Τα ποιήματα που περιλαμβάνονται έχουν ως σκοπό την επαφή του παιδιού με την κοινωνία, τα παιχνίδια και τις γιορτές. Όσον αφορά στα μελοποιημένα ποιήματα, παρατηρείται σχετική αύξηση του αριθμού τους.

Στο πρώτο τεύχος, τα μελοποιημένα ποιήματα είναι τα εξής:

1. Γιάννη Ρίτσου, *Πρωινό άστρο*⁵⁹. Το μελοποίησε ο Μάριος Τόκας και βρίσκεται στο δίσκο *14 Νέα Τραγούδια από το διαγωνισμό του έντεχνου λαϊκού τραγουδιού*.

⁵⁶ Χαλκιάπουλος Ν., *Μάντζαρος-Ερευνητική συμβολή στα 130 χρόνια από το θάνατο του συνθέτη*, Χ. Ξανθοπούλας-Κ. Καρδάμης (επιμέλεια), Ιόνιο Πανεπιστήμιο, εκδ. Του Μουσικού Λόγου, Κέρκυρα 2003, σελ. 59-60.

⁵⁷ Καραντζόλα Ε., *Γλώσσα Α' δημοτικού – Βιβλίο δασκάλου*, ό.π., σελ. 68.

⁵⁸ Γαβριηλίδου Ζ., Μπεζέ Λ., Σφυρόερα Μ., *Γλώσσα – Β' Δημοτικού, Ταξίδι στον κόσμο της γλώσσας*, Β' τεύχος, ΟΕΔΒ, Αθήνα 2007, σελ. 65.

⁵⁹ Γαβριηλίδου Ζ., Μπεζέ Λ., Σφυρόερα Μ., *Γλώσσα – Β' Δημοτικού, Ταξίδι στον κόσμο της γλώσσας*, Α' τεύχος, ΟΕΔΒ, Αθήνα 2007, σελ. 25.

2. Ζαχαρία Παπαντωνίου, *Ο παπαγάλος*⁶⁰. Είναι μελοποιημένο από το Γιάννη Ζουγανέλη στο cd του *Παραμυθοτραγούδα* της EROS MUSIC και από το Μίλτο Πασχαλίδη στο cd του *Το Μαντήλι της Νεράιδας* από τη LYRA το 2000⁶¹.
3. Γιάννη Ρίτσου, *Αν όλα τα παιδιά της γης*⁶². Μελοποιήθηκε από το Λουκιανό Κηληδόνη και βρίσκεται στο δίσκο του *Μ' αγιόκλημα και γιασεμιά*.
4. Διονύσιου Σολωμού, *Η Ξανθούλα*⁶³. Ο Νικόλαος Μάντζαρος το μελοποίησε και η πρώτη του εκτέλεση έγινε από το Λουκιανό Κηληδόνη στο δίσκο *Αχ! Πατρίδα μου γλυκιά*. Το ποίημα είναι ένα από τα πολλά έργα του Σολωμού με τα οποία ενασχολήθηκε ο Μάντζαρος, έχοντας ως στόχο να συνδέσει τα λόγια στοιχεία του με πιο λαϊκές καταβολές⁶⁴.

Στο δεύτερο τεύχος, υπάρχουν τα ακόλουθα μελοποιημένα ποιήματα:

1. Ζαχαρία Παπαντωνίου, *Πέντε ποντικοί*⁶⁵, το οποίο είναι απόσπασμα από το ποίημα *Ο ποντικούλης*. Ο συνθέτης που το μελοποίησε είναι ο Νότης Μαυρουδής και περιέχεται στο cd του *Μουσικό ανθολόγιο* της EROS MUSIC.
2. Γιώργου Μαρίνου, *Το τραγούδι του κλόουν*, το οποίο μελοποίησε ο ίδιος⁶⁶.

Στο τρίτο τεύχος, υπάρχει μόνο ένα μελοποιημένο ποίημα, του Γιώργου Σεφέρη, *Λίγο ακόμα*⁶⁷, το οποίο μελοποιήθηκε από το Μίκη Θεοδωράκη στο άλμπουμ *Το Μυθιστόρημα* του 1971 και από το Γιάννη Μαρκόπουλο στο δίσκο *Ο Στρατής Θαλασσινός ανάμεσα στους αγάπανθους* του 1973.

Η ύπαρξη των μελοποιημένων ποιημάτων στα βιβλία της Β' Δημοτικού στοχεύουν στον ευρύτερο συνδυασμό προφορικού και γραπτού λόγου, όπως υπαγορεύεται από το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο⁶⁸.

⁶⁰ Γαβριηλίδου Ζ., *Γλώσσα – Β' Δημοτικού*, τεύχος Α', ό.π., σελ. 26.

⁶¹ Τα στοιχεία για τους συνθέτες των μελοποιημένων ποιημάτων βρέθηκαν από το www.musicheaven.gr, όπως ανακτήθηκε στις 25/11-2/12/2008.

⁶² Γαβριηλίδου Ζ., *Γλώσσα – Β' Δημοτικού*, τεύχος Α', ό.π., σελ. 77.

⁶³ ό.π., σελ. 77.

⁶⁴ Χαλκιάπουλος Ν., ό.π., σελ. 81.

⁶⁵ Γαβριηλίδου Ζ., *Γλώσσα – Β' Δημοτικού*, τεύχος Β', ό.π., σελ. 22.

⁶⁶ Γαβριηλίδου Ζ., *Γλώσσα – Β' Δημοτικού*, τεύχος Α', ό.π., σελ. 77.

⁶⁷ Γαβριηλίδου Ζ., Μπεζέ Λ., Σφυρόερα Μ., *Γλώσσα – Β' Δημοτικού, Ταξίδι στον κόσμο της γλώσσας*, Γ' τεύχος, ΟΕΔΒ, Αθήνα 2007, σελ. 65.

⁶⁸ Γαβριηλίδου Ζ., Μπεζέ Λ., Σφυρόερα Μ., *Γλώσσα – Β' Δημοτικού, Ταξίδι στον κόσμο της γλώσσας*, Βιβλίο Δασκάλου-Μεθοδολογικές οδηγίες, ΟΕΔΒ, Αθήνα 2007, σελ. 5.

3.3 Τα μελοποιημένα ποιήματα στο Ανθολόγιο της Α' και Β' Δημοτικού

Όσον αφορά στο Ανθολόγιο, το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο έχει εκδώσει 3 διαφορετικά τεύχη που καλύπτουν την ύλη του Δημοτικού ανά δύο τάξεις. Τα τεύχη αυτά εξετάζονται εμβόλιμα μετά την ανάλυση των μελοποιημένων ποιημάτων κάθε δύο σχολικών τάξεων. Έτσι, στο Ανθολόγιο Λογοτεχνικών Κειμένων της Α' και Β' δημοτικού, τα μελοποιημένα ποιήματα είναι τα εξής:

1. Βιτσέντζου Κορνάρου, *Η Αρετούσα* (απόσπασμα)⁶⁹, το οποίο μελοποιήθηκε από το Γιάννη Μαρκόπουλο και το Χριστόδουλο Χάλαρη. Ο δίσκος του τελευταίου λέγεται *Ερωτόκριτος* και το ποίημα βρίσκεται στο κομμάτι *Τα Θλιβερά Μαντάτα*.
2. Ζαχαρία Παπαντωνίου, *Ο παπαγάλος*. Μελοποιήθηκε από το Μίλτο Πασχαλίδη και το Γιάννη Ζουγανέλη, όπως αναφέρθηκε παραπάνω⁷⁰.

Αν και τα μελοποιημένα ποιήματα στο συγκεκριμένο τεύχος είναι λίγα, είναι χαρακτηριστικό ότι στις δραστηριότητες που ακολουθούν τα ποιήματα γίνεται λόγος για την ακρόαση των αντίστοιχων τραγουδιών, κάτι που δε συμβαίνει σε όλα τα σχολικά εγχειρίδια των άλλων τάξεων. Επιπλέον, υπάρχουν προτροπές για ακρόαση τραγουδιών ή μουσικής που ανήκουν στην ίδια ή σε συγγενείς θεματικές με τα ποιήματα του Ανθολογίου, κάτι που ακολουθεί και τις επιταγές του ΠΠΕ Μελοποίησης⁷¹. Συγκεκριμένα, στα ποιήματα της Έλλης Αλεξίου, *Ο Χιονάνθρωπος* και της Ντίνας Χατζηνικολάου, *Τα παιχνίδια του αγέρα*, γίνεται προτροπή για ακρόαση των 4 *Εποχών* του Βιβάλντι⁷². Στο ποίημα του Γεώργιου Βιζυηνού, *Το φεγγαράκι*, το σχολικό εγχειρίδιο προτείνει την ακρόαση από τους μαθητές της *Μικρής νυχτερινής μουσικής* του Μότσαρτ ή του έργου του Μάνου Χατζηδάκι, *Χάρτινο το φεγγαράκι*⁷³. Τέλος, για το *Χριστουγεννιάτικο δέντρο* της Ρένας Καρθαίου⁷⁴, προτείνεται η ακρόαση του τραγουδιού *Δεντράκι μου περήφανο* από το cd *Χριστούγεννα – 16 τραγούδια από όλο τον κόσμο* και των τραγουδιών *Το χριστουγεννιάτικο δέντρο* και *Το έλατο που έγινε χριστουγεννιάτικο δέντρο* από το cd *Χριστούγεννα Νο.1 Ουράνιο Τόξο*. Παρ' όλο που δεν πρόκειται για μελοποιημένη ποίηση, είναι σημαντική η έμφαση που δίνεται στη σύνδεση ποίησης και μουσικής.

⁶⁹ Τσιλιμένη Τ., Γραίκος Ν., Καίσαρης Λ., Καπλάνογλου Μ., *Ανθολόγιο Λογοτεχνικών Κειμένων Α' & Β' Δημοτικού*, Το δελφίνι, ΟΕΔΒ, Αθήνα 2007, σελ. 20.

⁷⁰ Βλ. σελ. 12.

⁷¹ Αναγνώστου Η., ό.π., σελ. 84.

⁷² Τσιλιμένη Τ., *Ανθολόγιο Α' & Β' Δημοτικού*, ό.π., σελ. 74 και 85.

⁷³ ό.π., σελ. 91.

⁷⁴ ό.π., σελ. 111.

Οι προτροπές αυτές, καθώς και οι αναφορές των υπαρχόντων μελοποιημένων ποιημάτων έχουν ως αρχή τους τη διαθεματική διδασκαλία, η οποία συνδέει τη λογοτεχνία με τη μουσική, αλλά και με άλλους χώρους, όπως τα εικαστικά⁷⁵. Παράλληλα, η προσέγγιση της ποίησης μέσα από τη μουσική δίνει την ευκαιρία για διαφορετικές αναγνώσεις και αποδόσεις των ποιημάτων, ήδη από τις πρώτες τάξεις του Δημοτικού⁷⁶.

3.4 Τα μελοποιημένα ποιήματα στα εγχειρίδια της Γ' Δημοτικού

Στην Γ' Δημοτικού, παρατηρείται μία σαφής μείωση στην παρουσία των μελοποιημένων ποιημάτων. Αυτό οφείλεται στην έμφαση που δίνει το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο στην εκμάθηση από τα παιδιά του αναφορικού και κατευθυντικού λόγου, δηλαδή της αφήγησης και της επιχειρηματολογίας αντιστοίχως⁷⁷. Σαν αποτέλεσμα, ο αριθμός τόσο των ποιημάτων γενικά, όσο και των μελοποιημένων ποιημάτων ειδικότερα είναι μικρότερος σε αναλογία με τα προηγούμενα σχολικά εγχειρίδια.

Αναλυτικά, στο πρώτο τεύχος της Γλώσσας της Γ' Δημοτικού⁷⁸ υπάρχουν 5 ποιήματα, από τα οποία κανένα δεν έχει μελοποιηθεί. Στο δεύτερο τεύχος όμως, υπάρχει ένα μελοποιημένο ποίημα της Μαριανίνας Κριεζή, με τίτλο *Το ηλιακό λεωφορείο*, το οποίο υπάρχει στο δίσκο της MINOS-EMI, *Εδώ Αιλιπούπολη*⁷⁹, με συνθέτη τη Λ. Πλάτωνος. Πρόκειται για ποίημα το οποίο γράφηκε με σκοπό την αναμετάδοσή του σε ραδιοφωνικό πρόγραμμα του Τρίτου Προγράμματος το 1987, για την ψυχαγωγή των μικρών ακροατών⁸⁰. Επρόκειτο για μία πειραματική προσπάθεια των συντελεστών της ραδιοφωνικής παραγωγής, με τη συμβολή παιδαγωγών και μουσικών, που αναγνώριζαν τον πολυδιάστατο ρόλο που μπορεί να παίξει η μουσική παιδεία στην παιδική ψυχολογία⁸¹.

Στο τρίτο τεύχος της Γλώσσας, εντοπίζονται δύο μελοποιημένα ποιήματα από τα τέσσερα που βρίσκονται συνολικά στο τεύχος:

⁷⁵ Τσιλιμένη Τ., Γραϊκος Ν., Καίσαρης Λ., Καπλάνογλου Μ., *Ανθολόγιο Λογοτεχνικών Κειμένων Α' & Β' Δημοτικού, Το δελφίνι, Βιβλίο δασκάλου-Μεθοδολογικές ασκήσεις*, ΟΕΔΒ, Αθήνα 2007, σελ. 11.

⁷⁶ Αναγνώστου Η., ό.π., σελ. 89.

⁷⁷ Ιντζίδης Ε., Παπαδόπουλος Α., Σιούτης Α., Τικτοπούλου Α., *Γλώσσα Γ' Δημοτικού, Τα απίθανα μολύβια, Βιβλίο Δασκάλου-Μεθοδολογικές οδηγίες*, ΟΕΔΒ, Αθήνα 2007, σελ. 5-6.

⁷⁸ Ιντζίδης Ε., Παπαδόπουλος Α., Σιούτης Α., Τικτοπούλου Α., *Γλώσσα Γ' Δημοτικού, Τα απίθανα μολύβια*, τεύχος Α', ΟΕΔΒ, Αθήνα 2007, σελ. 10, 32-33, 46, 56 και 78.

⁷⁹ Ιντζίδης Ε., Παπαδόπουλος Α., Σιούτης Α., Τικτοπούλου Α., *Γλώσσα Γ' Δημοτικού, Τα απίθανα μολύβια*, τεύχος Β', ΟΕΔΒ, Αθήνα 2007, σελ. 64.

⁸⁰ <http://www.musicheaven.gr>, όπως ανακτήθηκε στις 2/12/2008.

⁸¹ Κώστιος Α., ό.π., σελ. 210.

1. Νίκου Γκάτσου, *Γεια σου χαρά σου Βενετιά*⁸², μελοποιημένο από το Σταύρο Ξαρχάκο στο δίσκο του *Η κόκκινη κλωστή*.
2. Κωστή Παλαμά, *Το καλοκαίρι*. Συνθέτης του μελοποιημένου ποιήματος είναι ο Μίκης Θεοδωράκης και περιέχεται στο δίσκο του *Παιδικά Τραγούδια* του 1994 από τη Polygram⁸³.

Η επαφή των παιδιών με αυτά τα μελοποιημένα ποιήματα, τα φέρνει σε επαφή με τον τρόπο γραφής δύο μεγάλων Ελλήνων ποιητών, αλλά και με το συνθετικό έργο δύο μεγάλων συνθετών.

3.5 Τα μελοποιημένα ποιήματα στα εγχειρίδια της Δ' Δημοτικού

Στη Δ' Δημοτικού, υπάρχουν επίσης τρία τεύχη Γλώσσας, τα οποία πλέον περιέχουν πιο σύνθετα αναγνωστικά κείμενα και ποιήματα. Σκοπός εξάλλου των εγχειριδίων αυτών είναι η παραγωγή από μέρους των μαθητών προφορικού και γραπτού λόγου⁸⁴. Για αυτό το σκοπό, τα εγχειρίδια δίνουν μεγαλύτερη βάση στον πεζό λόγο και στα γραμματικά και συντακτικά φαινόμενα. Ωστόσο, τα μελοποιημένα ποιήματα δεν απουσιάζουν.

Στο πρώτο τεύχος, αν και υπάρχουν τέσσερα ποιήματα, κανένα από αυτά δεν έχει μελοποιηθεί. Τα ποιήματα αυτά εντάσσονται απλώς στις θεματικές ενότητες του βιβλίου και, όπως τονίζεται στο βιβλίο του δασκάλου, θα μπορούσαν να συνδυαστούν από το δάσκαλο με κάποιο ακουστικό μέσο θα ήθελε⁸⁵.

Το δεύτερο τεύχος εμπεριέχει ένα μελοποιημένο ποίημα: Πρόκειται για έργο του Οδυσσέα Ελύτη, *Το Κορίτσι*⁸⁶, απόσπασμα της ποιητικής σύνθεσης *Ο Ήλιος ο Ηλιάτορας*, που έχει μελοποιηθεί από το Μίκη Θεοδωράκη⁸⁷. Έχει όμως μελοποιηθεί και από το Δημήτρη Λάγιο, στον ομώνυμο δίσκο του.

Το τρίτο τεύχος έχει ένα μελοποιημένο ποίημα:

⁸² Ιντζίδης Ε., Παπαδόπουλος Α., Σιούτης Α., Τικτοπούλου Α., *Γλώσσα Γ' Δημοτικού, Τα απίθανα μολύβια*, τεύχος Γ', ΟΕΔΒ, Αθήνα 2007, σελ. 23.

⁸³ Θεοδωράκης Μ., *Μελοποιημένη Ποίηση – Τα τραγούδια*, τόμος Α', εκδόσεις Ύψιλον, Αθήνα 1997, σελ. 416-418.

⁸⁴ Διακογιώργη Κ., Μπαρής Θ., Στεργιόπουλος Χ., Τσιλιγκιριάν Ε., *Γλώσσα Δ' Δημοτικού, Πετώντας με τις λέξεις, Βιβλίο Δασκάλου-Μεθοδολογικές ασκήσεις*, ΟΕΔΒ, Αθήνα 2007, σελ. 15.

⁸⁵ ό.π., σελ. 50.

⁸⁶ Διακογιώργη Κ., Μπαρής Θ., Στεργιόπουλος Χ., Τσιλιγκιριάν Ε., *Γλώσσα Δ' Δημοτικού, Πετώντας με τις λέξεις*, τεύχος Β', ΟΕΔΒ, Αθήνα 2007, σελ. 8.

⁸⁷ Θεοδωράκης Μ., ό.π., σελ. 143.

Διονυσίου Σολωμού, *Ύμνος εις την Ελευθερίαν*⁸⁸. Πρόκειται για τον Ύμνο της Ελλάδος, τον οποίο μελοποίησε ο Νικόλαος Μάντζαρος το 1828⁸⁹. Οι μαθητές της Δ' Δημοτικού οπωσδήποτε τον γνωρίζουν, αλλά στην παρούσα περίπτωση τους δίνεται η ευκαιρία να εκλάβουν τον Ύμνο ως ποίημα, το οποίο αργότερα μελοποιήθηκε για να λάβει τη γνωστή του σημερινή μορφή⁹⁰.

3.6 Τα μελοποιημένα ποιήματα στο Ανθολόγιο της Γ' και Δ' Δημοτικού

Στο δεύτερο τεύχος του Ανθολογίου, περιλαμβάνονται μελοποιημένα ποιήματα, τα οποία πλέον δεν έχουν μόνο παιδικό και ψυχαγωγικό χαρακτήρα, αλλά και διδακτικό⁹¹. Αυτά είναι τα εξής:

1. Νίκου Γκάτσου, *Ο εφιάλτης της Περσεφόνης*⁹². Μελοποιήθηκε από το Μάνο Χατζιδάκι και αποτελεί μέρος της συλλογής του *Τα παράλογα*, του 1976, που κυκλοφόρησε από τη ΝΟΤΟΣ (LYRA). Το εγχειρίδιο ενημερώνει τους μαθητές για τη μελοποίηση του ποιήματος και στην πρώτη δραστηριότητα ενθαρρύνει τα παιδιά να το ακούσουν και να το τραγουδήσουν.
2. Νανάς Νικολάου, *Γλωσσοδέτης*, μελοποιημένο από το Νίκο Μαυρουδή. Περιλαμβάνεται στο δίσκο του *Χάρτινο καράβι*⁹³. Σε αυτήν την περίπτωση επίσης, το βιβλίο περιέχει τη δεύτερη δραστηριότητα την προτροπή στους μαθητές να ακούσουν το μελοποιημένο ποίημα.
3. Ρήγα Φεραίου, *Θούριος* (απόσπασμα)⁹⁴. Το ποίημα έχει μελοποιηθεί από το Χρήστο Λεοντή και ανήκει στο δίσκο *Παραστάσεις* του 1977. Η τρίτη δραστηριότητα του βιβλίου ζητά από τους μαθητές να ακούσουν και να τραγουδήσουν το ποίημα.
4. Διονυσίου Σολωμού, *Ελεύθεροι Πολιορκημένοι* (απόσπασμα)⁹⁵. Μελοποιήθηκε από το Γιάννη Μαρκόπουλο σε δύο ομώνυμους δίσκους του 1977. Στην τέταρτη δραστηριότητα για το ποίημα, οι μαθητές καλούνται να ακούσουν και να τραγουδήσουν αυτό το μελοποιημένο ποίημα.

⁸⁸ Διακογιώργη Κ., Μπαρής Θ., Στεργιόπουλος Χ., Τσιλιγκιριάν Ε., *Γλώσσα Δ' Δημοτικού, Πετώντας με τις λέξεις*, τεύχος Γ', ΟΕΔΒ, Αθήνα 2007, σελ. 27.

⁸⁹ Χαλκιάπουλος Ν., ό.π., σελ. 59.

⁹⁰ Αναγνώστου Η., ό.π., σελ. 87.

⁹¹ ό.π., σελ. 86.

⁹² Κατσίκη-Γκίβαλου Α., Παπαδάτος Γ., Πάτσιου Β., Πολίτης Δ., Πυλαρινός Θ., *Ανθολόγιο Λογοτεχνικών κειμένων Γ' & Δ' Δημοτικού-Στο σχολείο του κόσμου*, ΟΕΔΒ, Αθήνα 2007, σελ. 26.

⁹³ Κατσίκη-Γκίβαλου Α., *Ανθολόγιο*, ό.π., σελ. 57.

⁹⁴ Ο.π., σελ. 92.

⁹⁵ Ο.π., σελ. 95.

Όπως παρατηρείται, το συγκεκριμένο Ανθολόγιο περιέχει κάποια πολύ σημαντικά μελοποιημένα ποιήματα, των οποίων τόσο οι συγγραφείς όσο και οι συνθέτες αποτέλεσαν ονόματα σταθμούς στην ιστορία της νεότερης λογοτεχνίας και μουσικής. Σκοπός είναι η εξοικείωση των μαθητών με τη σημαντική νεοελληνική ποίηση και μουσική και η διεύρυνση των γνώσεων των νεαρών μαθητών πάνω στους χώρους αυτούς⁹⁶. Παράλληλα, η ύπαρξη των δραστηριοτήτων και η δημιουργική εφαρμογή τους σχετίζεται άμεσα με κάθε μελοποιημένο ποίημα, γιατί ο μαθητής αξιοποιεί τη μουσική και τη δραματοποίηση, αντιμετωπίζοντας διάφορα ερωτήματα που τον οδηγούν σε αξιολογικές κρίσεις, χωρίς να χάνεται η κειμενική απόλαυση⁹⁷.

3.7 Τα μελοποιημένα ποιήματα στα εγχειρίδια της Ε' Δημοτικού

Τα βιβλία Γλώσσας της Ε' Δημοτικού επίσης χωρίζονται σε τρία τεύχη, τα οποία περιέχουν κάποια μελοποιημένα ποιήματα, όπως θα φανεί παρακάτω. Το πιο σημαντικό στοιχείο όμως είναι ο χωρισμός των κεφαλαίων σε θεματικές ενότητες, μία από τις οποίες στο δεύτερο τεύχος είναι αφιερωμένη στη μουσική και την παιδαγωγική και διδακτική αξία της. Σε αυτήν την ενότητα εντοπίζονται τα μελοποιημένα ποιήματα.

Συγκεκριμένα, στο πρώτο τεύχος δεν υπάρχει μελοποιημένο ποίημα, όπως και στο τρίτο τεύχος. Εντοπίζονται όμως τρία μελοποιημένα ποιήματα στο δεύτερο τεύχος, στην Ενότητα 7 που ασχολείται με τη μουσική:

1. Γιάννη Ρίτσου, *Αν όλα τα παιδιά της γης*⁹⁸, το οποίο έχει μελοποιηθεί από το Λουκιανό Κηλαηδόνη, όπως έχει αναφερθεί και παραπάνω. Το ποίημα αυτό βρέθηκε ξανά στο πρώτο τεύχος Γλώσσας της Β' Δημοτικού.
2. Αρλέτας, *Τα μικρά παιδιά*⁹⁹. Το μελοποίησε η ίδια και το συμπεριέλαβε στο δίσκο της *Αρλέτα Νο2* του 1967 από τη LYRA.
3. Μαριανίνας Κριεζή, *Μία βραδιά στο Πόρτο Λίλι*¹⁰⁰, το οποίο έχει μελοποιηθεί από το Νίκο Κυπουργό.

⁹⁶ Ακριτόπουλος Α., ό.π., σελ. 145.

⁹⁷ Κατσίκη-Γκίβαλου Α., Παπαδάτος Γ., Πάτσιου Β., Πολίτης Δ., Πυλαρινός Θ., *Ανθολόγιο Λογοτεχνικών κειμένων Γ' & Δ' Δημοτικού-Στο σκολειό του κόσμου, Βιβλίο Δασκάλου-Μεθοδολογικές οδηγίες*, ΟΕΔΒ, Αθήνα 2007, σελ. 8.

⁹⁸ Αναστασοπούλου Α., Γαλανόπουλος Ι., Δρυς Ι., Ιορδανίδου Α., Κόττα Α., Χαλικιάς Π., *Γλώσσα Ε' Δημοτικού, Της γλώσσας ρόδι και ροδάνι*, τεύχος Β', ΟΕΔΒ, Αθήνα 2007, σελ. 17.

⁹⁹ ό.π., σελ. 17.

¹⁰⁰ ό.π., σελ. 18.

Τα δύο τελευταία ποιήματα δημιουργήθηκαν καταρχήν ως μικρά ποιήματα από τις δύο καλλιτέχνιδες, οι οποίες ακολούθως τα μελοποίησαν¹⁰¹. Σκοπός των μελοποιημένων αυτών τραγουδιών, αλλά και ολόκληρης της ενότητας είναι η ενασχόληση των μαθητών με διαθεματικές δραστηριότητες και η προώθηση της μουσικής ως μέσου οργανωμένης αισθητικής εκπαίδευσης¹⁰².

3.8 Τα μελοποιημένα ποιήματα στα εγχειρίδια της ΣΤ' Δημοτικού

Στα τρία τεύχη της Γλώσσας της ΣΤ' Δημοτικού, υπάρχει πολύ μεγαλύτερη πληθώρα ποιημάτων. Ο λόγος και η αντίληψη των νεαρών μαθητών στην τελευταία τάξη του Δημοτικού σχολείου έχει πλέον οξυνθεί σε τέτοιο βαθμό, ώστε να έχουν αποκτήσει μεγαλύτερη οικειότητα με τον ποιητικό λόγο¹⁰³. Εν τούτοις, στα 17 συνολικά ποιήματα που εντοπίζονται μέσα στα τρία τεύχη, μόνο 1 είναι μελοποιημένο.

Συγκεκριμένα, στο δεύτερο τεύχος της Γλώσσας, υπάρχει το εξής μελοποιημένο ποίημα:

Μαριανίνας Κριεζή, *Λιλιπούπολη*¹⁰⁴, που έχει μελοποιηθεί από το Νίκο Κυπουργό. Είναι ένα από τα πολλά παιδικά τραγούδια, οι στίχοι των οποίων έχουν γραφεί από την Κριεζή και τα οποία εμφανίζονται συχνά στα εγχειρίδια του Δημοτικού.

Η απουσία των μελοποιημένων ποιημάτων από τα βιβλία της ΣΤ' Δημοτικού θα μπορούσε να εξηγηθεί εν μέρει από την αφιέρωση ξεχωριστής ενότητας στη μουσική στην προηγούμενη σχολική τάξη. Ένας περαιτέρω λόγος είναι ο διδακτικός σκοπός των βιβλίων, καθώς οι συγγραφείς αποσκοπούν στην ανάπτυξη του γραπτού κυρίως λόγου των μαθητών¹⁰⁵.

¹⁰¹ Αναστασοπούλου Α., Γαλανόπουλος Ι., Δρυς Ι., Ιορδανίδου Α., Κόττα Α., Χαλικιάς Π., *Γλώσσα Ε' Δημοτικού, Της γλώσσας ρόδι και ροδάνι, Βιβλίο Δασκάλου-Μεθοδολογικές οδηγίες*, ΟΕΔΒ, Αθήνα 2007, σελ. 73.

¹⁰² Παπαζαρής Α., ό.π., σελ. 13.

¹⁰³ Αναγνώστου Η., ό.π., σελ. 22.

¹⁰⁴ Ιορδανίδου Α., Κανελλοπούλου Ν., Κοσμά Ε., Κουταβά Β., Οικονόμου Π., Παπαϊωάννου Κ., *Γλώσσα Στ' Δημοτικού, Λέξεις.. Φράσεις.. Κείμενα*, τεύχος Β', ΟΕΔΒ, Αθήνα 2007, σελ. 41.

¹⁰⁵ Ιορδανίδου Α., Κανελλοπούλου Ν., Κοσμά Ε., Κουταβά Β., Οικονόμου Π., Παπαϊωάννου Κ., *Γλώσσα Στ' Δημοτικού, Λέξεις.. Φράσεις.. Κείμενα, Βιβλίο Δασκάλου-Μεθοδολογικές οδηγίες*, ΟΕΔΒ, Αθήνα 2007, σελ. 11.

3.9 Τα μελοποιημένα ποιήματα στο Ανθολόγιο της Ε' και ΣΤ' Δημοτικού

Το τελευταίο τεύχος του Ανθολογίου χαρακτηρίζεται από τη μεγαλύτερη συλλογή μελοποιημένων ποιημάτων, τόσο στα Ανθολόγια, όσο και στα τεύχη της Γλώσσας. Με αυτό τον τρόπο αναπληρώνεται ίσως και το κενό των μελοποιημένων ποιημάτων που υπάρχει ειδικά στα τεύχη της Γλώσσας της ΣΤ' Δημοτικού. Πρέπει να τονιστεί ότι η διδασκαλία των ποιημάτων αυτών γίνεται παράλληλα με τα κείμενα που περιέχονται στη Γλώσσα, ώστε να παιδιά να μη στερούνται την εκπαίδευση του μουσικού λόγου στο συνδυασμό του με τον ποιητικό.

Τα μελοποιημένα ποιήματα στο Ανθολόγιο είναι τα εξής:

1. Οδυσσέα Ελύτη, *Ο ήλιος ο ηλιάτορας*¹⁰⁶. Απόσπασμα του ποιήματος υπάρχει στο Β' τεύχος της Γλώσσας της Δ' Δημοτικού, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, και έχει μελοποιηθεί από το Δημήτρη Λάγιο.
2. Μία περίπτωση μελοποίησης, όχι ποιήματος, αλλά διασκευής αρχαίας κωμωδίας αποτελούν *Τα πουλιά* του Δημήτρη Ποταμίτη¹⁰⁷. Πρόκειται για τη διασκευή της κωμωδίας του Αριστοφάνη *Όρνιθες*, η οποία έχει μουσική εκδοχή από το συνθέτη Μάνο Χατζιδάκι, σε ομώνυμο δίσκο από τη MINOS-EMI.
3. Ναζίμ Χικμέτ, *Νανούρισμα*¹⁰⁸, σε μετάφραση Γιάννη Ρίτσου. Τα νανουρίσματα αποτελούν μία ιδιαίτερη ομάδα παιδικών τραγουδιών που ανήκουν στις λαϊκές παραδόσεις όλων των λαών, αποτέλεσαν όμως παράλληλα και τη βάση για τη συγγραφή κάποιων ποιημάτων, όπως το συγκεκριμένο¹⁰⁹. Το βιβλίο προτρέπει επίσης τους μαθητές να ακούσουν ελληνικά νανουρίσματα στο δίσκο *Η ελληνική μουσική παράδοση της Κάτω Ιταλίας*.
4. Φεντερίκο Γκαρθία Λόρκα, *Η καλόγρια η τσιγγάνα*¹¹⁰, μεταφρασμένο από τον Οδυσσέα Ελύτη. Το ποίημα συμπεριλαμβάνεται στη συλλογή του Ελύτη *Τα Ρω του Έρωτα* και έχει μελοποιηθεί από το Μίκη Θεοδωράκη στο δίσκο *Romancero Gitano*

¹⁰⁶ Κατσίκη-Γκίβαλου Α., Καλογήρου Τ., Παπαδάτος Γ., Πρωτονοτάριου Σ., Πυλαρινός Θ., *Ανθολόγιο Λογοτεχνικών Κειμένων, Ε' & ΣΤ' τάξη Δημοτικού, Με λογισμό και μ' όνειρο*, ΟΕΔΒ, Αθήνα 2007, σελ. 16.

¹⁰⁷ ό.π., σελ. 51-54.

¹⁰⁸ ό.π., σελ. 88.

¹⁰⁹ Ακριτόπουλος Α., ό.π., σελ. 57.

¹¹⁰ Κατσίκη-Γκίβαλου Α., *Ανθολόγιο, Ε' & ΣΤ' τάξη Δημοτικού*, ό.π., σελ. 153.

της LYRA¹¹¹. Επίσης, έχει μελοποιηθεί και από το Λίνο Κόκοτο, ο οποίος το συμπεριέλαβε στο δίσκο του *Το θαλασσινό τριφύλλι*, από τη LYRA¹¹².

5. Διονυσίου Σολωμού, *Οι ελεύθεροι πολιορκημένοι* (απόσπασμα). Όπως αναφέρθηκε, το έργο αυτό έχει μελοποιηθεί από το Γιάννη Μαρκόπουλο, αλλά και από το Χρήστο Λεοντή.

6. Ανδρέα Κάλβου, *Ο φιλόπατρις*¹¹³, το οποίο έχει μελοποιηθεί από το Μίκη Θεοδωράκη στο δίσκο *Τα τραγούδια του αγώνα*¹¹⁴.

7. Νίκου Γκάτσου, *Μπαρμπαγιάννη Μακρυγιάννη*¹¹⁵. Το ποίημα έχει μελοποιηθεί από το Σταύρο Ξαρχάκο και υπάρχει στο δίσκο *Νίκος Ξυλούρης – Συλλογή* της MINOS-EMI.

Η ποιητική συλλογή του ανθολογίου είναι εξαιρετικά μεγάλη και δίνεται ιδιαίτερη έμφαση και στη μελοποιημένη ποίηση, για την οποία μάλιστα αναφέρονται συχνά και προτάσεις για δραστηριότητες με ακρόαση.

Με το παρόν ανθολόγιο αυτό, ολοκληρώνεται η εξέταση του ρεπερτορίου της μελοποιημένης ποίησης στα εγχειρίδια της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης. Πέρα από τα όποια επιμέρους συμπεράσματα και σχόλια προηγήθηκαν, κάποια γενικότερα συμπεράσματα θα συναχθούν μετά και την επισκόπηση του αντίστοιχου υλικού στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4. Μελοποιημένα ποιήματα της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης

Για τη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση (Γυμνάσιο) -που ο μαθητής βρίσκεται σε ηλικία κατά την οποία αναπτύσσεται η αφαιρετική σκέψη- θεωρείται αναγκαία η μελέτη αυτοτελών γνωστικών αντικειμένων, η οποία διευκολύνεται μέσα από τη σπειροειδή ανάπτυξη της διδακτέας ύλης. Παράλληλα όμως με την αυτοτελή διδασκαλία των επιμέρους γνωστικών αντικειμένων, κρίνεται σκόπιμο να διασφαλιστεί και στη βαθμίδα αυτή η οριζόντια διασύνδεση των Αναλυτικών Προγραμμάτων Σπουδών¹¹⁶.

¹¹¹ Θεοδωράκης Μ., ό.π., σελ. 182.

¹¹² Ζορμπάς Α., ό.π., σελ. 168.

¹¹³ Κατσίκη-Γκίβαλου Α., *Ανθολόγιο, Ε' & ΣΤ' τάξη Δημοτικού*, ό.π., σελ. 194.

¹¹⁴ Ζορμπάς Α., ό.π., σελ. 168.

¹¹⁵ Κατσίκη-Γκίβαλου Α., *Ανθολόγιο, Ε' & ΣΤ' τάξη Δημοτικού*, ό.π., σελ. 204.

¹¹⁶ Καραϊσκού Μ., ό.π., σελ. 47.

Είναι σαφές πως στη διάρκεια των έξι ετών της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, οι μαθητές έρχονται σε στενή επαφή με τα λογοτεχνικά κείμενα και με την ποίηση, ενώ παράλληλα διδάσκονται περαιτέρω το Μάθημα της Μουσικής, το οποίο δύνανται να συνδυάσουν με τα διδασκόμενα κείμενα στο μάθημα της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας¹¹⁷.

Τα Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα αποτελούν τα τελευταία χρόνια αυτοτελή και ανεξάρτητο κλάδο του μαθήματος των Νέων Ελληνικών, ο άλλος κλάδος του οποίου είναι η Νεοελληνική Γλώσσα. Η διάκριση αυτή κρίνεται σκόπιμο να διατηρηθεί, διότι η λογοτεχνία προϋποθέτει μια ειδική χρήση της γλώσσας κατεξοχήν δημιουργική και με το δικό της τρόπο πολύπλευρα μορφωτική. Επίσης διότι εμπεριέχει τα στοιχεία εκείνα που ενισχύουν και διευρύνουν το αίτημα της ανθρωπιστικής παιδείας. Επιπλέον το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα προσπαθεί να παρέχει στους μαθητές υψηλής ποιότητας και με παγκόσμια αναγνώριση λογοτεχνία, οι δημιουργοί της οποίας είναι οι μεγάλοι και πραγματικοί διδάσκαλοι. Επιλεγμένα κείμενα της παραγωγής αυτής, συμβατά με τους γενικούς σκοπούς της εκπαίδευσης και με την ηλικία των μαθητών κατά τάξη μπορούν να αποτελέσουν πολύτιμο μορφωτικό αγαθό¹¹⁸.

Η αξία του μαθήματος αυτού ως μορφωτικού αγαθού ενισχύεται και αναδεικνύεται στο σχολείο.

α) με την κατάλληλη επιλογή των προς διδασκαλία κειμένων

β) με την κατάλληλη και μεθοδική διδασκαλία τους που συνάδει με τους διδακτικού στόχους.

Κατάλληλη επιλογή κειμένων είναι η επιλογή που γίνεται με ποιοτικά λογοτεχνικά κριτήρια από το έργο καθιερωμένων και αναγνωρισμένων συγγραφέων, παλαιότερων, νεότερων και σύγχρονων. Είναι ωστόσο προφανές ότι στην επιλογή παρεισφρύουν και κριτήρια παιδαγωγικά, δηλαδή που λαμβάνουν υπόψη την ηλικία των μαθητών και την πρόσληψη συγκεκριμένων γνώσεων και εμπειριών¹¹⁹.

Κατάλληλη διδασκαλία θεωρείται αυτή που γίνεται με μέθοδο και ήθος και που στοχεύει στην ουσιαστική επικοινωνία του μαθητή με το κείμενο ανιχνεύοντας τη μορφή και το περιεχόμενο του κειμένου, σε συνάρτηση με την τεχνική και την τέχνη του λόγου, με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του γλωσσικού ύφους, που

¹¹⁷ ό.π., σελ. 44.

¹¹⁸ Ενιαίο Πλαίσιο Προγράμματος Σπουδών για τα Κείμενα της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας στο Λύκειο, <http://www.pi-schools.gr/lessons/hellenic/>, όπως ανακτήθηκε στις 15 Απριλίου 2009.

¹¹⁹ σελ. 23.

συνιστούν τη λογοτεχνικότητα του κειμένου. Σε αυτό το πλαίσιο κινείται η παρουσία της μελοποιημένης ποίησης και στα σχολικά εγχειρίδια της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης¹²⁰. Στις επόμενες ενότητες θα αναλυθούν ξεχωριστά τα μελοποιημένα ποιήματα στα σχολικά εγχειρίδια του Γυμνασίου και του Λυκείου.

4.1 Τα μελοποιημένα ποιήματα στα σχολικά εγχειρίδια του Γυμνασίου

Η μελοποιημένη ποίηση στο Γυμνάσιο απαντάται πολύ συχνότερα από ό,τι στα σχολικά εγχειρίδια του Δημοτικού. Οι μαθητές δύνανται να κατανοήσουν την αναγκαιότητα της χρήσης της και ταυτόχρονα αναπτύσσουν δεξιότητες που μπορούν να χαρακτηριστούν ως διαθεματικές ή οριζόντιες. Σπουδαιότερες από αυτές είναι¹²¹:

α) η δεξιότητα της επικοινωνίας (ομιλία, ακρόαση, ανάγνωση, γραφή, επιχειρηματολογία, διάλογος κτλ.),

β) η ικανότητα κριτικής επεξεργασίας πληροφοριών, αξιών και παραδοχών,

γ) η ικανότητα της επίλυσης προβλημάτων μέσα από την καλλιέργεια των απαραίτητων δεξιοτήτων και στρατηγικών σχεδιασμού, ελέγχου, ανατροφοδότησης και διορθωτικής παρέμβασης,

δ) η ικανότητα της δημιουργικής επινόησης,

ε) η ικανότητα «ευαίσθητης αντίληψης της τέχνης» και η δημιουργία τέχνης και

στ) η αξιοποίηση γνώσεων και η υιοθέτηση αξιών κατάλληλων για τη διαμόρφωση προσωπικής άποψης στη λήψη αποφάσεων.

Η μελοποιημένη ποίηση συμβάλλει τα μέγιστα στην ανάπτυξη αυτών των δεξιοτήτων, καθώς οι μαθητές μέσω αυτής συνειδητοποιούν και αξιοποιούν τις δυνατότητες που τους παρέχονται μέσα από την ανάγνωση ποιητικών κειμένων¹²².

¹²⁰ Μητσάκης Κ., ό.π., σελ. 83.

¹²¹ Λεμπέση Λ., ό.π., σελ. 65.

¹²² ό.π., σελ. 66.

Α. Τα μελοποιημένα ποιήματα στα εγχειρίδια της Α' Γυμνασίου

Στην Α' Γυμνασίου, οι μαθητές έχουν ήδη κατανοήσει τις βασικές αρχές της λογοτεχνίας και πλέον είναι ικανοί να έρθουν σε επαφή με τα λογοτεχνικά έργα, να τα ερμηνεύσουν και να νιώσουν αισθητική απόλαυση, συνδυασμένη συχνά με τη μουσική ακρόαση. Στο βιβλίο του καθηγητή υπάρχει ξεχωριστή ενότητα αφιερωμένη στις διαθεματικές δραστηριότητες, πολλές από τις οποίες είναι αφιερωμένες στη μελοποιημένη ποίηση¹²³.

Για αυτό το λόγο, πλέον η παρουσία των μελοποιημένων ποιημάτων είναι αρκετά συχνότερη στα σχολικά εγχειρίδια, συνδυάζεται με ασκήσεις ακρόασης και κατανόησης του κειμένου και καλύπτει μεγάλο θεματικό φάσμα.

Συγκεκριμένα, το εγχειρίδιο της Α' Γυμνασίου εμπεριέχει έξι μελοποιημένα ποιήματα:

1. Γιάννη Ρίτσου, *Τζιτζίκια στήσαν το χορό*¹²⁴. Έχει μελοποιηθεί από το Νίκο Μαμαγκάκη το 1972, στο δίσκο του *11 λαϊκά τραγούδια* του Γιάννη Ρίτσου.
2. Οδυσσέα Ελύτη, *Κάτω στις μαργαρίτες το αλωνάκι*¹²⁵. Είναι μελοποιημένο από το Γιάννη Μαρκόπουλο και βρίσκεται στο δίσκο του *Ήλιος ο Πρώτος* του 1969.
3. Ιωάννη Βηλαρά, *Πουλάκι ξένο*¹²⁶. Έχει μελοποιηθεί και ερμηνευθεί από το Γιώργο Παπασιδέρη.
4. Κωστή Παλαμά, *Ολυμπιακός Ύμνος*¹²⁷. Συνθέτης του μελοποιημένου αυτού έργου είναι ο Σπυρίδων Σαμαράς και βρίσκεται στον ομώνυμο δίσκο του 1999, από την εταιρεία ΜΟΤΙΒΟ. Το συγκεκριμένο μελοποιημένο ποίημα κατέχει ξεχωριστή θέση, διότι αποτελεί τον Ύμνο των Ολυμπιακών Αγώνων.
5. Γιάννη Ρίτσου, *Πρωινό άστρο*¹²⁸. Έχει μελοποιηθεί πρόσφατα από το Σάκη Τσιλίκη.
6. Οδυσσέα Ελύτη, *Όλα τα πήρε το καλοκαίρι*¹²⁹. Μελοποιήθηκε από το Δημήτρη Παπαδημητρίου και βρίσκεται στο δίσκο της Ελευθερίας Αρβανιτάκη *Τραγούδια για τους Μήνες*, από την Polygram, το 1996.

¹²³ Βαρελάς Λ., Πυλαρινός Θ., Χατζηδημητρίου Σ., *Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας, Βιβλίο εκπαιδευτικού, Α' Γυμνασίου*, ΟΕΔΒ, Αθήνα 2007, σελ. 8.

¹²⁴ Βαρελάς Λ., Πυλαρινός Θ., Χατζηδημητρίου Σ., *Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας, Α' Γυμνασίου*, ΟΕΔΒ, Αθήνα 2007, σελ. 10.

¹²⁵ ό.π., σελ. 10.

¹²⁶ ό.π., σελ. 130.

¹²⁷ ό.π., σελ. 148.

¹²⁸ ό.π., σελ. 168.

¹²⁹ ό.π., σελ. 172.

Είναι ήδη φανερή η διαφορά θεματικής ποικιλίας που έχει στο βιβλίο της Α' Γυμνασίου, σε σχέση με τα αντίστοιχα βιβλία του Δημοτικού. Η διαφορά αυτή συνάδει με το σκοπό του μαθήματος των νεοελληνικών κειμένων για την εις βάθος γνωριμία των μαθητών με τα δοθέντα κείμενα. Τα παιδικά ποιήματα στα βιβλία της Α' Γυμνασίου είναι σαφώς λιγότερα και παρατηρείται η παρουσία ποιημάτων καταξιωμένων Ελλήνων ποιητών.

B. Τα μελοποιημένα ποιήματα στα εγχειρίδια της Β' Γυμνασίου

Στη Β' Γυμνασίου, το σχολικό βιβλίο ακολουθεί το θεωρητικό σχήμα του βιβλίου της Α' Γυμνασίου. Οι μαθητές σταδιακά αντιλαμβάνονται τη θεματική διαφοροποίηση των ποιημάτων και βρίσκονται σε θέση να διαπιστώσουν το χρόνο μελοποίησης των τραγουδιών.

Τα μελοποιημένα ποιήματα στο σχολικό εγχειρίδιο είναι τρία, αλλά υπάρχουν πολλές διαθεματικές προτάσεις για ακρόαση τραγουδιών σχετικού θέματος, σε ποιήματα που δεν έχουν μελοποιηθεί. Συγκεκριμένα, τα μελοποιημένα ποιήματα είναι τα εξής:

1. Ανδρέα Κάλβου, *Εις Σάμον*¹³⁰. Μελοποιήθηκε από τη Μίκη Θεοδωράκη και συμπεριλήφθηκε στο δίσκο του *Τραγούδια του Αγώνα* από την Polydor το 1971¹³¹.
2. Διονύση Σαββόπουλου, *Τι έπαιξα στο Λαύριο*¹³². Είναι στίχοι του ίδιου συνθέτη και βρίσκεται στο δίσκο του *Ρεζέρβα* το 1979.
3. Μ. Γκανά, *Στα καμένα*¹³³. Έχει μελοποιηθεί από τη Λαυρέντη Μαχαιρίτσα και συμπεριλήφθηκε στο δίσκο του *Ρίξε κόκκινο στη φωτιά*.

Ενδεικτικά θα αναφερθούν δύο περιπτώσεις ποιημάτων, όπου οι διαθεματικές δραστηριότητες προτείνουν την ακρόαση τραγουδιών:

1. Διονυσίου Σολωμού, *Η καταστροφή των Ψαρών*¹³⁴. Το σχολικό βιβλίο προτείνει την ακρόαση από τους μαθητές ποιημάτων του Σολωμού, τα οποία έχουν μελοποιηθεί από τους συνθέτες Μίκη Θεοδωράκη, Γιάννη Μαρκόπουλο και Νίκο Ξυδάκη.

¹³⁰ Γαραντούδης Ε., Μέντη Θ., Χατζηδημητρίου Σ., *Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας, Β' Γυμνασίου*, ΟΕΔΒ, Αθήνα 2007, σελ. 77.

¹³¹ Θεοδωράκης Μ., ό.π., σελ. 229.

¹³² Γαραντούδης Ε., *Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας, Β' Γυμνασίου*, ό.π., σελ. 199-200.

¹³³ ό.π., σελ. 232-233.

¹³⁴ Γαραντούδης Ε., *Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας, Β' Γυμνασίου*, ό.π., σελ. 79.

2. Νίκου Καββαδία, *Οι γάτες των φορτηγών*¹³⁵. Η διαθεματική δραστηριότητα ζητά από τους μαθητές να συγκεντρώσουν και να ακούσουν στην τάξη τραγούδια που αναφέρονται στη σχέση του ανθρώπου με τα ζώα.

Τα ποιήματα που χρησιμοποιούνται στο σχολικό εγχειρίδιο ανήκουν σε μεγάλους και καθιερωμένους ποιητές, όπως ο Ρίτσος και ο Ελύτης, ενώ αναδεικνύονται πλέον όχι μόνο οι ποιητές, αλλά και οι συνθέτες που έχουν προχωρήσει στη μελοποίηση ποιημάτων, με την αναφορά των ονομάτων τους και των δίσκων τους. Με αυτόν τον τρόπο, οι μαθητές αποκτούν γνώση της ίδιας της δημιουργίας της μελοποιημένης ποίησης, αλλά και έχουν μια πρώτη επαφή με το χώρο της δισκογραφίας και της μουσικής δημιουργίας¹³⁶.

Γ. Τα μελοποιημένα ποιήματα στα εγχειρίδια της Γ' Γυμνασίου

Το τεύχος της Γ' Γυμνασίου περιέχει τα περισσότερα ποιήματα από οποιοδήποτε άλλο τεύχος της ως τώρα σχολικής πορείας των μαθητών, καθώς και τα περισσότερα μελοποιημένα. Θα μπορούσε να γίνει λόγος για μια μορφή σύνοψης όσων έχουν μάθει ήδη οι μαθητές, αλλά και για απόπειρα βαθύτερης κατανόησής τους, στην τελευταία αυτή τάξη του Γυμνασίου.

Το σχολικό βιβλίο έχει 8 μελοποιημένα ποιήματα και αρκετές διαθεματικές προτάσεις για ακρόαση τραγουδιών ιδίου θέματος με αυτό συγκεκριμένων ποιημάτων:

1. Γεωργίου Χορτάτση, *Ερωφίλη*¹³⁷ (απόσπασμα). Κάποιοι στίχοι του αποσπάσματος έχουν μελοποιηθεί από το Μάνο Χατζηδάκι, και περιέχονται στο δίσκο του *Ο Μεγάλος Ερωτικός*, από τη Λύρα, το 1987.
2. Διονυσίου Σολωμού, *Ελεύθεροι Πολιορκημένοι*¹³⁸ (απόσπασμα). Τα συγκεκριμένα αποσπάσματα είναι μελοποιημένα από το Γιάννη Μαρκόπουλο στον ομώνυμο δίσκο του, το 1977.
3. Ν. Λαπαθιώτη, *Νυχτερινό*¹³⁹. Το ποίημα μελοποιήθηκε πρόσφατα από το Γιώργο Νταλάρα και περιλήφθηκε στο δίσκο του *Εμείς οι Έλληνες*.

¹³⁵ ό.π., σελ. 236.

¹³⁶ Μυλωνάς Κ., *Μουσικά θέματα και πορτραίτα*, εκδ. Κέδρος, Αθήνα 2005, σελ. 156.

¹³⁷ Καγιαλής Π., Μέντη Θ., Ντουλιά Χ., *Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας, Γ' Γυμνασίου*, ΟΕΔΒ, Αθήνα 2007, σελ. 17-18.

¹³⁸ ό.π., σελ. 61-62.

¹³⁹ ό.π., σελ. 142.

4. Μ. Πολυδούρη, *Μόνο γιατί μ' αγάπησες*¹⁴⁰. Το μελοποίησε ο Δημήτρης Παπαδημητρίου και βρίσκεται στο δίσκο της Ελευθερίας Αρβανιτάκη *Τραγούδια για τους Μήνες*, από την Polygram, το 1996.
5. Γ. Σκαρίμπα, *Ουλαλούμ*¹⁴¹. Είναι μελοποιημένο από το Νικόλα Άσιμο και βρίσκεται στο δίσκο του Βασίλη Παπακωνσταντίνου, *Πες μου ένα ψέμα ν' αποκοιμηθώ*, από τη Minos-EMI, το 1987.
6. Οδυσσέα Ελύτη, *Το Άξιον Εστί, Η Γένεσις*¹⁴².
7. Του ιδίου, *Τα Πάθη, Ε*¹⁴³. Τα δύο συγκεκριμένα αποσπάσματα είναι μελοποιήσεις από το Μίκη Θεοδωράκη, στο δίσκο του *Άξιον Εστί*, το 1964¹⁴⁴.
8. Γιάννη Ρίτσου, *Ρωμιοσύνη*¹⁴⁵. Το μελοποίησε ο Μίκης Θεοδωράκης και το ενέταξε στον ομώνυμο δίσκο του, το 1966, από την εταιρεία Columbia¹⁴⁶.
9. Ν. Καββαδία, *Kuro Siwo*¹⁴⁷. Μελοποιημένο από το Θάνο Μικρούτσικο και βρίσκεται στο δίσκο του *Σταυρός του Νότου*.

Τα παραπάνω ποιήματα ανήκουν σε μερικούς από τους λαμπρότερους και πιο γνωστούς Έλληνες εκπροσώπους της νεοελληνικής ποίησης, και προσφέρουν τόσο αισθητική απόλαυση, όσο και την ευκαιρία να αποτελέσουν εξαιρετικά δείγματα μελοποιημένης ποίησης για μελλοντικές προσπάθειες μελοποίησης¹⁴⁸.

4.2 Τα μελοποιημένα ποιήματα στα σχολικά εγχειρίδια του Λυκείου

Στην τελευταία βαθμίδα της Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, οι μαθητές έχουν ήδη καταφέρει να ερμηνεύουν και να αναλύουν τα διάφορα ποιητικά κείμενα, ο λόγος τους έχει γίνει πιο σύνθετος και αντιλαμβάνονται την αξία της μουσικής. Συχνά, οι ίδιοι είναι γνώστες της μουσικής, οπότε είτε διαπιστώνουν και αναγνωρίζουν τα μελοποιημένα ποιήματα, είτε τα χρησιμοποιούν στη διάρκεια της μουσικής τους εκπαίδευσης¹⁴⁹. Παράλληλα οι μουσικές προτιμήσεις είναι σημαντικό στοιχείο της

¹⁴⁰ ό.π., σελ. 150.

¹⁴¹ ό.π., σελ. 153.

¹⁴² ό.π., σελ. 182-183.

¹⁴³ ό.π., σελ. 184.

¹⁴⁴ Θεοδωράκης Μ., ό.π., σελ. 133.

¹⁴⁵ Καγιαλής Π., ό.π., *Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας, Γ' Γυμνασίου*, σελ. 190-191.

¹⁴⁶ Θεοδωράκης Μ., ό.π., σελ. 151.

¹⁴⁷ Καγιαλής Π., ό.π., *Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας, Γ' Γυμνασίου*, σελ. 195.

¹⁴⁸ Μερρακλής Μ., *Σύγχρονη Ελληνική Λογοτεχνία*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 1987, σελ. 29.

¹⁴⁹ Παπαζαρή Α., ό.π., σελ. 22.

ταυτότητάς τους, ενώ γνωρίζουν καλύτερα μουσικές κατευθύνσεις και στοιχεία του ελληνικού πολιτισμού.

A. Τα μελοποιημένα ποιήματα στα εγχειρίδια της Α' Λυκείου

Το σχολικό βιβλίο της Α' Λυκείου διαθέτει πληθώρα ποιημάτων, αρκετά από τα οποία είτε έχουν μελοποιηθεί, είτε μπορούν να συνδυαστούν με την ακρόαση άλλων σχετικών μελοποιημένων ποιημάτων, έτσι ώστε ακόμα και αν δεν είναι το ίδιο το ποίημα μελοποιημένο, οι μαθητές να έχουν την ευκαιρία να έρθουν σε επαφή με κάποιο μελοποιημένο ποίημα μέσω των διαθεματικών δραστηριοτήτων. Είναι χαρακτηριστικό πως στα τρία σχολικά βιβλία των Κειμένων Νεοελληνικής Λογοτεχνίας, καθένα για καθεμία από τις τρεις τάξεις του Λυκείου, η προσέγγιση είναι περισσότερο επιστημονική και ο διαχωρισμός των ποιημάτων δεν είναι πλέον θεματικός, όπως στο Γυμνάσιο, αλλά χρονολογικός και ανάλογος με τις ποιητικές σχολές που είχαν δημιουργηθεί ανά περίοδο.

Τα μελοποιημένα ποιήματα στο σχολικό εγχειρίδιο της Α' Λυκείου είναι τα εξής:

1. Βιντσέντζου Κορνάρου, *Ερωτόκριτος*¹⁵⁰.
2. Του ιδίου, *Ηρθεν η ώρα κι ο καιρός*¹⁵¹. Τα δύο αυτά αποσπάσματα του μεγάλου έργου *Ερωτόκριτου* έχουν μελοποιηθεί από τους συνθέτες Ν. Ξυδάκη, Ψαραντώνη και Γ. Κουμετάκη και έχουν περιεληφθεί στο δίσκο του Λουδοβίκου των Ανωγείων, *Τέσσερεις δρόμοι για τον Ερωτόκριτο*, του 2000 για τη LYRA.
3. Ανδρέα Κάλβου, *Τα ηφαιστεια*¹⁵². Είναι μελοποιημένο από το Μίκη Θεοδωράκη και βρίσκεται στο δίσκο του *Τραγούδια του Αγώνα*, από την εταιρεία Polydor, 1971¹⁵³.
4. Διονυσίου Σολωμού, *Ελεύθεροι Πολιορκημένοι*¹⁵⁴. Πρόκειται για απόσπασμα, μελοποιημένο από το Γιάννη Μαρκόπουλο στον ομώνυμο δίσκο του, το 1977.
5. Του ιδίου, ο *Πόρφυρας*¹⁵⁵. Είναι μελοποιημένο από το Ν. Μάντζαρο στα 1845.

¹⁵⁰ Γρηγοριάδης Ν., Καρβέλης Δ., Μηλιώνης Χ., Μπαλάσκας Κ., Παγανός Γ., Παπακόστας Γ., *Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας, Α' τάξη* Ενιαίου Λυκείου, Α' τεύχος, ΟΕΔΒ, Αθήνα 2007, σελ. 102.

¹⁵¹ Γρηγοριάδης Ν., *Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, ό.π., σελ. 109.

¹⁵² ό.π., σελ. 216.

¹⁵³ Θεοδωράκης Μ., ό.π., σελ. 227.

¹⁵⁴ Γρηγοριάδης Ν., *Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, ό.π., σελ. 225.

¹⁵⁵ ό.π., σελ. 254.

6. Κωστή Παλαμά, *Ο Δωδεκάλογος του γύφτου*¹⁵⁶. Έχει μελοποιηθεί από τον Πέτρο Ταμπούρη, στον ομώνυμο δίσκο του, στην εταιρεία FM Records το 1999.
7. Κωνσταντίνου Καβάφη, *Περιμένοντας τους βαρβάρους*¹⁵⁷.
8. Του ιδίου, *Ιθάκη*¹⁵⁸.
9. Του ιδίου, *Απολείπειν ο Θεός Αντώνιος*¹⁵⁹. Τα τρία αυτά ποιήματα του Καβάφη έχουν μελοποιηθεί από το Γιάννη Γλέζο και περιλαμβάνονται στο δίσκο του *Περιμένοντας τους βαρβάρους*, από την εταιρεία Λύρα, το 1979.
10. Άγγελου Σικελιανού, *Στ' όσιου Λουκά το μοναστήρι*¹⁶⁰. Έχει μελοποιηθεί από τον Μανώλη Καλομοίρη το 1937.
11. Κώστα Βάρναλη, *Οι μοιραίοι*¹⁶¹. Έχει μελοποιηθεί από το Μίκη Θεοδωράκη στο δίσκο *Πολιτεία Β'* το 1964 από την Columbia.

Για την Α' Λυκείου, κρίνεται πως η διδακτική της Λογοτεχνίας δεν μπορεί να αναιρεί την ουσιαστικότερη διάσταση της επαφής με τη λογοτεχνία: τη βαθύτερη έννοια του παιχνιδιού, τη χαρά της δημιουργίας, την ηδονή της ανάγνωσης¹⁶². Αυτός είναι ο λόγος που περιέχονται τόσα μελοποιημένα ποιήματα. Η διδακτική της Λογοτεχνίας νοείται, επομένως, ως:

- «ασκητική της ανάγνωσης» για τους μαθητές με τη διαμεσολάβηση του διδάσκοντος,
- παιχνίδι ανάγνωσης-απόδοσης νοήματος στις γλωσσικές κατασκευές που ονομάζονται λογοτεχνικά έργα, και παιχνίδι γραφής, παιχνίδι θέασης του κόσμου, διεύρυνσης του κόσμου, σχέσης με τον κόσμο μέσω της γλώσσας.

B. Τα μελοποιημένα ποιήματα στα εγχειρίδια της Β' Λυκείου

Στο ίδιο μήκος κύματος, το Β' τεύχος του βιβλίου των Κειμένων Νεοελληνικής Λογοτεχνίας για τη Β' Λυκείου περιέχει τα εξής μελοποιημένα ποιήματα:

¹⁵⁶ Γρηγοριάδης Ν., *Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, ό.π., σελ. 413.

¹⁵⁷ ό.π., σελ. 427.

¹⁵⁸ ό.π., σελ. 430.

¹⁵⁹ ό.π., σελ. 434.

¹⁶⁰ ό.π., σελ. 475.

¹⁶¹ ό.π., σελ. 479.

¹⁶² Γεωργιάδου Α., Κατσιαμπούρα Ζ., Κρούπη-Κολώνα Ε., Πατούνα Α., Χατζηδημητρίου-Παράσχου Σ., Χατζηθεοχάρους Π., *Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας, Βιβλίο καθηγητή, Α' τάξη Ενιαίου Λυκείου, Α' τεύχος*, ΟΕΔΒ, Αθήνα 2007, σελ. 28.

1. Ν. Λαπαθιώτη, *Νυχτερινό*¹⁶³. Το ποίημα μελοποιήθηκε από το Γιώργο Νταλάρα και βρίσκεται στο δίσκο του *Εμείς οι Έλληνες*.
2. Κ. Καρυωτάκη, *Είμαστε στο κάπ*¹⁶⁴. Έχει μελοποιηθεί από το Βασίλη Δημητρίου, στο δίσκο του *Κ. Καρυωτάκης*, από την εταιρεία Lyra, το 2009.
3. Του ιδίου, *Μπαλάντα στους άδοξους ποιητές των αιώνων*¹⁶⁵. Είναι μελοποιημένο από το Μίκη Θεοδωράκη στο δίσκο του *Κώστας Καρυωτάκης*, της εταιρείας Minos, το 1985.
4. Μαρίας Πολυδούρη, *Κοντά σου*¹⁶⁶. Το μελοποίησε ο Νότης Μαυρουδής στο δίσκο του *Στην όχθη της καρδιάς μου*, από την εταιρεία SONY MUSIC, το 1984.
5. Γιώργου Σεφέρη, *Πάνω σ' έναν ξένο στίχο*¹⁶⁷. Μελοποιήθηκε από το Μίκη Θεοδωράκη, στο δίσκο του *Μυθιστόρημα* του 1971, από την εταιρεία Polydor.
6. Του ιδίου, *Ελένη*¹⁶⁸. Το μελοποίησε ο Ηλίας Ανδριόπουλος, στο δίσκο του *Αργοναύτες*, του 2009, της εταιρείας Lyra.
7. Γ. Ρίτσου, *Ρωμοσύνη*¹⁶⁹. Ο Μίκης Θεοδωράκης το μελοποίησε, στο ομώνυμο δίσκο του, το 1971, με την εταιρεία Olympia.
8. Ν. Καββαδία, *Πούσι*¹⁷⁰. Έχει μελοποιηθεί από το Θάνο Μικρούτσικο και βρίσκεται στο δίσκο του *Σταυρός του Νότου*.
9. Οδυσσέα Ελύτη, *Στα χτήματα βαδίζαμε όλη μέρα..*¹⁷¹ – απόσπασμα από τον *Ήλιο τον Πρώτο*, που έχει μελοποιηθεί από το Μίκη Θεοδωράκη, στο δίσκο του *Μικρές Κυκλάδες*, από την εταιρεία Columbia, το 1963.
10. Του ιδίου, *Το Άξιον Εστί*¹⁷² (απόσπασμα). Έχει μελοποιηθεί από το Μίκη Θεοδωράκη, στο δίσκο του *Άξιον Εστί*, το 1964.

Παρατηρείται πως επίσης στο σχολικό βιβλίο της Β' Λυκείου υπάρχει μία ποικιλία ποιημάτων, και δη μελοποιημένων. Είναι σημαντικό να τονιστεί πως η θεωρία της λογοτεχνίας δεν νοείται ως αυτόνομο γνωστικό αντικείμενο στο σχολείο, αλλά ως γνώση που συμβάλλει στην:

¹⁶³ Γρηγοριάδης Ν., Καρβέλης Δ., Μηλιώνης Χ., Μπαλάσκας Κ., Παγανός Γ., Παπακώστας Γ., *Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, Β' τάξη Ενιαίου Λυκείου, Β' τεύχος, ΟΕΔΒ, Αθήνα 2007, σελ. 176.

¹⁶⁴ ό.π., σελ. 178.

¹⁶⁵ ό.π., σελ. 181.

¹⁶⁶ ό.π., σελ. 191.

¹⁶⁷ ό.π., σελ. 205.

¹⁶⁸ ό.π., σελ. 209.

¹⁶⁹ ό.π., σελ. 234.

¹⁷⁰ ό.π., σελ. 238.

¹⁷¹ ό.π., σελ. 252.

¹⁷² ό.π., σελ. 258.

- ουσιαστικότερη επικοινωνία των μαθητών με τα λογοτεχνικά κείμενα,
- ανάδειξη των νόμων και των κανόνων της λογοτεχνικότητας στη διαρκή τους αλλαγή, στην πλέον πολυφωνική και λιγότερο δεσμευτική εκδοχή τους, και
- απελευθέρωση της δημιουργικής ικανότητας του μαθητή-αναγνώστη, απελευθέρωση που δεν εξαντλείται σε αόριστες συνειρμικές περιπλανήσεις αλλά υποστηρίζεται και ελέγχεται από τη γνώση των όρων και των συμβάσεων του λογοτεχνικού παιχνιδιού¹⁷³.

Οι τάσεις αυτές υλοποιούνται με την ένταξη και τη σωστή διδασκαλία της μελοποιημένης ποίησης.

Θεμέλιο της διδακτικής πράξης είναι η ερμηνευτική-κειμενοκεντρική προσέγγιση, που υλοποιείται μέσα από πολλές τεχνικές ανάλογα με τα λογοτεχνικά είδη και τα περιεχόμενα των κειμένων. Βασικοί άξονες είναι η κατανόηση του όλου μέσα από την ανάλυση των μερών και του μερικού μέσα από τη θεώρηση του όλου, με μια διαρκή μετατόπιση από το ειδικό στο γενικό και αντίστροφα, με στόχο την ανάδειξη της συνάφειας των επιμέρους στοιχείων μεταξύ τους και με το όλο¹⁷⁴.

Γ. Τα μελοποιημένα ποιήματα στα εγχειρίδια της Γ' Λυκείου

Το σχολικό εγχειρίδιο της Γ' Λυκείου διαφοροποιείται αρκετά από τα δύο προηγούμενα βιβλία. Ο λόγος εντοπίζεται στην ίδια τη χρήση του βιβλίου και στους σκοπούς που εξυπηρετεί η συγγραφή του. Το εγχειρίδιο αυτό χρησιμοποιείται από τους μαθητές της Θεωρητικής κατεύθυνσης, προκειμένου να διδαχθούν την εξεταστέα ύλη για τις πανελλήνιες εξετάσεις που θα τους δώσουν το εισιτήριο για την τριτοβάθμια εκπαίδευση. Με αυτό το σκεπτικό, το συγκεκριμένο εγχειρίδιο εμπεριέχει μία γκάμα ποιημάτων, που όμως δεν εξετάζονται τόσο με βάση την αρχή της διαθεματικότητας, όσο κειμενικά και κριτικά, σε σχέση με άλλα κείμενα και ποιήματα.

Για αυτούς τους λόγους, η παρουσία των μελοποιημένων ποιημάτων είναι αισθητά μειωμένη:

¹⁷³ Μερρακλής Μ., ό.π., σελ. 122.

¹⁷⁴ Μυλωνάς Κ., ό.π., σελ. 116.

1. Μαρίας Πολυδούρη, *Μόνο γιατί μ' αγάπησες*¹⁷⁵. Έχει μελοποιηθεί από το Δημήτρη Παπαδημητρίου και βρίσκεται στο δίσκο της Ελευθερίας Αρβανιτάκη *Τραγούδια για τους Μήνες*, από την Polygram, το 1996.
2. Γιάννη Σκαρίμπα, *Χορός Συρτός*¹⁷⁶. Έχει μελοποιηθεί από το Βασίλη Νικολαΐδη, στο δίσκο του Οδός Σανταρόζα.
3. Οδυσσέα Ελύτη, *Μικρή Πράσινη Θάλασσα*¹⁷⁷. Έχει μελοποιηθεί από το Βασίλη Λέκκα.

Φτάνοντας στην ολοκλήρωση της ανασκόπησης των μελοποιημένων ποιημάτων στα εγχειρίδια της Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, κρίνεται αναγκαία η ανάλυση της διδακτικής αξίας του, τόσο σε λογοτεχνικό επίπεδο, όσο και με βάση τη διαθεματικότητα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5. Κριτική και διδακτική αξία των μελοποιημένων ποιημάτων

Προκειμένου να γίνει κατανοητή η αξία της μελοποιημένης ποίησης στα σχολικά εγχειρίδια και κατόπιν να γίνει μία κριτική ανάλυσή της, είναι σκόπιμη η αναφορά στις αρχές της διαθεματικότητας, η οποία παρέχει και το ευρύτερο θεωρητικό πλαίσιο, με βάση το οποίο εντάσσεται η μελοποιημένη ποίηση στη λογοτεχνία.

Το μοντέλο που κυριαρχούσε και εν μέρει κυριαρχεί στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα βασίζεται κυρίως στην αυτοτελή διδασκαλία των διαφόρων γνωστικών αντικειμένων. Με αυτόν τον τρόπο όμως δεν είναι δυνατόν να εξασφαλιστεί ταυτόχρονα η απαιτούμενη «εσωτερική συνοχή» και η «ενιαία οριζόντια ανάπτυξη των περιεχομένων»¹⁷⁸. Προς τούτο απαιτείται η κατά το δυνατόν οριζόντια διασύνδεση των Αναλυτικών Προγραμμάτων Σπουδών των επιμέρους γνωστικών αντικειμένων. Οριζόντια διασύνδεση στο επίπεδο των Αναλυτικών Προγραμμάτων Σπουδών σημαίνει κατάλληλη οργάνωση της διδακτέας ύλης κάθε γνωστικού αντικειμένου, με τρόπο που να εξασφαλίζεται η επεξεργασία θεμάτων από πολλές οπτικές γωνίες, ώστε αυτά να «φωτίζονται πολυπρισματικά» και να αναδεικνύεται η γνώση και η σχέση της με την πραγματικότητα. Γι' αυτό πρέπει να

¹⁷⁵ Ακρίβος Κ., Αρμάος Δ., Καραγεωργίου Τ., Μπέλλα Ζ., Μπεχλικούδη Δ., *Νεοελληνική Λογοτεχνία, Γ' Ενιαίου Λυκείου, Θεωρητική κατεύθυνση*, ΟΕΔΒ, Αθήνα 2007, σελ. 72.

¹⁷⁶ *ό.π.*, σελ. 74.

¹⁷⁷ *ό.π.*, σελ. 87.

¹⁷⁸ Μυλωνάς Κ., *ό.π.*, σελ. 119.

αναζητηθούν, στο μέτρο του εφικτού, μέσα από τα Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών και τη διδασκαλία, οι προεκτάσεις και οι συσχετίσεις εκείνες που έχουν τα εξεταζόμενα θέματα των αυτοτελών μαθημάτων στο πεδίο των επιστημών, της τέχνης, της τεχνολογίας, αλλά και στη διαμόρφωση στάσεων και αξιών¹⁷⁹.

Η γενικότερη αυτή προσέγγιση, δηλαδή η Διαθεματική Προσέγγιση, είναι ένας όρος γενικότερος του όρου διεπιστημονικότητα, και δίνει τη δυνατότητα στον μαθητή να συγκροτήσει ένα ενιαίο σύνολο γνώσεων και δεξιοτήτων, μια ολιστική αντίληψη της γνώσης, που του επιτρέπει να διαμορφώνει προσωπική άποψη για θέματα των επιστημών τα οποία σχετίζονται μεταξύ τους, καθώς και με ζητήματα της καθημερινής ζωής. Με τον τρόπο αυτό, ο μαθητής μπορεί να διαμορφώσει το δικό του κοσμοείδωλο, τη δική του κοσμοθεωρία, τη δική του άποψη για τον κόσμο που πρέπει να γνωρίσει, να αγαπήσει και να ζήσει. Η διαθεματική προσέγγιση υποστηρίζεται από μεθόδους ενεργητικής απόκτησης της γνώσης, οι οποίες εφαρμόζονται κατά τη διδασκαλία κάθε γνωστικού αντικειμένου και εξειδικεύονται στις διαθεματικές δραστηριότητες που πραγματοποιούνται στο πλαίσιο της διδασκαλίας κάθε θεματικής ενότητας. Αυτό ισχύει οπωσδήποτε στην περίπτωση της μελοποιημένης ποίησης, καθώς έχουμε την άμεση σχέση και τη βαθιά σύνδεση του ποιητικού λόγου με τη μουσική. Η οργάνωση διαθεματικών δραστηριοτήτων διευκολύνεται από τα συγκεκριμένα κείμενα που προτείνονται από τα σχολικά βιβλία, όσο και από τις οδηγίες που απευθύνονται στους εκπαιδευτικούς¹⁸⁰.

Μερικές θεμελιώδεις έννοιες, που μπορεί να ονομαστούν «διαθεματικές»

α) είναι κοινές σε πολλά γνωστικά αντικείμενα της ίδιας τάξης,

β) εμφανίζονται συχνά σε γνωστικά αντικείμενα διαφόρων τάξεων και

γ) συμβάλλουν στην προώθηση στάσεων και αξιών που συνδέονται άμεσα με τους βασικούς σκοπούς της σχολικής εκπαίδευσης.

Ο συνδυασμός τέτοιων εννοιών, με την υιοθέτηση κατάλληλων πρακτικών, ενισχύει τη διαθεματική προσέγγιση καθώς «φωτίζει» πολλαπλά το «πολυπρισματικό» σχήμα του κοσμοειδώλου του μαθητή.

Το Πρόγραμμα Σπουδών στη λογοτεχνία δομείται για όλη την υποχρεωτική εκπαίδευση και διέπεται από κοινές αρχές, από σκοπούς και στόχους κλιμακούμενους κατά τάξη, οι οποίοι και συγκεκριμενοποιούνται ανάλογα με τα επιμέρους

¹⁷⁹ Μυλωνάς Κ., ό.π., σελ. 120.

¹⁸⁰ Καραϊσκού Μ., ό.π., σελ. 51.

διδασκόμενα κείμενα¹⁸¹. Περιεχόμενα του Προγράμματος αποτελούν επιλεγμένα λογοτεχνικά κείμενα, δημοτικά ή λόγια, καθιερωμένων συγγραφέων, παλαιότερων, νεότερων ή σύγχρονων, σε ολοκληρωμένη ή αποσπασματική μορφή με σχετική αυτοτέλεια, τα οποία καλύπτουν ποίηση, πεζογραφία, θέατρο, σενάριο, λογοτεχνικό δοκίμιο, τόσο από τη νεοελληνική όσο και από την ξένη λογοτεχνία. Η επιλογή γίνεται με κριτήρια λογοτεχνικά και παιδαγωγικά.

Η διδακτική μεθοδολογία και η χρήση της μελοποιημένης ποίησης θα πρέπει να συμβάλει ουσιαστικά στην επίτευξη των διδακτικών στόχων που τίθενται με μέσα και διαδικασίες που προάγουν, ταυτόχρονα, και τις απώτερες επιδιώξεις της σχολικής εκπαίδευσης. Για να είναι, όμως, οι μεθοδολογικές επιλογές παιδαγωγικά αποδεκτές και διδακτικά αποτελεσματικές, αποδείχθηκε πως πρέπει να διέπονται από σαφείς αρχές και παραδοχές, οι κυριότερες από τις οποίες είναι οι παρακάτω¹⁸²:

i) Η μάθηση αποτελεί νοητική διεργασία εξαιρετικής πολυπλοκότητας ενώ τα αποτελέσματά της εκφράζονται ως γνωσιακά στοιχεία, δεξιότητες, στάσεις, αξίες και συμπεριφορές. Η δε μάθηση της μελοποιημένης ποίησης αξιοποιεί διάφορα από τα γνωσιακά στοιχεία των μαθητών.

ii) Η προσωπικότητα ενός ατόμου δομείται εν πολλοίς από γνωστικά στοιχεία, από εμπειρίες, βιώματα και αξίες που συνθέτουν μια ενιαία ολότητα. Έτσι κατά τη διαδικασία της μάθησης επηρεάζεται η προσωπικότητά του μαθητή με την αφομοίωση της νέας γνώσης. Η ολοκλήρωση της γνώσης σχετίζεται πάντα με την πρότερη γνώση. Για να γίνει λοιπόν η μετάβαση από ένα γνωστικό επίπεδο σε άλλο υψηλότερο, πρέπει να δίνεται η ευκαιρία στους μαθητές, με τη βοήθεια κατάλληλων ερεθισμάτων, να θέτουν υπό κρίση ή αμφισβήτηση αυτά που έχουν μάθει, να κατανοούν ή και να προβλέπουν ακόμη, όσα πρόκειται να ακολουθήσουν κατά τη διάρκεια μιας διδασκαλίας. Θα πρέπει ακόμη κατά τη διαδικασία του σχεδιασμού, της ανάπτυξης, της διεξαγωγής και της αξιολόγησης της διδασκαλίας να μην επικεντρώνεται η προσοχή σε ένα μόνο τύπο μαθησιακής ικανότητας (π.χ. μόνο οι πληροφορίες ή μόνο οι στάσεις ή μόνο οι δεξιότητες), αλλά σε ένα συνδυασμό όλων των τύπων, κατάσταση που βοηθά στην ολόπλευρη ανάπτυξη του μαθητή. Αυτά τα στοιχεία γίνονται κατανοητά στην εκμάθηση της μελοποιημένης ποίησης, όπου οι μαθητές αξιολογούν την ποιητική και μουσική αξία του έργου.

¹⁸¹ Μυλωνάς Κ., ό.π., σελ. 123.

¹⁸² Ματσάγουρας Η., ό.π., σελ. 118.

iii) Η μάθηση συντελείται μέσα σε ένα συγκεκριμένο κοινωνικό - πολιτισμικό πλαίσιο με μια διαδικασία διαρκούς αλληλεπίδρασης. Αυτό επιτυγχάνεται μέσω της συνειδητοποίησης από μέρους των μαθητών του πλαισίου συγγραφής του ποιήματος και της χρήσης του στη μουσική σύνθεση.

iv) Η διδασκαλία θα πρέπει να οδηγεί στη διεύρυνση των γνωστικών δομών. Αυτό επιτυγχάνεται μέσω δύο λειτουργιών, της αφομοίωσης και της συμμόρφωσης. Η πρώτη λειτουργία αφορά τη συσχέτιση της νέας γνώσης με τα προϋπάρχοντα γνωστικά σχήματα, στάδιο κατά το οποίο προκαλείται πρόσκαιρη «ανατροπή» της γνωστικής ισορροπίας. Με τη δεύτερη λειτουργία το άτομο ενσωματώνει τη νέα γνώση, αφού τροποποιηθούν τα υπάρχοντα γνωστικά σχήματα. Οι μαθητές, δηλαδή, επιτυγχάνουν μία πολύπλευρη γνώση, τόσο μουσικά, όσο και λογοτεχνικά.

v) Η μάθηση μέσω της ανακάλυψης είναι μια συντονισμένη επεξεργασία πληροφοριών που συμβάλλει στην οργάνωση λογικών σχημάτων και προτάσεων και καλλιεργεί την ικανότητα του ατόμου να αναζητά και να επινοεί λύσεις σε προβλήματα, να ανακαλύπτει ιδιότητες, να αξιολογεί συμπεριφορές και να διακρίνει σχέσεις. Τέτοιες είναι οι σχέσεις που διαπιστώνονται στο λογοτεχνικό κείμενο και στο συνθετικό του μέρος.

vi) Ο μαθητής δεν πρέπει απλά να συσσωρεύει πληροφορίες και γνώσεις. Θα πρέπει αυτές να συνοδεύονται από την απόκτηση νοητικών δεξιοτήτων που θα του εξασφαλίζουν τη δυνατότητα για αντιμετώπιση προβλημάτων και τη διαμόρφωση στάσεων και συμπεριφορών θετικών απέναντι σε θέματα που αφορούν τον εαυτό του αλλά και το κοινωνικό του περιβάλλον. Η λειτουργία της διαθεματικότητας εξυπηρετεί το σκοπό του συνδυασμού γνώσεων, που εξυπηρετούν στη δημιουργία τέτοιων αξιών.

vii) Η διδασκαλία θα πρέπει να είναι μια διαδικασία ευχάριστη για το μαθητή και για αυτό πρέπει να γίνεται σε ένα πλαίσιο αποδοχής, ενθάρρυνσης, πειραματισμού και συμπιλίωσης με το ενδεχόμενο του λάθους.

viii) Η μάθηση και η ανάπτυξη εξαρτώνται και από κοινωνικές παραμέτρους και συντελούνται καλύτερα μέσα από ομαδοσυνεργατικές διαδικασίες. Η ακρόαση μελοποιημένων ποιημάτων συμπεριλαμβάνεται σε αυτές¹⁸³.

Η διαθεματική και ολιστική προσέγγιση της γνώσης είναι απαραίτητες για την ανάπτυξη της ικανότητας του μαθητή για μια πιο αποτελεσματική εξέταση θεμάτων

¹⁸³ Ματσάγγουρας Η., ό.π., σελ. 120.

και προβλημάτων της καθημερινής ζωής. Με την εφαρμογή διαθεματικών προσεγγίσεων περιορίζεται ο γνωσιοκεντρικός προσανατολισμός της διδασκαλίας και αξιοποιείται στο μέγιστο δυνατό βαθμό ο σχολικός χρόνος. Στο πλαίσιο αυτό ο εκπαιδευτικός είναι μεσολαβητής στην αυτόνομη μάθηση, την οποία οι μαθητές αποκτούν μέσα από την ενεργό συμμετοχή τους σε σχετικές δραστηριότητες. Ο ρόλος του εκπαιδευτικού είναι σημαντικός, καθώς από αυτόν εξαρτάται η προώθηση των παραπάνω αξιών και η αποτελεσματική εφαρμογή τους στα πλαίσια της μελοποιημένης ποίησης σε κάθε βαθμίδα της εκπαίδευσης¹⁸⁴.

Στην εκπαιδευτική βαθμίδα της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης, όπου ο μαθητής ειδικά των μικρών τάξεων αντιλαμβάνεται τον κόσμο γύρω του περισσότερο με τις αισθήσεις του και με βάση τη συγκεκριμένη σκέψη, κυρίαρχος στόχος είναι η οικοδόμηση βασικών εννοιών και αρχών καθώς και η ανάπτυξη θετικών στάσεων απέναντι στη μάθηση σε ολόκληρη τη ζωή, τη συνεργασία και την υπευθυνότητα, και μέσω της διαθεματικής χρήσης της μουσικής στη γλώσσα και λογοτεχνία. Η επιδίωξη αυτή πρέπει να σχετίζεται με τις ιδιαίτερες ανάγκες των μαθητών, τις γνωστικές δομές και το νοητικό τους επίπεδο¹⁸⁵.

Συνοπτικά, στην Πρωτοβάθμια εκπαίδευση, η χρήση της μελοποιημένης ποίησης στα σχολικά εγχειρίδια στοχεύει και επιτυγχάνει ο μαθητής να:

- Ακροάται, διατυπώνει, εξηγεί και επιχειρηματολογεί με ακρίβεια και να έχει αυτοπεποίθηση. Κάνει συνειδητή χρήση των φραστικών επιλογών που επιβάλλει η κάθε περίπτωση επικοινωνίας και το επίπεδο λόγου.
- Χρησιμοποιεί ολοένα αυξανόμενο λεξιλόγιο.
- Ελέγχει την αποδεκτότητα του λόγου του.
- Συλλαμβάνει υπονοούμενα.
- Εντοπίζει και αποφεύγει συνήθη φραστικά σφάλματα.
- Αφηγείται από μνήμης
- Ανακοινώνει προσωπικές εμπειρίες, σκέψεις, επιθυμίες, σχέδια, προγράμματα, το νόημα ενός κειμένου.
- Εκτιμά και απολαμβάνει αισθητικά καταξιωμένες μορφές λόγου, όπως απαγγελίες, θεατρικές παραστάσεις, ακροάσεις χαρισματικών ομιλητών κτλ.

¹⁸⁴ Καραϊσκού Μ., ό.π., σελ. 48.

¹⁸⁵ Τίγκα Τ., ό.π., σελ. 192.

- Στις δραματοποιήσεις και στα παιχνίδια ρόλων, προσαρμόζει τα λεγόμενα, τα παραγλωσσικά μέσα και την όλη συμπεριφορά του
- Συνειδητοποιεί τη σύνδεση προφορικής και γραπτής γλώσσας.
- Αναγνωρίζει τη διαφορά ανάμεσα στην εικόνα ενός αντικειμένου και στη γραπτή απόδοσή του με λέξη.
- Αποκτά σταδιακά τη δεξιότητα αναγνώρισης της φωνημικής ταυτότητας των λέξεων.
- Αντιλαμβάνεται τη στενή σχέση ακρόασης, ομιλίας, ανάγνωσης, γραφής.
- Αναπτύσσει φωνημική επίγνωση.
- Ταυτίζει συλλαβές και φθόγγους με τα γραπτά τους σύμβολα, αναλύει και ανασυνθέτει συλλαβές, λέξεις και φράσεις και διαβάζει λέξεις και απλές φράσεις.
- Κατανοεί τον βασικό μηχανισμό της ανάγνωσης, που στηρίζεται στη σχέση φθόγγων – γραμμάτων.
- Διαβάζει και κατανοεί απλό, μικρό κείμενο.
- Διαβάζει σιωπηρά, μεγαλόφωνα και εκφραστικά.
- Υιοθετεί κάθε φορά τον τρόπο και το ρυθμό ανάγνωσης που υπαγορεύεται από την περίσταση.
- Επιλέγει ανάμεσα στη συνολική ή στην επιλεκτική ανάγνωση.
- Εντοπίζει τα κύρια σημεία ή τα σημεία που τον ενδιαφέρουν.
- Αποδίδει περιληπτικά το περιεχόμενο γραπτών και προφορικών κειμένων
- Κατανοεί διάφορους τύπους κειμένων.
- Εξοικειώνεται με τον ιδιωματικό λόγο.
- Συνειδητοποιεί τη συνάφεια και τις διαφορές μεταξύ προφορικού και γραπτού λόγου.¹⁸⁶

Επιπλέον, στο δημοτικό η διδασκαλία του μαθήματος της γλώσσας αποσκοπεί στην ανάπτυξη της ικανότητας των μαθητών να χειρίζονται με επάρκεια και αυτοπεποίθηση, συνειδητά, υπεύθυνα, αποτελεσματικά και δημιουργικά το γραπτό και τον προφορικό λόγο, ώστε να συμμετέχουν ενεργά στη σχολική και την ευρύτερη κοινωνία τους.

¹⁸⁶ ΔΕΠΠΣ, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, http://www.pischools.gr/download/programs/depps/1Geniko_Meros.pdf, όπως ανακτήθηκε στις 12 Απριλίου 2009.

Για την επίτευξη του σκοπού δεν υιοθετείται μία ορισμένη θεωρία της γλώσσας, αλλά επιχειρείται μία επιλεκτική και συνδυαστική εφαρμογή θεωριών, με γνώμονα τις ανάγκες της διδακτικής. Κατά συνέπεια, η γλώσσα αντιμετωπίζεται στη φυσική της πολυπλοκότητα, στο μέτρο που αφορά το παιδί και υπαγορεύει το περιεχόμενο της γλωσσικής παιδείας¹⁸⁷.

Η γλώσσα νοείται καταρχήν ως σύστημα επικοινωνίας με βάση τον αρθρωμένο λόγο. Συνεπώς, γίνεται αντικείμενο μελέτης τόσο ως αφηρημένο σύστημα σχέσεων όσο και ως λειτουργία του συστήματος σε πραγματικές συνθήκες. Έπειτα, ο χειρισμός της γλώσσας ακολουθεί την ευρύτερα αποδεκτή άποψη ότι πρόκειται για μέσο προαγωγής της διανόησης και, ειδικά, της δημιουργικής και κριτικής σκέψης. Ειδικότερα, η γλώσσα συνιστά φορέα και μέσο υλοποίησης των σκοπών των υπόλοιπων μαθημάτων και γενικά της εκπαίδευσης. Ωστόσο, η αντιμετώπιση της γλώσσας ως εργαλείου μάθησης στον σχολικό και εξωσχολικό χώρο, αλλά και διεξαγωγής του μαθήματος, συνυπάρχει με τη θεώρησή της ως αξίας και ως φορέα πολιτισμού¹⁸⁸. Αυτό γίνεται ευρύτερα κατανοητό όταν συνδυάζεται με ένα άλλο μεγάλο φορέα πολιτισμού, τη μουσική.

Η μουσική, κυρίως στις μικρές ηλικίες, έχει στόχο την ευχαρίστηση των παιδιών και όχι την εκμάθηση όρων και συμβόλων. Τα παιδιά πρέπει να ευχαριστούνται με την ακρόαση και την ενεργό συμμετοχή τους μέσω της μουσικής. Μέσω της μουσικής αναπτύσσεται η δημιουργικότητα των παιδιών. Τα παιδιά αφήνονται ελεύθερα να εκφράσουν τα συναισθήματά τους μέσω της κίνησης, του χορού και του τραγουδιού, ενώ έχουν πολλαπλές ωφέλειες από τη μουσική¹⁸⁹:

- Το παιδί δοκιμάζει μαζί με άλλα παιδιά το συναίσθημα της ευχαρίστησης.
- Ο μαθητής μαθαίνει να εντάσσεται στην ομάδα, να αποδέχεται τους άλλους και να δουλεύει δημιουργικά και δημοκρατικά μαζί τους.
- Αναπτύσσεται η αυτοεκτίμηση του παιδιού, με το να συμμετέχει σε μια ομαδική εργασία νιώθοντας ότι κάνει κάτι σπουδαίο.
- Αναπτύσσεται η φαντασία του παιδιού.
- Αποκτά αίσθηση επικοινωνίας.
- Μαθαίνει να καταβάλλει προσπάθεια για να επιτύχει ένα στόχο.
- Ασκείται στον αυτοέλεγχο και την αυτοπειθαρχία.

¹⁸⁷ Ζερβού Α., ό.π., σελ. 12.

¹⁸⁸ Καβροχωριανός Μ., ό.π., σελ. 57.

¹⁸⁹ Ακριτόπουλος Α., ό.π., σελ. 115.

- Μαθαίνει να δέχεται ορισμένους κανόνες και περιορισμούς και να επικοινωνεί με τα άλλα παιδιά.
- Κοινωνικοποιείται μέσα από τις κοινωνικές ομάδες.

Από την άλλη πλευρά, η γλώσσα αντιμετωπίζεται ως μέσο δράσης και αλληλεπίδρασης των ανθρώπων, καθώς και ως μέσο κατανόησης, έκφρασης, περιγραφής και μετατροπής της πραγματικότητας, αλλά και δημιουργίας πραγματικότητας. Εξάλλου, με τη λογοτεχνία η γλώσσα γίνεται όχημα και αποτέλεσμα τέχνης και αισθητικής καλλιέργειας. Επίσης τα κείμενα της λογοτεχνίας, παρέχουν διάφορες οπτικές και ερμηνείες του κόσμου, εμπλουτίζουν την αντίληψη των μαθητών για τον κόσμο, διευρύνουν τον ορίζοντα των εμπειριών τους, ευνοούν την κατανόηση της διαφορετικότητας και την ανάπτυξη της ανεκτικότητας.

Το Αναλυτικό Πρόγραμμα λαμβάνει υπόψη τόσο τη συγχρονική όσο και τη διαχρονική διάσταση της ελληνικής γλώσσας, εφόσον αυτή θεωρείται στοιχείο εθνικής ταυτότητας, φορέας μακραίωνης πολιτισμικής παράδοσης και γραμματολογίας, δίαυλος επικοινωνίας στην ευρωπαϊκή και στην παγκόσμια κοινότητα. Στους στόχους του Προγράμματος αξιοποιείται ο ετερογενής χαρακτήρας της ελληνικής γλώσσας, με τις κοινωνικές, γεωγραφικές και υφολογικές παραλλαγές της. Τέλος, με δεδομένο το πολυπολιτισμικό στοιχείο της σύγχρονης ελληνικής κοινωνίας, η γλώσσα προτείνεται ως μέσο ένταξης των αλλοδαπών στην κοινωνία αυτή¹⁹⁰. Είναι γεγονός πως τόσο η λογοτεχνία όσο και η μουσική συμβάλλουν ενεργά στην ομαλή εγκόλπωση των ολοένα και περισσότερων αλλοδαπών μαθητών στα ελληνικά σχολεία.

Σημαντικοί τίθενται και οι γενικοί στόχοι της λογοτεχνίας στο Λύκειο, με βάση τους οποίους λαμβάνει απόφαση το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο για την παρουσία μελοποιημένων ποιημάτων και τη θεματική τους¹⁹¹.

Γενικοί στόχοι της διδασκαλίας είναι¹⁹²:

α) Να κατανοήσει καλύτερα και να απολαύσει βαθύτερα ο μαθητής το κείμενο μέσα από την παρατήρηση, την επεξεργασία, τη διερεύνηση, την ανταλλαγή αναγνωστικής ευαισθησίας και πείρας.

¹⁹⁰ Τίγκα Τ., ό.π., σελ. 193.

¹⁹¹ Ζορμπάς Α., ό.π., σελ. 163.

¹⁹² Ενιαίο Πλαίσιο Προγράμματος Σπουδών για τα Κείμενα της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας στο Λύκειο, <http://www.pi-schools.gr/lessons/hellenic/>, όπως ανακτήθηκε στις 15 Απριλίου 2009.

β) Να ασκηθεί ο μαθητής στην ανάγνωση κειμένων, ώστε να καταστεί κατά το δυνατόν επαρκής και με κριτική συνείδηση αναγνώστης με την έφεση να εκφράζει και ο ίδιος τις δημιουργικές ή κριτικές δυνατότητές του.

γ) Να ευαισθητοποιηθεί ο μαθητής σε καίρια θέματα-προβλήματα του ανθρώπου και της κοινωνικής ζωής του.

δ) Να γνωρίσει μορφές και αξίες του πολιτισμού που συνδέονται τόσο με τη ζωή, την παράδοση και τη φυσιογνωμία του έθνους όσο και με το ευρύτερο πολιτισμικό περιβάλλον στην ευρωπαϊκή ή την οικουμενική του διάσταση.

ε) Να αποκτήσει ο μαθητής ανάλογα με την ηλικία του ορισμένες γνώσεις αναφορικά με τα λογοτεχνικά γένη και είδη, την εξέλιξή τους, την ειδική χρήση του λόγου και την τεχνική, κατά περίπτωση και σε σχέση με το είδος του κειμένου, το συγγραφέα, την εποχή, τα ρεύματα.

στ) Να αντιληφθεί ο μαθητής το φαινόμενο της λογοτεχνικότητας σε σχέση με τη χρήση της γλώσσας.

ζ) Να είναι σε θέση ο μαθητής να εκφράζει, προφορικά ή γραπτά την αναγνωστική του πρόσληψη, να σχολιάζει και να αξιολογεί τεκμηριώνοντας στο κείμενο την άποψή του.

Οι παραπάνω γενικοί στόχοι της διδασκαλίας επιμερίζονται ανάλογα με την τάξη και συγκεκριμενοποιούνται σε ειδικούς διδακτικούς στόχους ανάλογα με τη διδακτική ενότητα.

Οι μαθητές σύμφωνα με τη χρήση της μελοποιημένης ποίησης πρέπει να μπορούν¹⁹³:

- Να προσλαμβάνουν το λογοτεχνικό κείμενο ως έργο τέχνης και αισθητικό φαινόμενο στενά δεμένο με την εποχή του και το μουσικό του περίβλημα.
- Να κατανοήσουν την ιδιαιτερότητα της λογοτεχνικής γλώσσας, τον μεταφορικό και συμβολικό χαρακτήρα της, και να ανακαλύψουν την αισθητική και μουσική λειτουργία της.
- Να κατακτήσουν την ικανότητα συναισθηματικής συμμετοχής.
- Να ερμηνεύουν με δημιουργικό τρόπο τα λογοτεχνικά έργα.

Κάνοντας μία σύντομη κριτική, είναι φανερό πως στα καινούρια σχολικά εγχειρίδια της Πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης έχουν ενταχθεί αρκετά ποιήματα, και

¹⁹³ Τίγκα Τ., ό.π., σελ. 194.

μάλιστα μελοποιημένα, τα οποία ανήκουν σε σύγχρονους ποιητές και στοχεύουν στη διαθεματική διδασκαλία και στη δημιουργία ερεθισμάτων στους μαθητές. Εν τούτοις, πολλά από τα μελοποιημένα ποιήματα δεν εντάσσονται στο Αναλυτικό Πρόγραμμα και δε διδάσκονται. Θα ήταν χρήσιμη, επομένως, η επανατοποθέτηση του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου ως προς τη διδακτέα ύλη, καθώς και η πρόσθεση κάποιων ωρών, προκειμένου να πραγματοποιούνται οι δραστηριότητες που είναι σχετικές με τη μελοποιημένη ποίηση.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6. Συμπεράσματα-Προτάσεις

Σε αυτό το κεφάλαιο θα παρατεθούν κάποια γενικά συμπεράσματα σε σχέση με την παρουσία της μελοποιημένης ποίησης στα σχολικά εγχειρίδια, αλλά και την επίδραση που θα μπορούσε να έχει σε ολόκληρη την εκπαιδευτική διαδικασία. Με βάση την εξέταση των μελοποιημένων ποιημάτων στα σχολικά εγχειρίδια, αρχικώς διαπιστώνεται η εκτεταμένη παρουσία της μελοποιημένης ποίησης στο μάθημα της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας. Ωστόσο, στο χώρο της Παιδαγωγικής, συχνά στο χώρο των εφαρμογών διαπιστώνεται μεγάλη απόσταση σε σχέση με τους στόχους και τις θεωρητικές κατευθύνσεις.

Από την πρώτη κιόλας τάξη του Δημοτικού μέχρι την τελευταία του Λυκείου, η ποίηση υπάρχει στο σχολείο είτε με τη μορφή του τραγουδιού είτε του γραπτού κειμένου που προορίζεται να διαβαστεί στους μαθητές από το δάσκαλο. Τις περισσότερες όμως φορές είναι απωθητική για τους μαθητές και θεωρείται ‘δύσκολη’. Σπανίως βιώνεται από τους μαθητές όπως βιώνονται τα τραγούδια που ακούν από μόνοι τους. Η επιλογή των ποιημάτων, η διδακτική προσέγγιση και το πλαίσιο διδασκαλίας της ποίησης στο ελληνικό σχολείο δεν ευνοεί την καλλιέργεια της αγάπης για την ποίηση. Η διδασκαλία της ποίησης στο σχολείο δημιουργεί στα παιδιά συχνά προκαταλήψεις και μύθους για αυτό το είδος του λόγου, με αποτέλεσμα να γίνεται, με το πέρασμα του καιρού, όλο και λιγότερο ελκυστικό για τα παιδιά¹⁹⁴.

Ωστόσο, η τάση να διδάσκεται στο σχολείο μόνο η λεγόμενη παιδική ποίηση, με μοναδικό κριτήριο επιλογής των κειμένων την απλή γλώσσα, το μέτρο, την

¹⁹⁴ Τίγκα Τ., ό.π., σελ. 194.

ομοιοκαταληξία αλλά και τα εύκολα θέματα, δημιουργεί επίσης μια μονομερή, και εντέλει λανθασμένη, αντίληψη στο παιδί για την ποίηση¹⁹⁵.

Τα παιδιά σπανίως δείχνουν τα ποιήματα που γράφουν και ακόμη σπανιότερα διαβάζουν ποίηση, ενώ ακούν σε μεγάλο βαθμό τραγούδια. Ενώ η διδασκαλία της ποίησης στο σχολείο, δηλαδή της ποίησης του λογοτεχνικού κανόνα είναι δασκαλοκεντρική, η διδασκαλία της μελοποιημένης ποίησης μπορεί να θέσει ως επίκεντρο το παιδί και ως στόχο της την εξοικείωσή του αρχικά με το ρυθμό και με τα παιχνίδια της γλώσσας, που μπορούν να προκαλούν έκπληξη και ευχαρίστηση. Στο βαθμό που η τάξη το επιτρέπει πρέπει να υπάρχει ο στόχος για εξοικείωση του παιδιού με τις δυνατότητες της γλώσσας. Θα πρέπει να επιδιώκεται να καταγράφει, με τη συνδρομή της φαντασίας, τις σκέψεις και τα συναισθήματα συμπυκνωμένα κι αφαιρετικά¹⁹⁶.

Τα τραγούδια που επιλέγει ο κάθε εκπαιδευτικός για την τάξη του πρέπει να φροντίζει να σχετίζονται με τις εμπειρίες των παιδιών, να είναι ελκυστικά, με γλώσσα απλή και κατανοητή, με στίχους που να στέκονται και από μόνοι τους και να προκαλούν το ενδιαφέρον των μαθητών. Επιλέγοντας και προτείνοντας τραγούδια, χρησιμοποιώντας δηλαδή ως γέφυρα τη μουσική, επιδίωξη είναι η ευαισθητοποίηση των μαθητών στην ακρόαση τραγουδιών, και η προσπάθεια κατανόησης της πολυμορφίας του στιχουργικού/ποιητικού λόγου, προκειμένου να γνωρίσουν ποιήματα διαφορετικού βαθμού δυσκολίας¹⁹⁷.

Είναι επίσης πολύ χρήσιμο να κατανοήσουν οι μαθητές πως τα τραγούδια έχουν έναν πομπό, το συνθέτη και το στιχουργό/ποιητή τους, ένα διάλογο, τη φωνή του τραγουδιστή αλλά και το μέσο δια του οποίου φτάνουν σε μας, ένα μήνυμα, το περιεχόμενό τους, που είναι πολύσημο και, που πολλές φορές, αποκωδικοποιείται με τρόπο καθαρά βιωματικό και, τέλος, τους αποδέκτες τους, δηλαδή όλους τους ακροατές¹⁹⁸.

Πάνω στους άξονες αυτούς και με βάση τις παρατηρήσεις που έγιναν μέσα από την εξέταση στα σχολικά εγχειρίδια, μπορεί να γίνει μία πρόταση για την ουσιαστικότερη χρήση της μελοποιημένης ποίησης, της περαιτέρω ανάπτυξής της και

¹⁹⁵ Μικρούτσικος Θ., «Η μουσική δεν είναι σχήμα ουδενός», *Η λέξη*, τεύχος 108, Μάρτιος-Απρίλιος 1992, σελ. 117.

¹⁹⁶ Μικρούτσικος Θ., *ό.π.*, σελ. 118.

¹⁹⁷ Μπαρτ Ρ., *ό.π.*, σελ. 22.

¹⁹⁸ Πατρικαλάκης Φ., «Για τη σχέση του λόγου και της μουσικής», *Η λέξη*, τεύχος 108, Μάρτιος-Απρίλιος 1992, σελ. 147.

της πραγματικής διδασκαλίας της στα σχολεία. Οι σκοποί που θα εξυπηρετούσε μία τέτοια σωστή διδασκαλία της μελοποιημένης ποίησης θα ήταν η εξής:

- η καλλιέργεια και η ενίσχυση της αγάπης των παιδιών για τα τραγούδια
- η γνωριμία με τα στοιχεία δομής του στίχου, τη σημασία του μέτρου και της ομοιοκαταληξίας
- η κατανόηση των συνθηκών παραγωγής των τραγουδιών, οι οποίες υπαγορεύουν σε μεγάλο βαθμό την εκάστοτε μορφή και το περιεχόμενό τους
- η κατανόηση του γεγονότος ότι σε ένα τραγούδι ο ρόλος του ακροατή είναι διαφορετικός από το ρόλο του αναγνώστη που διαβάζει ποίηση και ότι η συμβολή της μουσικής είναι σημαντική στη διαμόρφωση του τελικού αποτελέσματος
- η καλλιέργεια της αγάπης για την ποίηση
- η κατανόηση της ποιητικής γλώσσας
- η απομυθοποίηση της ‘δυσκολίας’ της ποίησης
- η κατανόηση του ρυθμού και της μουσικότητας της ποίησης
- η εξοικείωση των μαθητών με διαφορετικά είδη ποίησης (αφηγηματικής, λυρικής, για παιδιά, για ενηλίκους, σοβαρής, σκωπτικής)
- η κατανόηση της πολυσημίας του ποιητικού λόγου
- η εξοικείωση με τα βασικά στοιχεία των ποιητικών μορφών

Για να επιτευχθεί η ουσιαστική αυτή προσέγγιση της μελοποιημένης ποίησης θα πρέπει να δοθεί βαρύτητα σε κάποιες συγκεκριμένες αρχές και δράσεις¹⁹⁹:

- Η ακρόαση διάφορων τραγουδιών, αναγνωρίζοντας κάθε φορά τη συμβολή όλων των συντελεστών τους
- Η επιτονισμένη ανάγνωση ποιημάτων
- Η αναγνώριση της ‘προσωπικής φωνής’ στην ποίηση και η έκφραση των προσωπικών βιωμάτων των μαθητών μέσω του ποιητικού είδους
- Η ανάπτυξη της αιτιολογημένης και τεκμηριωμένης προσωπικής άποψης για τα ποιήματα/στίχους που διαβάζουν/ακούν
- Ο εντοπισμός και η διάκριση των δομικών στοιχείων του ποιητικού λόγου και του στίχου
- Η καλλιέργεια και χρήση των δομικών στοιχείων του ποιητικού λόγου και του στίχου με σκοπό τη γραφή ποιημάτων και στίχων για τραγούδια

¹⁹⁹ Ακριτόπουλος Α., ό.π., σελ. 129.

- Η αναγνώριση των ατομικών ή συλλογικών βιωμάτων που το κάθε είδος επιχειρεί να εκφράσει και η εφαρμογή των γνώσεων που αποκτήθηκαν για την παραγωγή ‘ραδιοφωνικών εκπομπών’, π.χ. εκπομπές για νέους, σατιρικές εκπομπές, ειδησεογραφικές, μουσικά αφιερώματα.

Εκτός από τα παραπάνω, με βάση την έρευνα που διεξήχθη στα πλαίσια της συγκεκριμένης εργασίας, οδηγούμαστε και σε κάποια σε πιο συγκεκριμένα συμπεράσματα για την επιλογή των μελοποιημένων ποιημάτων. Καταρχήν, στην Πρωτοβάθμια εκπαίδευση προτιμώνται τα παιδικά ποιήματα, που έχουν γραφεί από σημαντικούς ποιητές, όπως του Ρίτσου και του Ελύτη. Πρόκειται για μελοποιημένα ποιήματα που είναι ιδιαίτερος γνωστός, γεγονός που βοηθά και το δάσκαλο να βρει τους αντίστοιχους δίσκους και cds προκειμένου να τα ακούσουν οι μαθητές. Επιπλέον, βαρύτητα δίνεται στην εκμάθηση κάποιων βασικών ποιημάτων, που κατέχουν και ιστορικοπολιτική σημασία, όπως ο *Εθνικός Ύμνος* του Διονύσιου Σολωμού. Παρόμοιες μελοποιήσεις, όπως αυτή των *Ελεύθερων Πολιορκημένων* επαναλαμβάνονται σταθερά στα σχολικά εγχειρίδια του Δημοτικού.

Ιδιαίτερη βαρύτητα έχει δοθεί από το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο στην παρουσία των μελοποιημένων ποιημάτων στα τρία συνολικά Ανθολόγια του Δημοτικού. Αν και η διδασκαλία των Ανθολογίων περιορίζεται μόνο σε λίγες ώρες τη βδομάδα, η σύνδεση των λογοτεχνικών κειμένων μέσα στα βιβλία των Ανθολογίων με διάφορες άλλες τέχνες, όπως των εικαστικών ή της μουσικής είναι ιδιαίτερα σημαντική. Το διαθεματικό υλικό των Ανθολογίων πρέπει να αντιμετωπίζεται ως το κίνητρο για μία προσέγγιση της λογοτεχνίας διαμέσου των άλλων τεχνών²⁰⁰. Επομένως, τα Ανθολόγια περιέχουν πολύ περισσότερα μελοποιημένα ποιήματα σε σχέση με τα απλά εγχειρίδια Γλώσσας, διότι έχουν ως στόχο τη διαθεματική προσέγγιση της λογοτεχνίας.

Στη Δευτεροβάθμια εκπαίδευση, παρατηρείται μία προσπάθεια ανάδειξης μελοποιημένων ποιημάτων των μεγαλύτερων ποιητών της νεότερης ελληνικής λογοτεχνίας, αλλά και με παράλληλη συχνή αναφορά των συνθετών στις Δραστηριότητες στο τέλος κάθε ποιήματος. Χαρακτηριστικά αναφέρονται τα ονόματα των ποιητών Δ. Σολωμού, Α. Κάλβου, Κ. Παλαμά, Μ. Πολυδούρη, Γ. Σεφέρη, Ν. Καββαδία και των συνθετών Μ. Θεοδωράκη, Μ. Τόκα, Μ. Χατζηδάκι. Επιπλέον, με την αναφορά των μελοποιημένων ποιημάτων μέσα στα σχολικά

²⁰⁰ Κατσίκη-Γκιβάλου Α., ό.π. σελ. 24.

εγχειρίδια, οι μαθητές κατανοούν τη σημασία που έχουν τα συγκεκριμένα ποιήματα στους καλλιτεχνικούς κύκλους προκειμένου να θεωρηθούν άξια μελοποίησης²⁰¹.

Πιο συγκεκριμένα, ο Διονύσιος Σολωμός κατέχει την σημαντική θέση στην παρουσία μελοποιημένων ποιημάτων. Εμφανίζεται τέσσερις φορές στα βιβλία του Δημοτικού, δύο φορές στα βιβλία του Γυμνασίου και δύο φορές στα βιβλία του Λυκείου. Το έργο του, *Ελεύθεροι Πολιορκημένοι*, αποσπασματικά βέβαια, αποτελεί το έργο που εμφανίζεται σε όλες τις εκπαιδευτικές βαθμίδες, καθώς υπάρχει στα Ανθολόγια της Γ'-Δ' Δημοτικού και της Ε'-ΣΤ' Δημοτικού, αλλά και στα εγχειρίδια της Γ' Γυμνασίου και της Α' Λυκείου. Συνολικά, τα έργα του Σολωμού καλύπτουν το 11% του αριθμού των μελοποιημένων ποιημάτων που υπάρχουν στα σχολικά εγχειρίδια της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.

Ο Οδυσσέας Ελύτης είναι άλλος ένας ποιητής στον οποίο δείχνουν σταθερή προτίμηση οι υπεύθυνοι του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου. Μελοποιημένα ποιήματά του υπάρχουν στα εγχειρίδια επίσης όλων των εκπαιδευτικών βαθμίδων: τρία στα εγχειρίδια του Δημοτικού, τρία στα εγχειρίδια του Γυμνασίου και τρία στα εγχειρίδια του Λυκείου. Στο σύνολο των 74 μελοποιημένων ποιημάτων, τα ποιήματα του Ελύτη καλύπτουν το 13,5%.

Στα ίδια επίπεδα κυμαίνεται ο Γιάννης Ρίτσος, τα μελοποιημένα ποιήματα του οποίου εντοπίζονται κυρίως στο Δημοτικό και στο Γυμνάσιο. Μόνο ένα ποίημα του υπάρχει στο σχολικό εγχειρίδιο της Β' Λυκείου. Στατιστικά, τα ποιήματά του αντιστοιχούν στο 9,5% του συνόλου των μελοποιημένων ποιημάτων.

Συνήθως στο κάθε εγχειρίδιο υπάρχει από τους περισσότερους ποιητές ένα μελοποιημένο ποίημα. Υπάρχουν όμως και εξαιρέσεις, με χαρακτηριστικότερη τον Καβάφη, του οποίου τρία μελοποιημένα ποιήματα υπάρχουν μόνο στο εγχειρίδιο της Α' Λυκείου. Έτσι, στο συγκεκριμένο τεύχος ο ποιητής καλύπτει το 30% των μελοποιημένων ποιημάτων. Βέβαια θα πρέπει να λάβουμε υπόψη μας και το γεγονός ότι ορισμένοι ποιητές προτιμήθηκαν από τους συνθέτες πολύ περισσότερο από κάποιους άλλους.

Μία άλλη παρατήρηση είναι πως στα εγχειρίδια του Λυκείου, η ύπαρξη των μελοποιημένων ποιημάτων είναι θεαματικά αυξημένη, σε σχέση με τις τάξεις του Δημοτικού και του Γυμνασίου. Αυτή η τάση εμφανίζεται ήδη στο εγχειρίδιο της Γ' Γυμνασίου, όπου για πρώτη φορά υπάρχουν εννέα μελοποιημένα ποιήματα και οι

²⁰¹ Περακάκη Ε., Σαϊτή Σ., «Όταν «τραγουδά» η ποίηση και «απαγγέλλει» η μουσική», *Μουσική Εκπαίδευση*, τεύχος 19, 2009, σελ. 47.

τάξεις του Λυκείου έχουν συνολικά 23 ποιήματα. Συνολικά, οι τέσσερις προαναφερθείσες τάξεις (Γ' Γυμνασίου και οι τάξεις του Λυκείου) έχουν στα εγχειρίδιά τους 42 μελοποιημένα ποιήματα, που είναι το 57% όλων των μελοποιημένων ποιημάτων που υπάρχουν στα βιβλία της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, σύμφωνα με την παρούσα έρευνα. Η διαφοροποίηση αυτή οφείλεται στο ότι τα βιβλία απευθύνονται σε παιδιά μεγαλύτερων τάξεων, που μπορούν να διδάσκονται τη λογοτεχνία περισσότερο διαθεματικά και σε συνδυασμό με τη μουσική, αντιλαμβανόμενα ίσως περισσότερο την αξία των μελοποιημένων ποιημάτων.

Στο Δημοτικό, επιπλέον, τα περισσότερα μελοποιημένα ποιήματα προσφέρονται στα βιβλία των Ανθολογίων, τα οποία δίνουν μεγαλύτερη βαρύτητα σε διάφορες διαθεματικές δραστηριότητες. Η διδασκαλία των ποιημάτων των Ανθολογίων περιορίζεται σε λίγες ώρες τη βδομάδα, αλλά παρέχει στους μαθητές την ευκαιρία να συμμετέχουν σε πρόσθετες δραστηριότητες, που τους φέρνουν σε στενότερη επαφή με την ποίηση.

Τέλος, μπορεί να γίνει αναφορά στους συνθέτες των μελοποιημένων ποιημάτων. Πρώτος και με αισθητή διαφορά από τους υπόλοιπους συνθέτες έρχεται ο Μίκης Θεοδωράκης, του οποίου τα μελοποιημένα ποιήματα αποτελούν το 21% του συνολικού αριθμού μελοποιημένων ποιημάτων. Ακολουθούν διάφοροι συνθέτες, όπως ο Μαυρουδής, ο Χατζιδάκις, ο Μαρκόπουλος και ο Μάντζαρος, με ποσοστό περίπου 4% ο καθένας του συνολικού αριθμού. Οι υπόλοιποι συνθέτες είναι μεμονωμένοι, δηλαδή εμφανίζονται μόνο μία ή δύο φορές σε όλα τα σχολικά εγχειρίδια. Η συγκεκριμένη έμφαση στο Θεοδωράκη ίσως είναι αναμενόμενη, καθώς υπήρξε πρωτοπόρος στη μελοποίηση ποιημάτων από τη δεκαετία του 1960 και έπειτα, αλλά και γιατί η θεματική της ποίησης που μελοποίησε προφανώς ευνοούσε τη διδασκαλία συγκεκριμένων θεματικών, κατάλληλων για το σχολείο.

Αν και κυρίως μέσα στα βιβλία των δασκάλων και καθηγητών αναφέρεται η μελοποιημένη εκδοχή των ποιημάτων και σε ποιο δίσκο μπορεί να εντοπιστεί, ωστόσο ένα από τα δυσχερέστερα εγχειρήματα είναι η εύρεση του κατάλληλου διδακτικού χρόνου προκειμένου να γίνει ακρόαση των μελοποιημένων ποιημάτων από τους μαθητές²⁰². Οι σχετικές οδηγίες του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου και το Δ.Ε.Π.Π.Σ. είναι ενισχυτικές στο έργο του δάσκαλου και καθηγητή στο να εντάξει τη

²⁰² Περακάκη Ε., Σαΐτη Σ., ό.π., σελ. 46.

διαθεματικότητα στο μάθημα της λογοτεχνίας, αλλά δεν προβλέπουν την εύρεση των σχετικών δίσκων και cds με τα συγκεκριμένα μελοποιημένα ποιήματα.

Θα άξιζε εδώ η διεξαγωγή εμπειρικής έρευνας στα σχολεία και πιο συγκεκριμένα στο μάθημα της γλώσσας, ώστε να διαπιστωθεί σε ποιο βαθμό στα σχολεία αξιοποιούν τις δυνατότητες που διανοίγονται με την ύπαρξη μελοποιημένης ποίησης. Θα μπορούσε να εικάσει κανείς, ότι σε μεγάλο βαθμό οι προτάσεις και οι προτροπές, αλλά και οι κατευθύνσεις του ΔΕΠΠΣ, παραμένουν ανεφάρμοστες. Μια πρόταση που θα μπορούσε να γίνει στο σημείο αυτό είναι να δημιουργηθεί και να μοιραστεί στους εκπαιδευτικούς από τις συντακτικές ομάδες του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου ηχογραφημένο υλικό με τα σημαντικότερα μελοποιημένα ποιήματα για κάθε τάξης της Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, για τη διευκόλυνσή τους στο μάθημα.

Σημαντικό είναι πως κάποια ποιήματα στα σχολικά εγχειρίδια έχουν μελοποιηθεί, χωρίς όμως αυτό να γίνεται γνωστό στους δασκάλους. Στην περίπτωση όμως που δεν αναφέρεται ότι ένα ποίημα είναι μελοποιημένο, ουσιαστικά χάνεται η διαθεματική του προσέγγιση, καθώς ο δάσκαλος είναι επιφορτισμένος με τη διδασκαλία του ποιήματος ως αυτούσιου κειμένου, χωρίς δυνατότητα ή διάθεση να προσεγγίσει και τη μουσική πλευρά του συγκεκριμένου κειμένου που υπάρχει²⁰³. Στο τελευταίο κεφάλαιο υπάρχουν δύο πίνακες, που περιέχουν τα ποιήματα που αναφέρονται στα σχολικά εγχειρίδια πως έχουν μελοποιηθεί και αυτά που διαπιστώθηκε στην παρούσα έρευνα ότι έχουν μελοποιηθεί. Αυτοί οι πίνακες θα μπορούσαν να είναι ένα χρήσιμο βοήθημα, αφού κάνει γνωστό σε κάθε εκπαιδευτικό, ποια ποιήματα έχουν μελοποιηθεί και πού θα μπορούσε να τα αναζητήσει.

Από τους πίνακες προκύπτει πως το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο έχει φροντίσει να αναφέρει την ύπαρξη μελοποιημένων ποιημάτων κατά κύριο λόγο στις τάξεις του Δημοτικού και στα βιβλία των Ανθολογίων. Εξαιρέση είναι τα σχολικά εγχειρίδια της Ε' και ΣΤ' Δημοτικού, γεγονός που πιθανόν εξηγείται και από το ότι ανάδοχος για τη συγγραφή των συγκεκριμένων βιβλίων καθορίστηκε άλλος εκδοτικός οίκος. Πιο συγκεκριμένα, οι εκδόσεις Λιβάνη, Πατάκη και Σαββάλα είναι αυτές που ορίστηκαν από το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο ως ανάδοχοι για τη συγγραφή των βιβλίων του Δημοτικού. Ωστόσο, παρά τις κοινές προδιαγραφές, παρατηρείται μία έντονη διαφοροποίηση στην περίπτωση της ένταξης των μελοποιημένων ποιημάτων. Στις

²⁰³ Κατσίκη-Γκιβάλου Α., ό.π. σελ. 25.

τάξεις του Γυμνασίου και του Λυκείου η διαθεματικότητα προφανώς παραμερίζεται, καθώς ελάχιστες είναι οι αναφορές στις μελοποιημένες εκδοχές ποιημάτων που αναφέρονται στα βιβλία του Γυμνασίου και καμία για ποιήματα στα σχολικά βιβλία του Λυκείου.

Θα πρέπει τέλος να τονιστεί, ότι η μελοποιημένη ποίηση απαντάται και στο μάθημα μουσικής. Στα πλαίσια του ΔΕΠΠΣ και του Αναλυτικού Προγράμματος για τη μουσική, τονίζεται επίσης η σημασία της διαθεματικότητας, ιδιαίτερα για τα αντικείμενα Μουσική και Γλώσσα. Αντίστοιχη λοιπόν έρευνα (ή συμπληρωματική της παρούσης) θα μπορούσε να γίνει και σε σχέση με τα εγχειρίδια για το μάθημα της μουσικής, ιδίως καθώς τα τελευταία χρόνια διανέμονται και σχολικά εγχειρίδια για το μάθημα μουσικής στις τάξεις του Δημοτικού. Ίσως μάλιστα κάποιες προτάσεις για καλύτερο συντονισμό, ιδιαίτερα στις δράσεις των δυο γνωστικών αντικειμένων, θα μπορούσε να έχει καλύτερα αποτελέσματα ως προς την κατεύθυνση μιας ουσιαστικής προσέγγισης της μελοποιημένης ποίησης. Στα πλαίσια αυτά θα μπορούσε να περιλαμβάνεται και η συνεργασία του δασκάλου με το μουσικό του σχολείου, ή π.χ. η προετοιμασία και υλοποίηση ενός project, όπου θα αναδεικνύονταν όλες οι πλευρές ενός μουσικο-ποιητικού δημιουργήματος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7. Επίλογος

Σύμφωνα με όσα αναλύθηκαν στην παρούσα πτυχιακή, είναι σαφές πως η ποίηση είναι όχι μόνο διδακτή αλλά αποτελεί πολύτιμο πνευματικό αγαθό, απαραίτητο για την παιδεία και την ολοκλήρωση κάθε ατόμου. Η μουσική και ο λόγος υπήρξαν ανέκαθεν για την πνευματική κληρονομιά μας ενιαίο ζεύγος έκφρασης και ποιητικής δημιουργίας. Ο μελισμένος Νεοελληνικός λόγος, πολύς σε όγκο και κορυφαίος σε ποιότητα, αποτελεί πολιτισμικό προϊόν που θα πρέπει να αξιοποιηθεί από τα προγράμματα σπουδών της εκπαίδευσης, καθώς και από όλους τους φορείς του εκπαιδευτικού συστήματος. Ο εμμελής λόγος προσλαμβάνεται ευκολότερα και πληρέστερα από τους νέους ανθρώπους, αφού η πρώιμη ηλικία είναι περισσότερο δεκτική στο μουσικό μέτρο και στην αρμονία, παρά σε ορθολογικές και λογοκρατικές αναλύσεις και συνεπαγωγές.

Οι αξίες της μελοποιημένης ποίησης αναγνωρίζονται ήδη από τα διδακτικά προγράμματα του Υπουργείου Παιδείας και για αυτό το λόγο η μελοποιημένη ποίηση εντάσσεται μέσα στα σχολικά εγχειρίδια της Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας

Εκπαίδευσης. Ωστόσο, συχνά παρατηρείται πως παρόλο που υπάρχει το κατάλληλο θεωρητικό υπόβαθρο, εν τούτοις η μελοποιημένη ποίηση δεν αξιοποιείται στις διδακτικές ώρες του μαθήματος της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας, είτε λόγω πίεσης χρόνου και προγραμματισμού στα σχολεία, είτε επειδή ο εκπαιδευτικός δεν έχει την απαραίτητη βοήθεια. Εδώ ας αναφέρουμε πως για να γίνει το βήμα προς μια ολόπλευρη προσέγγιση μελοποιημένων ποιημάτων, θα πρέπει να υπάρχει ένας συστηματικός και εύχρηστος οδηγός για τον εκπαιδευτικό, που θα τον ενημερώνει και παράλληλα ηχογραφημένο ακουστικό υλικό που θα μπορεί με σχετική ευκολία να χρησιμοποιεί στο μάθημά του. Με τον τρόπο αυτό είναι εφικτό, τόσο να αξιοποιηθεί με τον καλύτερο τρόπο το υπάρχον υλικό των σχολικών εγχειριδίων, όσο και να δοθεί ερέθισμα σε εκπαιδευτικούς και μαθητές, ώστε να ασχοληθούν περισσότερο με τη μελοποιημένη ποίηση. Έτσι, διανοίγονται και οι προοπτικές για μια ουσιαστικότερη γνωριμία του νέου με το χώρο των τεχνών γενικότερα, γεγονός καθοριστικό για όλη τη μετέπειτα εξέλιξη της ζωής του.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8. Κατάλογος μελοποιημένων ποιημάτων που αναφέρονται στα σχολικά εγχειρίδια

ΜΕΛΟΠΟΙΗΜΕΝΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ	ΠΟΙΗΤΗΣ	ΣΥΝΘΕΤΗΣ
Α' ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ		
«Πουπουλένια Σύννεφα»	Θωμάς Μοσχόπουλος, Ξένιας Καλογεροπούλου	N. Κυπουργός, στο δίσκο <i>Τα μυστικά του κήπου</i> ²⁰⁴ (MINOS- EMI).
Διονύσιος Σολωμός	<i>Ύμνος εις την Ελευθερίαν,</i> απόσπασμα	Νικόλαος Μάντζαρος
Νίκος Γκάτσος	<i>Μία Κυριακή του Μάρτη</i>	Λουκιανός Κηληδόνης, στο cd <i>Μία κόκκινη κλωστή</i>
Οδυσσέας Ελύτης	<i>Τα τζίτζικια</i>	Σταύρο Κουγιουμτζή στο δίσκο του <i>Θαλασσινό τριφύλλι</i>

²⁰⁴ Καραντζόλα Ε., *Γλώσσα Α' δημοτικού – Βιβλίο δασκάλου*, ό.π., σελ. 50.

Β' ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ		
Γιάννης Ρίτσος	<i>Πρωινό άστρο</i>	Μάριος Τόκας, στο δίσκο <i>14 Νέα Τραγούδια από το διαγωνισμό του έντεχνου λαϊκού τραγουδιού</i>
Ζαχαρίας Παπαντωνίου	<i>Ο παπαγάλος</i>	Γιάννης Ζουγανέλης, στο cd του <i>Παραμυθοτραγούδα</i> της EROS MUSIC και Μίλτος Πασχαλίδης στο cd του <i>Το Μαντήλι της Νεράιδας</i> από τη LYRA το 2000
Γιάννης Ρίτσος	<i>Αν όλα τα παιδιά της γης</i>	Λουκιανός Κηλαηδόνης, στο δίσκο του <i>Μ' αγιόκλημα και γιασεμιά.</i>
Διονύσιος Σολωμός	<i>Η Ξανθούλα</i>	Νικόλαος Μάντζαρος
Ζαχαρίας Παπαντωνίου	<i>Πέντε ποντικοί</i>	Νότης Μαυρουδής, στο cd του <i>Μουσικό ανθολόγιο</i> της EROS MUSIC
Γιώργος Μαρίνος	<i>Το τραγούδι του κλόουν</i>	Γιώργος Μαρίνος
Γιώργος Σεφέρης	<i>Λίγο ακόμα</i>	Μίκης Θεοδωράκης στο άλμπουμ <i>Το Μυθιστόρημα</i> του 1971 και Γιάννης Μαρκόπουλος στο δίσκο <i>Ο Στρατής Θαλασσινός ανάμεσα στους αγάπανθους</i> του 1973
ΑΝΘΟΛΟΓΙΟ ΤΗΣ Α' ΚΑΙ Β' ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ		
Βιτσέντζου Κορνάρου	<i>Η Αρετούσα (απόσπασμα)</i>	Γιάννης Μαρκόπουλο και Χριστόδουλος Χάλαρης, ο δίσκος του οποίου λέγεται <i>Ερωτόκριτος</i>
Ζαχαρία Παπαντωνίου	<i>Ο παπαγάλος</i>	Μίλτος Πασχαλίδης και Γιάννης Ζουγανέλης
Γ' ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ		
Μαριανίνας Κριεζή	<i>Το ηλιακό λεωφορείο</i>	Λ. Πλάτωνος, δίσκο της MINOS-EMI, <i>Εδώ Λιλιπούπολη</i>
Νίκου Γκάτσου	<i>Γεια σου χαρά σου Βενετιά</i>	Σταύρος Ξαρχάκος στο δίσκο του <i>Η κόκκινη</i>

		<i>κλωστή.</i>
Κωστή Παλαμά	<i>Το καλοκαίρι</i>	Μίκης Θεοδωράκης και περιέχεται στο δίσκο του <i>Παιδικά Τραγούδια</i> του 1994 από τη Polygram
Δ' ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ		
Οδυσσέας Ελύτης	<i>Το Κορίτσι</i>	Μίκης Θεοδωράκης, Δημήτρης Λάγιος
Διονύσιος Σολωμός	<i>Ύμνος εις την Ελευθερίαν</i>	Νικόλαος Μάντζαρος
ΑΝΘΟΛΟΓΙΟ Γ' ΚΑΙ Δ' ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ		
Νίκος Γκάτσος	<i>Ο εφιάλτης της Περσεφόνης</i>	Μάνος Χατζιδάκις, από <i>Τα παράλογα</i> , του 1976, ΝΟΤΟΣ (LYRA)
Νανά Νικολάου	<i>Γλωσσοδέτης</i>	Νίκος Μαυρουδής, στο δίσκο του <i>Χάρτινο καράβι</i>
Ρήγας Φεραίος	<i>Θούριος (απόσπασμα)</i>	Χρήστος Λεοντής, στο δίσκο <i>Παραστάσεις</i> του 1977
Διονύσιος Σολωμός	<i>Ελεύθεροι Πολιορκημένοι (απόσπασμα)</i>	Γιάννης Μαρκόπουλος, σε δύο ομώνυμους δίσκους του 1977
ΑΝΘΟΛΟΓΙΟ Ε' ΚΑΙ ΣΤ' ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ		
Οδυσσέας Ελύτης	<i>Ο ήλιος ο ηλιάτορας</i>	Δημήτρης Λάγιος
Δημήτρης Ποταμίτης	<i>Τα πουλιά</i>	Μάνος Χατζιδάκις, σε ομώνυμο δίσκο από τη MINOS-EMI
Ναζίμ Χικμέτ	<i>Νανούρισμα</i>	Γιάννης Ρίτσος, <i>Η ελληνική μουσική παράδοση της Κάτω Ιταλίας</i>
Φεντερίκο Γκαρθία Λόρκα	<i>Η καλόγρια η τσιγγάνα</i>	Μίκης Θεοδωράκης στο δίσκο <i>Romancero Gitano</i> της LYRA και ο Λίνος Κόκοτος, στο δίσκο του <i>Το θαλασσινό τριφύλλι</i> , από τη LYRA
Διονύσιος Σολωμός	<i>Οι ελεύθεροι πολιορκημένοι(απόσπασμα)</i>	Γιάννη Μαρκόπουλο και ο Χρήστος Λεοντής.
Ανδρέας Κάλβος	<i>Ο φιλόπατρις</i>	Μίκης Θεοδωράκης στο δίσκο <i>Τα τραγούδια του αγώνα</i>
Νίκος Γκάτσος	<i>Μπαρμπαγιάννη Μακρυγιάννη</i>	Σταύρος Ξαρχάκος στο δίσκο <i>Νίκος Ξυλούρης – Συλλογή</i> της MINOS-

		EMI
Α' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ		
Γιάννης Ρίτσος	<i>Τζιτζίκια στήσαν το χορό</i>	Νίκος Μαμαγκάκης το 1972, στο δίσκο του <i>11 λαϊκά τραγούδια του Γιάννη Ρίτσου</i>
Οδυσσέας Ελύτης	<i>Κάτω στις μαργαρίτας το αλωνάκι</i>	Γιάννης Μαρκόπουλος, βρίσκεται στο δίσκο του <i>Ηλιος ο Πρώτος</i> του 1969
Γιάννης Ρίτσος	<i>Πρωινό άστρο</i>	Σάκης Τσιλίκης
Οδυσσέας Ελύτης	<i>Όλα τα πήρε το καλοκαίρι</i>	Δημήτρης Παπαδημητρίου, βρίσκεται στο δίσκο της Ελευθερίας Αρβανιτάκη <i>Τραγούδια για τους Μήνες</i> , από την Polygram, το 1996.
Β' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ		
Ανδρέας Κάλβος	<i>Εις Σάμον</i>	Μίκης Θεοδωράκης, στο δίσκο του <i>Τραγούδια του Αγώνα</i> από την Polydor το 1971
Διονύσης Σαββόπουλος	<i>Τι έπαιζα στο Λαύριο</i>	Διονύσης Σαββόπουλος, <i>Ρεζέρβα</i> το 1979
Μ. Γκανάς	<i>Στα καμένα</i>	Λαυρέντης Μαχαιρίτσας στο δίσκο του <i>Ρίξε κόκκινο στη φωτιά</i>

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9. Κατάλογος μελοποιημένων ποιημάτων που εντοπίστηκαν στην έρευνα

ΜΕΛΟΠΟΙΗΜΕΝΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ	ΠΟΙΗΤΗΣ	ΣΥΝΘΕΤΗΣ
Ε' ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ		
Γιάννης Ρίτσος	Αν όλα τα παιδιά της γης	Λουκιανό Κηλαηδόνη
Αρλέτα	Τα μικρά παιδιά	Αρλέτα, Αρλέτα Νο2 του 1967 από τη LYRA
Μαριανίνα Κριεζή	Μία βραδιά στο Πόρτο Λίλι	Νίκος Κυπουργός
ΣΤ' ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ		
Μαριανίνα Κριεζή	Λιλιπούπολη	Νίκος Κυπουργός
Α' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ		
Ιωάννης Βηλαράς	<i>Πουλάκι ξένο</i>	Γιώργος Παπασιδέρης
Κωστής Παλαμάς	<i>Ολυμπιακός Ύμνος</i>	Σπυρίδων Σαμαράς και βρίσκεται στον ομώνυμο δίσκο του 1999, από την εταιρεία ΜΟΤΙΒΟ
Γ' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ		
Γεώργιος Χορτάτσης	<i>Ερωφίλη</i>	Μάνος Χατζηδάκης, στο δίσκο του <i>Ο Μεγάλος Ερωτικός</i> , από τη Λύρα, το 1987
Διονύσιος Σολωμός	<i>Ελεύθεροι Πολιορκημένοι</i>	Γιάννης Μαρκόπουλος στον ομώνυμο δίσκο του, το 1977.
Ν. Λαπαθιώτης	<i>Νυχτερινό</i>	Γιώργος Νταλάρας, στο δίσκο του <i>Εμείς οι Έλληνες</i> .
Μ. Πολυδούρη	<i>Μόνο γιατί μ' αγάπησες</i>	Δημήτρης Παπαδημητρίου, στο δίσκο της Ελευθερίας Αρβανιτάκη <i>Τραγούδια για τους Μήνες</i> , από την Polygram, το 1996.
Γ. Σκαρίμπας	<i>Ουλαλούμ</i>	Νικόλα Άσιμο στο δίσκο του Βασίλη Παπακωνσταντίνου, <i>Πες μου ένα ψέμα ν' αποκοιμηθώ</i> , από τη Minos-EMI, το 1987.
Οδυσσέας Ελύτης	<i>Το Άξιον Εστί, Η Γένεσις</i>	Μίκη Θεοδωράκη, στο δίσκο του <i>Άξιον Εστί</i> , το 1964
Οδυσσέας Ελύτης	<i>Τα Πάθη, Ε'</i>	Μίκη Θεοδωράκη, στο

		δίσκο του <i>Άξιον Εστί</i> , το 1964
Γιάννης Ρίτσος	<i>Ρωμοσύνη</i>	Μίκης Θεοδωράκης, στον ομώνυμο δίσκο του, το 1966, από την εταιρεία Columbia
Ν. Καββαδία	<i>Kuro Siwo</i>	Θάνο Μικρούτσικο, στο δίσκο του Σταυρός του Νότου.
Α' ΛΥΚΕΙΟΥ		
Βιντσέντζος Κορνάρος	<i>Ερωτόκριτος</i>	Ν. Ξυδάκης, Ψαραντώνης και Γ. Κουμετάκης, στο δίσκο του Λουδοβίκου των Ανωγείων, <i>Τέσσερεις δρόμοι για τον Ερωτόκριτο</i> , του 2000 για τη LYRA
Βιντσέντζος Κορνάρος	<i>Ήρθεν η ώρα κι ο καιρός</i>	Ν. Ξυδάκης, Ψαραντώνης και Γ. Κουμετάκης στο δίσκο του Λουδοβίκου των Ανωγείων, <i>Τέσσερεις δρόμοι για τον Ερωτόκριτο</i> , του 2000 για τη LYRA
Ανδρέας Κάλβος	<i>Τα ηφαίστεια</i>	Μίκης Θεοδωράκης, στο δίσκο του <i>Τραγούδια του Αγώνα</i> , από την εταιρεία Polydor, 1971
Διονύσιος Σολωμός	<i>Ελεύθεροι Πολιορκημένοι</i>	Γιάννης Μαρκόπουλος στον ομώνυμο δίσκο του, το 1977
Διονύσιος Σολωμός	<i>Πόρφυρας</i>	Ν. Μάντζαρης
Κωστής Παλαμάς	<i>Ο Δωδεκάλογος του γύφτου</i>	Πέτρος Ταμπούρης, στον ομώνυμο δίσκο του, στην εταιρεία FM Records το 1999.
Κωνσταντίνος Καβάφης	<i>Περιμένοντας τους βαρβάρους</i>	Γιάννης Γλέζος στο δίσκο του <i>Περιμένοντας τους βαρβάρους</i> , από την εταιρεία Λύρα, το 1979
Κωνσταντίνος Καβάφης	<i>Ιθάκη</i>	Γιάννης Γλέζος στο δίσκο του <i>Περιμένοντας τους βαρβάρους</i> , από την εταιρεία Λύρα, το 1979

Κωνσταντίνος Καβάφης	<i>Απολείπειν ο Θεός Αντώνιος</i>	Γιάννης Γλέζος στο δίσκο του <i>Περιμένοντας τους βαρβάρους</i> , από την εταιρεία Λύρα, το 1979
Άγγελος Σικελιανός	<i>Στ' όσιου Λουκά το μοναστήρι</i>	Μανώλης Καλομοίρης
Κώστας Βάρναλης	<i>Οι μοιραίοι</i>	Μίκης Θεοδωράκης στο δίσκο <i>Πολιτεία Β'</i> το 1964 από την Columbia.
Β' ΛΥΚΕΙΟΥ		
Ν. Λαπαθιώτης	<i>Νυχτερινό</i>	Γιώργος Νταλάρας, στο δίσκο του <i>Εμείς οι Έλληνες</i> .
Κ. Καρυωτάκης	<i>Είμαστε στο κάτι</i>	Βασίλης Δημητρίου, στο δίσκο του Κ. Καρυωτάκης, από την εταιρεία Lyra, το 2009.
Κ. Καρυωτάκης	<i>Μπαλάντα στους άδοξους ποιητές των αιώνων</i>	Μίκης Θεοδωράκης στο δίσκο του Κώστας Καρυωτάκης, της εταιρείας Μίνος, το 1985
Μαρίας Πολυδούρη	<i>Κοντά σου</i>	Νότης Μαυρουδής στο δίσκο του <i>Στην όχθη της καρδιάς μου</i> , από την εταιρεία SONY MUSIC, το 1984
Γιώργου Σεφέρη	<i>Πάνω σ' έναν ξένο στίχο</i>	Μίκης Θεοδωράκης, στο δίσκο του <i>Μυθιστόρημα</i> του 1971, από την εταιρεία Polydor
Γιώργου Σεφέρη	<i>Ελένη</i>	Ηλίας Ανδριόπουλος, στο δίσκο του <i>Αργοναύτες</i> , του 2009, της εταιρείας Lyra
Γ. Ρίτσου	<i>Ρωμοσύνη</i>	Μίκης Θεοδωράκης, στο ομώνυμο δίσκο του, το 1971, με την εταιρεία Olympia
Ν. Καββαδία	<i>Πούσι</i>	Θάνος Μικρούτσικος, στο δίσκο του <i>Σταυρός του Νότου</i> .
Οδυσσέα Ελύτη	<i>Στα χτήματα βαδίζαμε όλη μέρα.</i>	Μίκη Θεοδωράκη, στο δίσκο του <i>Μικρές Κυκλάδες</i> , από την Columbia, το 1963

Οδυσσέα Ελύτη	<i>Το Άξιον Εστί</i>	Μίκη Θεοδωράκη, στο δίσκο του <i>Άξιον Εστί</i> , το 1964
Γ' ΛΥΚΕΙΟΥ		
Μαρίας Πολυδούρη	<i>Μόνο γιατί μ' αγάπησες</i>	Δημήτρης Παπαδημητρίου στο δίσκο της Ελευθερίας Αρβανιτάκη <i>Τραγούδια για τους Μήνες</i> , από την Polygram, το 1996
Γιάννη Σκαρίμπα	<i>Χορός Συρτός</i>	Βασίλης Νικολαΐδης, στο δίσκο του <i>Οδός Σανταρόζα</i>
Οδυσσέα Ελύτη	<i>Μικρή Πράσινη Θάλασσα</i>	Βασίλης Λέκκας

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ακρίβος Κ., Αρμάος Δ., Καραγεωργίου Τ., Μπέλλα Ζ., Μπεχλικούδη Δ., *Νεοελληνική Λογοτεχνία, Γ' Ενιαίου Λυκείου, Θεωρητική κατεύθυνση*, ΟΕΔΒ, Αθήνα 2007

Ακριτόπουλος Α., *Η ποίηση για παιδιά και νέους – Έρευνα, Μελέτη και Διδασκαλία*, εκδ. Ηρόδοτος, Αθήνα 2003

Αναγνώστου Η., *Μελοποιημένη ποίηση: διδακτική αξιοποίηση*, εκδ. Δωδώνη, Αθήνα

Αναστασοπούλου Α., Γαλανόπουλος Ι., Δρυς Ι., Ιορδανίδου Α., Κόττα Α., Χαλικιάς Π., *Γλώσσα Ε' Δημοτικού, Της γλώσσας ρόδι και ροδάνι*, τεύχος Β', ΟΕΔΒ, Αθήνα 2007

Αναστασοπούλου Α., Γαλανόπουλος Ι., Δρυς Ι., Ιορδανίδου Α., Κόττα Α., Χαλικιάς Π., *Γλώσσα Ε' Δημοτικού, Της γλώσσας ρόδι και ροδάνι, Βιβλίο Δασκάλου-Μεθοδολογικές οδηγίες*, ΟΕΔΒ, Αθήνα 2007

Αργυροπούλου Χ., *Η διαθεματικότητα στα φιλολογικά μαθήματα και τα σχέδια εργασίας*, εκδ. Μεταίχμιο, Αθήνα 2007

Βαρελάς Λ., Πυλαρινός Θ., Χατζηδημητρίου Σ., *Κείμενα Νεοελληνική Λογοτεχνίας, Α' Γυμνασίου*, ΟΕΔΒ, Αθήνα 2007

Βαρελάς Λ., Πυλαρινός Θ., Χατζηδημητρίου Σ., *Κείμενα Νεοελληνική Λογοτεχνίας, Βιβλίο εκπαιδευτικού, Α' Γυμνασίου*, ΟΕΔΒ, Αθήνα 2007

Γαβριηλίδου Ζ., Μπεζέ Λ., Σφυρόερα Μ., *Γλώσσα – Β' Δημοτικού, Ταξίδι στον κόσμο της γλώσσας*, Α' τεύχος, ΟΕΔΒ, Αθήνα 2007

Γαβριηλίδου Ζ., Μπεζέ Λ., Σφυρόερα Μ., *Γλώσσα – Β' Δημοτικού, Ταξίδι στον κόσμο της γλώσσας*, Β' τεύχος, ΟΕΔΒ, Αθήνα 2007

Γαβριηλίδου Ζ., Μπεζέ Λ., Σφυρόερα Μ., *Γλώσσα – Β' Δημοτικού, Ταξίδι στον κόσμο της γλώσσας*, Γ' τεύχος, ΟΕΔΒ, Αθήνα 2007

Γαβριηλίδου Ζ., Μπεζέ Λ., Σφυρόερα Μ., *Γλώσσα – Β' Δημοτικού, Ταξίδι στον κόσμο της γλώσσας, Βιβλίο Δασκάλου-Μεθοδολογικές οδηγίες*, ΟΕΔΒ, Αθήνα 2007

Γαραντούδης Ε., Μέντη Θ., Χατζηδημητρίου Σ., *Κείμενα Νεοελληνική Λογοτεχνίας, Β' Γυμνασίου*, ΟΕΔΒ, Αθήνα 2007

Γεωργιάδου Α., Κατσιαμπούρα Ζ., Κρούπη-Κολώνα Ε., Πατούνα Α., Χατζηδημητρίου-Παράσχου Σ., Χατζηθεοχάρους Π., *Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας, Βιβλίο καθηγητή, Α' τάξη Ενιαίου Λυκείου*, Α' τεύχος, ΟΕΔΒ, Αθήνα 2007

Γρηγοριάδης Ν., Καρβέλης Δ., Μηλιώνης Χ., Μπαλάσκας Κ., Παγανός Γ., Παπακώστας Γ., *Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας, Α' τάξη Ενιαίου Λυκείου*, Α' τεύχος, ΟΕΔΒ, Αθήνα 2007

Γρηγοριάδης Ν., Καρβέλης Δ., Μηλιώνης Χ., Μπαλάσκας Κ., Παγανός Γ., Παπακώστας Γ., *Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας, Β' τάξη Ενιαίου Λυκείου*, Β' τεύχος, ΟΕΔΒ, Αθήνα 2007

Διακογιώργη Κ., Μπαρής Θ., Στεργιόπουλος Χ., Τσιλιγκιριάν Ε., *Γλώσσα Δ' Δημοτικού, Πετώντας με τις λέξεις*, τεύχος Β', ΟΕΔΒ, Αθήνα 2007

Διακογιώργη Κ., Μπαρής Θ., Στεργιόπουλος Χ., Τσιλιγκιριάν Ε., *Γλώσσα Δ' Δημοτικού, Πετώντας με τις λέξεις*, τεύχος Γ', ΟΕΔΒ, Αθήνα 2007

Διακογιώργη Κ., Μπαρής Θ., Στεργιόπουλος Χ., Τσιλιγκιριάν Ε., *Γλώσσα Δ' Δημοτικού, Πετώντας με τις λέξεις, Βιβλίο Δασκάλου-Μεθοδολογικές ασκήσεις*, ΟΕΔΒ, Αθήνα 2007

Ζερβού Α., «Σημειωτική, Γλωσσολογία και θεωρία της Λογοτεχνίας», *Γλώσσα*, τόμος 3, Αθήνα 1983, σελ. 8-14.

Ζορμπάς Α., «Ποίηση μελοποιημένη για σχολική χρήση», *Νέα Παιδεία*, τεύχος 21, Άνοιξη 1982, σελ. 162-174.

Θεοδωράκης Μ., *Μελοποιημένη Ποίηση – Τα τραγούδια*, τόμος Α', εκδόσεις Ύψιλον, Αθήνα 1997

Ιντζίδης Ε., Παπαδόπουλος Α., Σιούτης Α., Τικτοπούλου Α., *Γλώσσα Γ' Δημοτικού, Τα απίθανα μολύβια*, τεύχος Α', ΟΕΔΒ, Αθήνα 2007

Ιντζίδης Ε., Παπαδόπουλος Α., Σιούτης Α., Τικτοπούλου Α., *Γλώσσα Γ' Δημοτικού, Τα απίθανα μολύβια*, τεύχος Β', ΟΕΔΒ, Αθήνα 2007

Ιντζίδης Ε., Παπαδόπουλος Α., Σιούτης Α., Τικτοπούλου Α., *Γλώσσα Γ' Δημοτικού, Τα απίθανα μολύβια, Βιβλίο Δασκάλου-Μεθοδολογικές οδηγίες*, ΟΕΔΒ, Αθήνα 2007

Ιορδανίδου Α., Κανελλοπούλου Ν., Κοσμά Ε., Κουταβά Β., Οικονόμου Π., Παπαϊωάννου Κ., *Γλώσσα Στ' Δημοτικού, Λέξεις.. Φράσεις.. Κείμενα*, τεύχος Β', ΟΕΔΒ, Αθήνα 2007

Ιορδανίδου Α., Κανελλοπούλου Ν., Κοσμά Ε., Κουταβά Β., Οικονόμου Π., Παπαϊωάννου Κ., *Γλώσσα Στ' Δημοτικού, Λέξεις.. Φράσεις.. Κείμενα, Βιβλίο Δασκάλου-Μεθοδολογικές οδηγίες*, ΟΕΔΒ, Αθήνα 2007

Καβροχωριανός Μ., «Λόγος και Μουσική – Αυτονομία και συνύπαρξη», *Διαβάζω*, τεύχος 185, 17/02/1988, σελ. 56-57.

Καγιαλής Π., Μέντη Θ., Ντουσιά Χ., *Κείμενα Νεοελληνική Λογοτεχνίας, Γ' Γυμνασίου*, ΟΕΔΒ, Αθήνα 2007

Καραϊσκού Μ., *Θεωρητική θεμελίωση της διαθεματικής προσέγγισης*, Αθήνα 2007

Καραντζόλα Ε., Κύρδη Κ., Σπανέλλη Τ., Τσιαγκάνη Θ., *Γλώσσα Α' δημοτικού*, τεύχος Α', ΟΕΔΒ, Αθήνα 2007

Καραντζόλα Ε., Κύρδη Κ., Σπανέλλη Τ., Τσιαγκάνη Θ., *Γλώσσα Α' δημοτικού – Βιβλίο δασκάλου*, ΟΕΔΒ, Αθήνα 2007

Κατσίκη-Γκίβαλου Α., «Η θέση της λογοτεχνίας στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Ζητήματα και προοπτικές της διδακτικής της», Καλογήρου Τ., Λαλαγιάννη Κ. (επιμ.), *Η λογοτεχνία στο σχολείο: θεωρητικές προσεγγίσεις και διδακτικές εφαρμογές στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση*, εκδ. Τυπωθήτω, Αθήνα 2005, σελ. 12-25.

Κατσίκη-Γκίβαλου Α., Παπαδάτος Γ., Πάτσιου Β., Πολίτης Δ., Πυλαρινός Θ., *Ανθολόγιο Λογοτεχνικών κειμένων Γ' & Δ' Δημοτικού-Στο σκολειό του κόσμου*, ΟΕΔΒ, Αθήνα 2007

Κατσίκη-Γκίβαλου Α., Παπαδάτος Γ., Πάτσιου Β., Πολίτης Δ., Πυλαρινός Θ., *Ανθολόγιο Λογοτεχνικών κειμένων Γ' & Δ' Δημοτικού-Στο σκολειό του κόσμου, Βιβλίο Δασκάλου-Μεθοδολογικές οδηγίες*, ΟΕΔΒ, Αθήνα 2007

Κατσίκη-Γκίβαλου Α., Καλογήρου Τ., Παπαδάτος Γ., Πρωτονοτάριου Σ., Πυλαρινός Θ., *Ανθολόγιο Λογοτεχνικών Κειμένων, Ε' & ΣΤ' τάξη Δημοτικού, Με λογισμό και μ' όνειρο*, ΟΕΔΒ, Αθήνα 2007

Κώστιος Α., *Μουσικολογικά Ι*, Μουσικός εκδοτικός οίκος Παπαρηγορίου-Νάκας, Αθήνα 1999

Λεμπέση Λ., «Λογοτεχνία και Μουσική», *Διαβάζω*, τεύχος 185, 17/02/1988, σελ. 62-69.

Ματσάγγουρας Η., *Η διαθεματικότητα στη σχολική γνώση, εννοιοκεντρική αναπλαισίωση και σχέδιο εργασίας*, εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα 2000

Μερακλής Μ., *Σύγχρονη Ελληνική Λογοτεχνία*, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 1987

Μητσάκης Κ., *Νεοελληνική Μουσική και Ποίηση (Ανθολογία)*, εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα 1981

Μικρούτσικος Θ., «Η μουσική δεν είναι σχήμα ουδενός», *Η λέξη*, τεύχος 108, Μάρτιος-Απρίλιος 1992, σελ. 117-118.

Μπαρτ Ρ., «Η υφή της φωνής», *Διαβάζω*, τεύχος 185, 17/02/1988, σελ. 22-24.

Μπλάκινγκ Τζων, *Η έκφραση της ανθρώπινης μουσικότητας*, μτφρ. Μ. Γρηγορίου, εκδ. Νεφέλη, Αθήνα 1978

Μυλωνάς Κ., *Μουσικά θέματα και πορτραίτα*, εκδ. Κέδρος, Αθήνα 2005

Ξανθόπουλος Ξ., «Μελοποιημένη Ποίηση και Διδακτική Πράξη στην Α/θμια Εκπαίδευση», *Τα Εκπαιδευτικά*, τεύχος 20, Φθινόπωρο 1990, σελ. 108-118.

Παπαζαρής Α., *Η μουσική στην εκπαιδευτική διαδικασία: θέματα παιδαγωγικής της μουσικής, διδακτικής και μάθησης*, εκδ. Τέρτιος, Κατερίνη 1991

Πατρικαλάκις Φ., «Για τη σχέση του λόγου και της μουσικής», *Η λέξη*, τεύχος 108, Μάρτιος-Απρίλιος 1992, σελ. 147-149.

Περακάκη Ε., Σαϊτή Σ., «Όταν «τραγουδά» η ποίηση και «απαγγέλλει» η μουσική», *Μουσική Εκπαίδευση*, τεύχος 19, 2009.

Τίγκα Τ., «Η συμβολή της ποίησης στην αισθητική αγωγή του παιδιού», *Διαδρομές*, τόμος 11, Αθήνα 1988, σελ. 191-196.

Τσιλιμένη Τ., Γραίκος Ν., Καίσαρης Λ., Καπλάνογλου Μ., *Ανθολόγιο Λογοτεχνικών Κειμένων Α' & Β' Δημοτικού, Το δελφίνι*, ΟΕΔΒ, Αθήνα 2007

Τσιλιμένη Τ., Γραίκος Ν., Καίσαρης Λ., Καπλάνογλου Μ., *Ανθολόγιο Λογοτεχνικών Κειμένων Α' & Β' Δημοτικού, Το δελφίνι, Βιβλίο δασκάλου-Μεθοδολογικές ασκήσεις*, ΟΕΔΒ, Αθήνα 2007

Χαλκιάπουλος Ν., *Μάντζαρος-Ερευνητική συμβολή στα 130 χρόνια από το θάνατο του συνθέτη*, Χ. Ξανθουδάκης-Κ. Καρδάμης (επιμέλεια), Ιόνιο Πανεπιστήμιο, εκδ. Του Μουσικού Λόγου, Κέρκυρα 2003

ΔΕΠΠΣ,

Παιδαγωγικό

Ινστιτούτο,

http://www.pischools.gr/download/programs/depps/1Geniko_Meros.pdf

Ενιαίο Πλαίσιο Προγράμματος Σπουδών για τα Κείμενα της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας στο Λύκειο, <http://www.pi-schools.gr/lessons/hellenic/>

www.musicheaven.gr